

VIDES TRUNCADES

Guerra Civil i repressió franquista a Biure d'Empordà

Autora: Janna Merino Ciruelo

Tutora: Raquel Rojas Fernández

Fotografia de portada: Joan Oliveras Badruna, amb l'uniforme del servei militar. Es trobava realitzant aquest servei a Larache, al Protectorat del Marroc, durant l'any 1925. Font: autor desconegut. Arxiu familiar.

Abstract

Vidas truncadas: Guerra Civil y represión franquista en Biure d'Empordà

El objetivo principal de este trabajo es analizar las causas y consecuencias de una guerra fratricida que enfrentó a familiares y vecinos por el simple hecho de defender ideologías políticas diferentes. Para comprender lo ocurrido, era esencial remontarse a los años de la República, donde ya se podía palpar el odio que estalló durante la sublevación de 1936 y que culminó con la represión de la Dictadura. Los consejos de guerra del primer franquismo son un buen ejemplo de esa represión y explican la relevancia de los poderes locales en la construcción del nuevo régimen. Los hechos ocurridos en Biure d'Empordà, cuna de los condenados a muerte que recordamos en este trabajo, son una muestra de lo que ocurrió en tantos otros pueblos de todo el país.

Las motivaciones de esta investigación son básicamente tres: el fusilamiento del bisabuelo de la autora, Joan Oliveras Badruna, a causa de un consejo de guerra; la necesidad de estudiar la legitimidad de estos procedimientos judiciales y mostrar estos hechos a la juventud, que a menudo los desconoce; y la importancia de la recuperación de la memoria histórica, para dar voz a quienes fueron silenciados y para intentar evitar que este tipo de hechos vuelvan a suceder.

La metodología del trabajo se ha basado en la consulta de bibliografía especializada sobre la época, en las entrevistas realizadas a expertos y testimonios y en la búsqueda de archivos y documentos originales que han sido esenciales para confirmar la hipótesis inicial: sin la connivencia de los poderes locales, los consejos de guerra nunca podrían haberse llevado a cabo.

Palabras clave: guerra, consejo de guerra, República, represión franquista, fusilamiento.

Lives cut short: Civil War and Franco's repression in the town of Biure d'Empordà

The main objective of this work is to analyze the causes and consequences of a fratricidal war that pitted relatives and neighbors against each other for defending different political ideologies. To understand the facts, it was essential to go back to the years of the Republic, where you could already feel the hatred that erupted during the 1936 military uprising and that culminated in the repression of the Dictatorship. The war councils of the first Franco regime are a good example of this repression and explain the relevance of local powers in its constitution. The events that took place in Biure with the execution of five of its inhabitants are a sample of what happened in so many other towns throughout the country.

The motivations for this investigation are basically three: the shooting of the author's grandfather, Joan Oliveras Badruna, due to a council of war; the need to study the legitimacy of these judicial procedures and show these facts to the youth, who very often do not know the history; and the importance of recovering historical memory, to try to prevent this type of events from happening again.

The methodology of the work has been based on the consultation of specialized bibliography on the period, on the interviews carried out with experts and witnesses and on the search for archives and original documents that have been essential to confirm the initial hypothesis: without the connivance of the local powers, the councils of war could never have been carried out.

Key words: war, council of war, Republic, Franco's repression, shooting.

*Cuando se hundieron las formas puras
bajo el cri cri de las margaritas,
comprendí que me habían asesinado.
Recorrieron los cafés y los cementerios y las iglesias,
abrieron los toneles y los armarios,
destrozaron tres esqueletos para arrancar sus dientes de oro.
Ya no me encontraron.
¿No me encontraron?
No. No me encontraron.
Pero se supo que la sexta luna huyó torrente arriba,
y que el mar recordó ¡de pronto!
los nombres de todos sus ahogados.*

Federico García Lorca
"Fábula y rueda de los tres amigos",
Poeta en Nueva York (1929-1930)

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	11
1.1. Hipòtesis i objectius	12
1.2. Metodologia de treball	13
1.3. Agraïments	14
2. LA GUERRA CIVIL	15
2.1. La Guerra Civil a Catalunya: Biure d'Empordà	20
2.1.1. L'esclat de la guerra	20
2.1.2. Evolució del conflicte	27
2.1.3. La fi de la guerra: Catalunya sota les bombes	30
2.1.4. Un nou règim	33
3. ELS CONSELLS DE GUERRA	41
3.1. L'estructura del procés	41
3.2. Les sentències	46
4. LES SENTÈNCIES DE MORT A BIURE D'EMPORDÀ	52
4.1. Joan Oliveras Badruna	52
4.1.1. Primers anys: la vida política i familiar	52
4.1.2. Detenció	53
4.1.3. Judici	55
4.1.4. Execució de la sentència	56
4.1.5. Un intent d'aval	57
4.1.6. Correspondència durant l'estada a la presó	58
4.2. Altres encausats de Biure d'Empordà	59
4.2.1. Esteban Bertran Girbal i Mariano Llauró Reynar	59
4.2.1.1. Dades biogràfiques	59
4.2.1.2. Detenció i declaracions	60
4.2.1.3. El judici	62
4.2.1.4. Execució de la sentència	63
4.2.2. Pedro Gratacós Camps	63
4.2.2.1. Dades biogràfiques	63
4.2.2.2. Detenció i declaracions	64
4.2.2.3. Avals i declaracions a favor de l'acusat	66
4.2.2.4. El judici	67
4.2.2.5. Execució de la sentència	68
4.2.3. Juan Madern Planas	68
4.2.3.1. Dades biogràfiques	68
4.2.3.2. Detenció	69
4.2.3.3. Declaracions en contra de Juan Madern Planas	70
4.2.3.4. Interlocutòria i condemnes	70

4.2.3.5. Execució de la sentència	72
4.2.4. Luis Pagès Cardoner	73
4.2.4.1. Dades biogràfiques	73
4.2.4.2. Detenció	73
4.2.4.3. Declaracions en contra de Luis Pagès Cardoner	74
4.2.4.4. Interlocutòria i celebració del judici	74
4.2.5. Pedro Caixas Mir	75
4.2.5.1. Biografia	75
4.2.5.2. Inici de les actuacions	76
4.2.5.3. Declaracions en contra de l'acusat	77
4.2.5.4. Declaracions a favor de l'acusat	77
4.2.5.5. Celebració del consell de guerra	77
5. CONCLUSIONS	79
6. BIBLIOGRAFIA I FONTS CONSULTADES	83
6.1. Arxius	83
6.1.1. Archivo Histórico Nacional	83
6.1.2. Arxiu Comarcal de Figueres	83
6.1.3. Arxiu del Tribunal Militar Tercero de Barcelona	83
6.1.4. Arxius particulars de Joana Oliveras Guisset i Joaquín Merino Oliveras	84
6.2. Bibliografia	85
6.3. Webgrafia	86
7. ANNEXOS	90
7.1. Documents familiars sobre Biure d'Empordà durant la Guerra Civil	91
7.1.1. Annex 1: Constitució del comitè de milícies antifeixistes de Biure	91
7.1.2. Annex 2: Composició i reglament de la CNT de Biure d'Empordà	92
7.1.3. Annex 3: Luis Pardos Pardos, rector del poble de Biure d'Empordà	96
7.1.4. Annex 4: Confiscacions realitzades pel comitè de milícies de Biure d'Empordà	97
7.1.5. Annex 5: Pagaments imposats pel comitè per cobrir els costos de vigilància	98
7.1.6. Reclutament dels reemplaçaments compresos entre 1915-1941	99
7.1.6.1. Annex 6: Reclutament del reemplaçament de 1915-1916	99
7.1.6.2. Annex 7: Reclutament del reemplaçament de 1919	100
7.1.6.3. Annex 8: Reclutament del reemplaçament de 1920	101
7.1.6.4. Annex 9: Reclutament dels reemplaçaments compresos entre 1922-1926	102
7.1.6.5. Annex 10: Reclutament del reemplaçament de 1936	103
7.1.6.6. Annex 11: Reclutament del reemplaçament de 1941	104
7.1.7. Annex 12: Relació de refugiats a Biure	105
7.1.8. Annex 13: Aportacions "voluntàries" per al suport dels refugiats	107
7.1.9. Annex 14: Cartilles de racionament a Biure d'Empordà durant la Guerra Civil	108
7.2. Documentació familiar sobre Biure d'Empordà un cop acabada la Guerra Civil	110
7.2.1. Annex 15: Constitució de la Falange Tradicionalista y de las JONS a Biure	110

7.2.2. Annex 16: Restricció de la llibertat de canvi de domicili d'un poble a un altre	111
7.2.3. Annex 17: Restricció de la llibertat de circulació	112
7.2.4. Annex 18: Cartilles de racionament al nou règim	114
7.2.5. Annex 19: Fitxa de classificació	115
7.2.6. Annex 20: Depuració dels carrabiners del poble	116
7.2.7. Annex 21: Depuració dels components de la Comissió Gestora del poble	117
7.2.8. Annex 22: Composició del jutjat municipal de Biure	119
7.2.9. Annex 23: Reconstrucció de l'església parroquial de Biure	120
7.2.10. Annex 24: Commemoració en honor a "los caídos"	121
7.2.11. Annex 25: Constitució de la Junta de Llibertat Vigilada a Biure d'Empordà	122
7.3. Consells de guerra i sentències dels afusellats a Biure	123
7.3.1. Joan Oliveras Badruna	123
7.3.1.1. Annex 26: Incorporació de Joan Oliveras Badruna al front	123
7.3.1.2. Annex 27: Denúncies en contra de Joan Oliveras	124
7.3.1.3. Annex 28: Inici de les actuacions del consell de guerra contra Joan Oliveras Badruna	126
7.3.1.4. Annex 29: Informe del comandant de la Guàrdia Civil sobre Joan Oliveras Badruna	127
7.3.1.5. Declaracions en contra de Joan Oliveras Badruna	128
7.3.1.5.1. Annex 30: Declaració realitzada per Pedro Sala Gorgot	128
7.3.1.5.2. Annex 31: Declaració realitzada per Martín Llorens Budó	129
7.3.1.5.3. Annex 32: Declaració realitzada per Maria Roig Gratacós	130
7.3.1.6. Annex 33: Declaració indagatòria de l'enjudiciat, Joan Oliveras Badruna	131
7.3.1.7. Annex 34: Sentència de Joan Oliveras Badruna	132
7.3.1.8. Annex 35: Aprovació de la sentència per l'auditor de guerra	135
7.3.1.9. Annex 36: "Enterado" del general Franco	136
7.3.1.10. Annex 37: Acta de defunció de Joan Oliveras Badruna	137
7.3.2. Esteban Bertran Girbal i Mariano Llauró Reynar	138
7.3.2.1. Annex 38: Denúncia en contra dels acusats	138
7.3.2.2. Annex 39: Inici de les actuacions	139
7.3.2.3. Annex 40: Informe politicosocial realitzat per Pedro Oliveras, alcalde de Biure d'Empordà	140
7.3.2.4. Declaracions en contra dels acusats	141
7.3.2.4.1. Annex 41: Declaració realitzada per Alfonso Camps Garriga	141
7.3.2.4.2. Annex 42: Declaració realitzada per Bartolomé Arrey Tibau	142
7.3.2.5. Annex 43: Declaracions indagatòries dels processats	143
7.3.2.6. Annex 44: "Auto resumen"	144
7.3.2.7. Annex 45: Sentència dels acusats	145
7.3.2.8. Annex 46: Aprovació de la sentència per l'auditor de guerra	148
7.3.2.9. Annex 47: "Enterado" del general Franco	149
7.3.2.10. Annex 48: Acta de defunció	150
7.3.3. Pedro Gratacós Camps	151

7.3.3.1. Annex 49: Denúncia d'Alfonso Camps Garriga	151
7.3.3.2. Annex 50: Inici de les actuacions	152
7.3.3.3. Annex 51: Informe de la Falange de Biure	153
7.3.3.4. Annex 52: Informe de l'alcaldia de Biure	155
7.3.3.5. Declaracions contra l'acusat	156
7.3.3.5.1. Annex 53: Declaració de Pedro Roig Gratacós	156
7.3.3.5.2. Annex 54: Declaració de Juan Giralt Cullell	157
7.3.3.5.3. Annex 55: Declaració de Maria Roig Gratacós	158
7.3.3.5.4. Annex 56: Declaració de Pedro Sala Gorgot	159
7.3.3.5.5. Annex 57: Informe del cap del Batalló de treballadors número 147	160
7.3.3.6. Annex 58: Declaració indagatòria del processat	162
7.3.3.7. Declaracions a favor de l'acusat	163
7.3.3.7.1. Annex 59: Declaració del mestre nacional del poble	163
7.3.3.7.2. Annex 60: Declaració de Jerónimo Batlle Armadás	164
7.3.3.7.3. Annex 61: Declaració del rector Luis Pardos Pardos	165
7.3.3.8. Annex 62: "Enterado" del general Franco	166
7.3.3.9. Annex 63: Certificat de l'acta de defunció	167
7.3.4. Juan Madern Planas	168
7.3.4.1. Annex 64: Inici de les actuacions	168
7.3.4.2. Declaracions en contra de Juan Madern Planas	169
7.3.4.2.1. Annex 65: Declaració de Pedro Sala Gorgot	169
7.3.4.2.2. Annex 66: Declaració realitzada per Maria Roig Gratacós	170
7.3.4.2.3. Annex 67: Declaració realitzada per Miguel Gratacós Balló	171
7.3.4.3. Annex 68: Informe de l'alcaldia de Biure	172
7.3.4.4. Annex 69: Declaració realitzada per l'enjudiciat	173
7.3.4.5. Annex 70: Sentència de Juan Madern Planas	174
7.3.4.6. Annex 71: "Enterado" del general Franco	177
7.3.4.7. Annex 72: Certificat de l'acta de defunció de Juan Madern Planas	178
7.3.5. Luis Pagès Cardoner	179
7.3.5.1. Annex 73: Informe del cap del batalló	179
7.3.5.2. Annex 74: Declaració inicial de l'acusat	180
7.3.5.3. Annex 75: Inici del consell de guerra	181
7.3.5.4. Declaracions contra l'acusat	182
7.3.5.4.1. Annex 76: Declaració de José Roca Subiras	182
7.3.5.4.2. Annex 77: Declaració de Bartomeu Arrey Tibau	183
7.3.5.4.3. Annex 78: Informe de l'Alcaldia de Biure	184
7.3.5.4.4. Annex 79: Informe de la Falange del poble	185
7.3.5.5. Annex 80: Celebració del consell de guerra	186
7.3.5.6. Annex 81: Sentència	187
7.3.5.7. Annex 82: "Auto resumen"	188
7.3.5.8. Annex 83: Proposta de commutació de la pena	189
7.3.6. Pedro Caixas Mir	190

7.3.6.1. Annex 84: Declaració del cap local de la Falange	190
7.3.6.2. Annex 85: Declaració de l'Alcaldia de Biure d'Empordà	191
7.3.6.3. Annex 86: Declaració de la comandància de la Guàrdia Civil de Darnius	192
7.3.6.4. Annex 87: Providència del jutge instructor	192
7.3.6.5. Declaracions en contra de Pedro Caixas Mir	193
7.3.6.5.1. Annex 88: Declaració de Pedro Roig Gratacós	193
7.3.6.5.2. Annex 89: Declaració de Narcís Álvarez Bordallo	194
7.3.6.6. Annex 90: Declaració indagatòria de l'acusat	195
7.3.6.7. Declaracions a favor de l'acusat	197
7.3.6.7.1. Annex 91: Declaració de Pedro Camps Sarget	197
7.3.6.7.2. Annex 92: Declaració de Juan Suñer Camps	198
7.3.6.7.3. Annex 93: Declaració de Martín Suñer Camps	199
7.3.6.8. Annex 94: Sentència de l'acusat	200
7.3.6.9. Annex 95: Liquidació de la pena del processat	201
7.4. Causa General	202
7.4.1. Annex 96: Informe del cap de la Guàrdia Civil de Darnius	202
7.4.2. Declaracions	208
7.4.2.1. Annex 97: Declaració de Maria Roig Gratacós	208
7.4.2.2. Annex 98: Declaració de Juan Giralt Cullell	209
7.4.2.3. Annex 99: Declaració de Juan Suñer Oliveda	211
7.4.2.4. Annex 100: Declaració de Pedro Oliveras Salellas	213
7.4.2.5. Annex 101: Declaració de Francisca Pujarà Subirós	214
7.4.2.6. Annex 102: Declaració d'Alfonso Camps Garriga	215
7.4.2.7. Annex 103: Declaració de Miguel Oliveras Riera	217
7.4.2.8. Annex 104: Declaració de Martín Camps Corominas	218
7.4.2.9. Annex 105: Declaració de José Oliveras Cullell	219
7.4.2.10. Annex 106: Declaració de Luis Pardos Pardos	220
7.4.2.11. Annex 107: Declaració de José Camps Bertran	221
7.4.3. Annex 108: Informe del Tribunal de Responsabilitats Polítiques	222
7.5. Entrevistes realitzades	224
7.5.1. Annex 109: Pere Buixeda Culubret, testimoni d'un veí de Biure	224
7.5.2. Annex 110: Miquel Serrano Jiménez	226
7.5.3. Annex 111: Juan Pineda	228
7.5.4. Annex 112: Joana Oliveras Guisset	230
7.5.5. Annex 113: Juan Manuel Alfaro Gil	232
7.5.6. Annex 114: Juan Giralt Oliveras	237
7.6. Gràfics i taules de les persones represaliades per la repressió franquista a l'Alt Empordà i Biure d'Empordà	238
7.6.1. Annex 115: Nombre d'afusellats per població a l'Alt Empordà	238
7.6.2. Annex 116: Percentatge d'afusellats respecte del nombre d'habitants a l'Alt Empordà	239

7.6.3. Annex 117: Persones afusellades durant la repressió franquista a l'Alt Empordà segons la professió	239
7.6.4. Annex 118: Percentatge d'afusellats respecte del seu estat civil	240
7.6.5. Annex 119: Nombre d'homes i dones a Biure d'Empordà abans de l'inici de la guerra (març de 1936)	240
7.6.6. Annex 120: Professions més habituals a Biure d'Empordà abans de l'inici de la Guerra Civil	241
7.7. Annex 121: Composició de l'Ajuntament de Biure (1932-1939)	242
7.8. Annex 122: Arbre genealògic de la família Oliveras	243

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball de recerca té com a objectiu principal exposar la dura i injusta repressió franquista que va tenir lloc a Espanya després de la tràgica Guerra Civil. Els consells de guerra, com veurem, són un dels màxims exponents de la repressió esmentada i van provocar la injusta execució de milers de ciutadans. En molts casos, a partir de declaracions de veïns motivades únicament per interessos i conflictes personals, els poders locals van exercir la seva influència per constituir un nou règim, règim en què no tenien cabuda aquells que, per un motiu o altre, eren considerats simpatitzants de la República o simplement sospitosos de ser-ho.

Les motivacions que m'han portat a tractar i investigar aquest tema han estat principalment tres. En primer lloc, la manca de coneixement dels fets per part de la joventut i la necessitat d'estudiar la legitimitat d'aquest tipus de processos. Els esdeveniments que van passar durant la Guerra Civil i el franquisme formen part de la història del nostre país i han comportat conseqüències polítiques, ideològiques i morals que afecten avui dia els sentiments i la memòria dels ciutadans. Per tant, per comprendre en la seva justa mesura les diferències polítiques i socials actuals, és essencial tornar la vista enrere cap al nostre passat per conèixer aquells fets que, malgrat el pas dels anys, continuen estant presents actualment.

En segon lloc, la meua implicació en aquest tema també ve ocasionada pels llaços familiars que m'hi lliguen. El meu besavi, Joan Oliveras Badruna,¹ va ser una de les milers de víctimes del franquisme i de l'odi generat per les diferents ideologies entre veïns i fins i tot familiars. La rancúnia, les picabaralles entre coneguts, o simplement l'enveja, van ocasionar el seu empresonament i mort, com la de tantes altres persones innocents que durant anys no han rebut un merescut reconeixement, la memòria de les quals (i, per extensió, la de les seves famílies) va ser tacada i denigrada durant tant de temps.

Per tot això, no només he volgut tractar la Guerra Civil en general, sinó que també m'he centrat en Catalunya i, concretament, en el poble de Biure d'Empordà, del qual era natural el meu besavi. Els fets que hi van succeir són un exemple perfecte per analitzar i comprendre què va passar a tants altres pobles de Catalunya i de la resta de l'Estat.

Finalment, la darrera motivació que em va impulsar a fer aquest treball és la curiositat per ampliar els meus coneixements sobre els fets ocorreguts i la necessitat de trobar respostes a diferents dubtes. No m'havia preocupat mai per comprendre les causes ni les conseqüències de la guerra, ni m'havia interessat per conèixer la quantitat de víctimes del conflicte, la repressió posterior o les seqüeles socials provocades pels fets. Però, un cop em vaig plantejar aquest tema i vaig començar la primera presa de contacte amb ell, van sorgir centenars de preguntes. La necessitat d'entendre i la cerca de respostes em van empènyer necessàriament a endinsar-me més enllà de la superfície, ja que em van fer comprendre la importància de rescatar aquests fets i recuperar la memòria històrica dels seus protagonistes: com diu la coneguda frase, "els pobles que obliden la seva història, estan condemnats a repetir-la."

¹ Vid. Annex 122: *Arbre genealògic de la família Oliveras*, p. 243.

1.1. Hipòtesis i objectius

El meu treball de recerca es basa principalment en dues hipòtesis que també resulten eixos essencials per entendre el franquisme, règim instaurat després del final de la Guerra Civil espanyola i que es va allargar fins a la mort del dictador el novembre de 1975. Aquestes hipòtesis són, per un banda, “La gran influència dels poders locals al llarg de la guerra i en la posterior repressió franquista” i, de l'altra, “La il·legalitat dels consells de guerra portats a terme durant la postguerra”.

Per comprovar aquestes hipòtesis, he analitzat (i, després de les proves obtingudes, he posat en dubte) els judicis sumaríssims d'urgència que es van executar un cop finalitzada la guerra i mitjançant els quals es van afusellar 3.385 persones a Catalunya. Només a la província de Girona, la xifra de víctimes va ascendir a 519.²

Durant aquest procés, he pogut comprovar com els veïns dels diferents pobles delataven i denunciaven els seus adversaris ideològics i polítics, cosa que es va convertir en l'origen de gran part dels consells de guerra i actuacions diverses en contra dels dissidents del nou règim. Tenint en compte que el general Franco no tenia constància de la conducta política, social o moral de tots els habitants del país, els informes enviats pels ajuntaments i la Guàrdia Civil i les denúncies efectuades pels veïns es convertien en el motor principal dels empresonaments i les penes imposades.

A més, fruit de l'anàlisi de les sentències dels enjudiciats a Biure d'Empordà, he pogut observar que el jutjat militar no es preocupava per verificar amb proves les actuacions i acusacions denunciades, sinó que considerava vàlida qualsevol delació que cregués prou greu com per a iniciar un procés sumaríssim.

Els objectius que m'he marcat al llarg d'aquesta investigació, i que estan estretament lligats amb les dues hipòtesis plantejades, són els següents:

- Conèixer part de la història del nostre país i comprendre les causes i les conseqüències d'una època terrible que encara romanen vigents a la societat actual.
- Analitzar els consells de guerra i les sentències per verificar si realment s'ajustaven a la legislació vigent en aquell moment. En concret, el meu propòsit era examinar si existien garanties processals per als acusats, si els seus suposats delictes eren verificats i sotmesos a anàlisi, o si, per contra, es van vulnerar els drets dels imputats i tot el procés es convertia en un judici simulat, arbitrari i ideològic amb l'objectiu d'atemorir la població.
- Aportar noves dades per justificar l'anul·lació dels judicis sumaríssims realitzats per un sistema dictatorial, procediments que no tenien cap base jurídica i que estaven fonamentats únicament en la ideologia feixista, l'objectiu de la qual era eliminar l'enemic, no només físicament, sinó també socialment i moralment.

² Solé i Sabaté, Josep M. *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Barcelona: Edicions 62, 1985, p. 249.

- Descobrir el passat dels meus familiars, concretament el de Joan Oliveras Badruna, el meu besavi, que va ser afusellat com a conseqüència d'un consell de guerra sumaríssim d'urgència.
- Recollir informació per aportar noves dades d'altres represaliats a Biure d'Empordà i ajudar, així, altres famílies perquè puguin saber què els va passar exactament als seus avantpassats.
- Analitzar com es va dur a terme la repressió franquista i les seves implicacions polítiques, socials i econòmiques al poble de Biure d'Empordà.

1.2. Metodologia de treball

Aquest treball té dos fils principals: un marc teòric, que pretén estudiar el context històric on es van desenvolupar els fets principals per poder entendre millor la situació dels personatges estudiats, i un marc pràctic, basat en la consulta d'arxius, documents personals, testimonis orals i entrevistes a especialistes. No obstant això, a mesura que elaborava l'estudi i recollia nova informació, m'adonava que les dues parts no podien presentar-se de manera diferenciada, perquè cadascuna complementava i perfeccionava l'altra, matisant les dades analitzades i formant un tot indissoluble.

Per recopilar informació i endinsar-me en el context històric, m'he basat en la consulta de manuals especialitzats, a través del préstec interbibliotecari o de materials en línia. Així, he consultat la bibliografia existent sobre aquesta matèria, sobretot dels autors liberals d'origen britànic com Gabriel Jackson, Pierre Vilar o Paul Preston, i d'historiadors coneixedors de la Guerra Civil a Catalunya i a l'Empordà, com Josep Maria Solé i Sabaté, Josep Maria Bernils, Josep Clarà i Josep Benet.

En segon lloc, he consultat un gran nombre de fonts originals, de les quals he pogut extreure la informació que m'ha servit de base per comprendre els fets ocorreguts. Així, a banda de l'anàlisi de la documentació de caràcter familiar a la qual he pogut accedir, també he consultat *in situ* diversos documents que es troben a l'Ajuntament de Biure d'Empordà i a l'Arxiu Comarcal de Figueres, a més de les causes dels consells de guerra existents al "Tribunal Militar Territorial Tercero" de Barcelona i la Causa General instruïda a la província l'any 1942 i que es troba al "Archivo Histórico Nacional" (aquesta última ha estat consultada a través del portal PARES, que permet accedir a la documentació de totes les persones que van ser encausades per consells sumaríssims d'urgència).

La major part de la informació obtinguda de documents oficials de l'època té un marcat caràcter ideològic, i m'he trobat amb serioses dificultats a l'hora de contrastar-ne la fiabilitat. Per això, en molts casos no he pogut comprovar la veracitat de les dades, que pot resultar més que dubtosa a causa del caràcter partidista de moltes de les acusacions, tant d'una banda com de l'altra.

Finalment, i pel que fa a les fonts orals, cal destacar que també he tingut dificultats a l'hora de trobar testimonis, ja que han passat més de vuitanta anys de la Guerra Civil i queden poques

persones que hagin viscut directament els fets. A més, fins i tot avui dia molts ciutadans continuen sent reticents a l'hora de relatar les seves experiències i prefereixen restar en silenci, ja que el conflicte va causar molt de dolor entre els seus veïns i dins de les seves famílies. Alhora, també resulta complicat trobar testimonis objectius, ja que la història ha estat tergiversada inevitablement per les opinions i els pensaments d'aquells que relaten els fets, i la narració de les seves vivències s'ha anat transmetent de generació en generació de manera subjectiva. No obstant, i malgrat tots aquests impediments, aquest treball no només inclou entrevistes realitzades a historiadors especialistes en el tema, sinó que també s'hi recullen testimonis indirectes (de descendents que van rebre la informació dels seus familiars): és important basar-se en les dades que aporten la documentació d'arxiu o els textos especialitzats, però també ho és recuperar les veus de tots aquells que van ser silenciats durant tant de temps.

1.3. Agraïments

Vull mostrar el meu agraïment més sincer, en primer lloc, a les institucions públiques, arxius, biblioteques i ajuntaments que m'han facilitat l'accés als documents necessaris per realitzar aquest treball.

Així mateix, vull agrair la col·laboració desinteressada d'aquelles persones a les quals he entrevistat i que han aportat una informació fonamental per al seu desenvolupament. Als senyors Pere Buixeda i Juan Giralt Oliveras, que em van oferir el seu testimoni sobre els fets ocorreguts a Biure; al senyor Juan Pineda, que em va explicar les seves vivències durant el conflicte; al senyor Juan Manuel Alfaro Gil, doctor en història per la Universitat de Barcelona i conservador del castell de Sant Ferran, que em va il·lustrar sobre els esdeveniments que van succeir durant la guerra a Figueres; i a Miquel Serrano Jiménez, conservador del MUME, que em va mostrar les penúries de l'exili republicà.

Finalment, vull agrair el seu suport a la meva àvia i al meu pare, que no només m'han proporcionat informació i documents familiars sobre el meu besavi, sinó que m'han acompanyat durant tot aquest camí; i la meva tutora, Raquel Rojas Fernández, que m'ha orientat i aconsellat en tot moment, facilitant en gran mesura la meva feina diària.

2. LA GUERRA CIVIL

Després de la victòria del Front Popular a les eleccions de 1936,³ i davant de la crisi política i social del moment, hi va haver grups tant de dretes com d'esquerres que van quedar totalment insatisfets pels resultats de les votacions i es van mostrar disposats a posar fi a la República espanyola.⁴

Durant aquest període històric, van succeir una sèrie de fets i es van promoure un conjunt de canvis que van tenir gran influència en el posterior alçament falangista. Eren temps convulsos a causa de molts factors, com ara la gran desigualtat econòmica marcada per l'alt índex de desocupats i les vagues obreres que s'organitzaven de manera successiva; el triomf creixent de l'esquerra, ocasionat, en part, per la dura situació econòmica i la frustració de la població; l'expansió del feixisme a nivell europeu per evitar l'avenç anarquista i comunista; la gran inestabilitat política marcada pels intents de cop d'estat i de rebel·lions internes; els nacionalismes basc i català, que amenaçaven la unió d'Espanya i, finalment, l'anticlericalisme latent entre les classes populars espanyoles des de temps remots.⁵

El govern de la República pretenia dur a terme un canvi general en la política i la societat del moment. Per això, va desenvolupar reformes progressistes, gràcies a les quals intentava crear un estat laic, basat en la separació de l'Estat i l'Església, amb llibertat religiosa i d'expressió, anul·lant els privilegis econòmics del clergat, i acabant amb el seu monopoli a l'educació mitjançant la creació d'escoles de caràcter públic. A més, es van abolir algunes ordres religioses, es va dissoldre la Companyia de Jesús⁶ i es va permetre el matrimoni civil i el divorci.

Una altra de les transformacions històriques plantejades que també va preocupar enormement els partidaris de la dreta va ser la Llei de Reforma Agrària, mitjançant la qual es pretenia confiscar les terres no cultivades pels grans propietaris agraris, per posteriorment distribuir-les entre els pagesos, que podrien treballar-les i assentar-s'hi. Existien llavors a Espanya

³ El Front Popular va obtenir 257 escons, davant de la coalició de dretes, que només n'havia obtingut 139. Cairns, Trevor. *El siglo XX*. 2ª edició. Madrid: Ed. Akal, 1992, p.76.

⁴ A l'Alt Empordà, així com a la majoria de municipis, va triomfar el Front d'Esquerres (amb un 65% dels vots), constituït pels partits següents: Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Acció Catalana Republicana (ACR), Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres (PNRE), Partit Republicà d'Esquerra (PRE), Unió de Rabassaires (UR), Partit obrer d'unificació marxista (POUM), Partit Català proletari (PCP), Partit Comunista de Catalunya (PCC) i Unió Socialista de Catalunya (USC). En canvi, el Front Català d'Ordre, una coalició de partits dretans compost per la Lliga Catalana, Acció Popular Catalana (CEDA), Partit Radical i Partit Tradicionalista, va obtenir el 35% restant dels vots. Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons. "La Guerra Civil (1936-1939)", en *Història de l'Alt Empordà*. Ed. P. Gifre i Ribas. Girona: Diputació de Girona, 2000, p. 609.

⁵ Per consultar altres causes de l'esclat de la Guerra Civil, *vid.* Significados.com. *Guerra Civil española* [en línia]. [Consultat: 15 d'agost del 2022]. Disponible a Internet:

<https://www.significados.com/guerra-civil-espanola/>

⁶ La Companyia de Jesús és una ordre religiosa de l'Església catòlica fundada el 1534 per l'espanyol Ignacio de Loyola. Els seus membres, segons el seu propi dret, emeten vots religiosos públics i tendeixen a la vida cap a la "perfecció evangèlica". A l'època que ens ocupa, la seva activitat era present en molts camps, com l'educatiu, social, intel·lectual, missioner... a més d'atendre moltes parròquies del país. Wikipedia (2022). *Compañía de Jesús* [en línia]. [Consultat: 30 d'agost del 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Compa%C3%B1a%ADa_de_Jes%C3%BAs

600.000 aturats, dels quals 400.000 eren pagesos sense terra. A més, paral·lelament es va dur a terme una reforma de l'exèrcit que va provocar un malestar generalitzat en certs sectors.⁷

D'altra banda, el Govern de la República també va voler millorar de manera immediata el sistema judicial vigent, dotar la dona de drets legals i concedir més autonomia a bascos i catalans. Com assenyala l'historiador Gabriel Jackson, van voler donar a Espanya ràpidament les llibertats polítiques i religioses, i el sistema educatiu públic d'alta qualitat, que França havia aconseguit després d'un segle d'experiments i conflictes des del 1789.⁸

Durant aquests anys, el sentiment d'animadversió cap a la República per part de grups militars colpistes es va anar incrementant, i es va veure encoratjat pels fets d'octubre del 1934, amb la revolució d'Astúries i la declaració de l'Estat Català per part del president de la Generalitat Lluís Companys. Els militars reaccionaris temien el triomf del comunisme a Espanya i el govern de la República, llavors presidit per Manuel Azaña, davant d'una més que possible revolta militar, va decidir distanciar els oficials més conflictius, enviant Manuel Goded a les Illes Balears, a Francisco Franco a les Canàries i al general Emilio Mola a Pamplona.⁹

Fets d'octubre del 1934 [Fotografia en línia]. [Consultat el 15 d'agost del 2022]. Disponible a Internet: https://www.elconfidencial.com/cultura/2022-05-15/jornadas-mayo-1937-querra-civil-espanola_3424101/

Els detonants que van portar els militars colpistes a sublevar-se van ser, per una banda, l'assassinat del tinent Castillo per part de grups falangistes i, per l'altra, l'assassinat del líder

⁷ Cairns, Trevor, *op. cit.*, pp. 73-76.

⁸ Jackson, Gabriel. *La República Española y la Guerra Civil*. Barcelona: RBA Coleccionables, S.A. 2005, p. 414.

⁹ Emilio Mola, nascut a Cuba el 1887, va ser Director General de Seguretat i un dels generals que van preparar el cop d'estat del 17 de juliol del 1936 des de Navarra, lloc on era destinat. Durant la guerra, concretament a l'octubre del 1936, va quedar al comandament de l'Exèrcit del Nord. Per la seva banda, Francisco Franco Bahamonde, nascut el 1892 a El Ferrol, va ser el director de l'Acadèmia Militar de Saragossa des del 1928 fins a la seva clausura per la Segona República Espanyola, convertint-se més tard en el líder del bàndol revoltat durant la Guerra Civil i en el cap d'estat del Règim. Tuñón de Lara, Manuel, *La Segunda República*. Cuadernos Historia 16, núm. 22. Madrid: Siglo XXI, 1985, pp. 22-25. Finalment, Manuel Goded, nascut el 1882, va ser un militar espanyol i cap de l'Estat Major Central de l'Exèrcit que va participar a la Guerra del Rif i, posteriorment, en un cop d'estat en contra de la República Espanyola el 1932. Goded va ser també un dels caps de l'aixecament militar del 17 de juliol del 1936. Wikipedia, *Manuel Goded* [en línia]. [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Manuel_Goded.

d'extrema dreta Calvo Sotelo, president del partit de renovació espanyola (RE),¹⁰ comès per uns guàrdies d'assalt.¹¹

Dins aquest context d'incertesa i tensió, i malgrat el distanciament geogràfic, aquests militars, decidits a acabar rotundament amb el govern republicà, van aprofitar la situació per planejar l'aixecament militar que acabaria amb els partits i els sindicats socialistes, anarquistes i independentistes. Aquest pronunciament va tenir lloc el 17 de juliol de 1936 a Melilla i va ser secundat per l'exèrcit colonial del Marroc. Al principi, el cop militar havia de ser encapçalat pel general Sanjurjo, que estava exiliat a Portugal.¹² Tot i això, quan pretenia traslladar-se a Espanya per dur a terme la insurrecció militar, va morir en un accident d'avió. A partir d'aquell moment, i malgrat la seva indecisió inicial, el general Franco acabarà dirigint el cop i convertir-se en el seu principal representant.

General Sanjurjo [Fotografia en línia]
[Consultat el 10 d'agost de 2022] Disponible a Internet:
<https://www.lavanuardia.com/historiayvida/historia-contemporanea/20220329/8156169/sanjurjo-caudillo-frustrado.html>

El triomf de la sublevació depenia del suport de les Capitanies Generals i de la ciutadania. En un primer moment, s'esperava una victòria ràpida i eficaç amb l'objectiu d'evitar una revolució social. Tot i això, tant la resistència dels partits polítics, dels sindicats obrers i dels mateixos milicians com la indecisió de certs sectors de l'exèrcit, van provocar el fracàs del cop militar que va desencadenar una violenta Guerra Civil. Aquest conflicte bèl·lic, per la seva banda, va desembocar en una fèrria dictadura caracteritzada per una enorme repressió moral, política i social.¹³

Els partits i moviments de dreta que van donar suport al pronunciament militar van ser els següents:

- Partido Falange Española
- Partido Monárquico Renovación Española

¹⁰ Renovación Española (RE) va ser un partit polític espanyol d'ideologia monàrquica i de dreta que va existir durant el període de la Segona República Espanyola. Va jugar un paper important en els mesos previs a la guerra civil espanyola. El grup es va formar el gener del 1933 després que Goicoechea i alguns dels seus seguidors se separessin d'Acció Popular, un cop havien rebut l'aprovació de l'antic rei Alfons XIII per formar un nou partit. Wikipedia (2022). *Renovación Española* [en línia]. [Consultat: 30 d'agost del 2022]. Disponible a Internet:

https://es.wikipedia.org/wiki/Renovaci%C3%B3n_Espa%C3%B1ola

¹¹ L'assassinat de Calvo Sotelo es va produir a Madrid la matinada del dilluns 13 de juliol de 1936, quan un grup de guàrdies d'assalt i membres de les milícies socialistes, encapçalats per un capità de la Guàrdia Civil, es van presentar al domicili del líder monàrquic, on el socialista Luis Cuenca Estevas li va disparar dos trets al clatell. Wikipedia (2022). *Asesinato de Calvo Sotelo* [en línia]. [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Asesinato_de_Calvo_Sotelo

¹² José Sanjurjo, nascut a Pamplona el 1872, va ser comandant general de Melilla, comissari superior de l'Exèrcit d'Àfrica i director general de la Guàrdia Civil. Abans del cop militar del 17 de juliol del 1936, s'havia revoltat sense èxit el 10 d'agost del 1932. Per aquest fet va ser jutjat i condemnat a mort per un consell de guerra; no obstant, la sentència va ser commutada per la de cadena perpètua i dos anys després va ser alliberat. Mentre marxava a Portugal, amb l'objectiu de dirigir l'aixecament del 1936, va morir en un accident d'avió. Tuñón de Lara, Manuel, *op. cit.*, pp. 22-25.

¹³ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *op.cit.*, p. 612.

-
- Movimiento Carlista
 - Lliga Regionalista
 - Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA)

En canvi, el bàndol republicà estava format pel Front Popular; una coalició de partits de caràcter antifeixista, entre els quals destacaven:

- Izquierda Republicana (IR)
- Unión Republicana (UR)
- Partido Socialista Obrero Español (PSOE)
- Partido Comunista de España (PCE)
- Partido Obrero de Unificación Marxista (POUM)
- Partido Sindicalista
- Partido Galeguista
- Acción Nacionalista Vasca
- Esquerra Republicana de Catalunya¹⁴

També hi trobem organitzacions sindicals com la UGT i CNT,¹⁵ vinculades als partits socialistes i anarquistes respectivament, que van ser un element fonamental en la revolució social que es va dur a terme durant els primers mesos de guerra.

Durant els primers dies del conflicte (entre el 18 i el 20 de juliol), l'aixecament es va estendre per la Península triomfant ràpidament a Castella i Lleó, Galícia, Ceuta, Melilla, Mallorca i part d'Extremadura. Tot i això, la República va romandre ferma a la majoria de les grans ciutats del centre, nord i est, entre les quals es trobaven Madrid, Barcelona, València i Bilbao, centres industrials on hi havia un important moviment obrer. Espanya havia quedat dividida en dues parts diferenciades: l'Espanya franquista rural i les regions industrials més desenvolupades, que recolzaven de manera decidida la República.

¹⁴ Cairns, Trevor, *op. cit.*, pp. 73- 76.

¹⁵ La Unió General de Treballadors (UGT) era una confederació sindical de caràcter socialdemòcrata constituïda el 1888 i considerada com un dels sindicats més representatius i majoritaris. Wikipedia. *Guerra Civil-UGT* [en línia]. [Consultat: 3 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.ugt.es/guerra-civil>. Per la seva banda, la Confederació Nacional del Treball (CNT) era un sindicat d'ideologia anarcosindicalista fundat l'1 de novembre de 1910 que va tenir un paper fonamental en la consolidació de l'anarquisme a Espanya al segle XX. Wikipedia. *Confederación Nacional del Trabajo* [en línia]. [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Confederaci%C3%B3n_Nacional_del_Trabajo

Espanya al juliol de 1936 [Fotografia en línia] [Consultat el 12 d'agost de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.uv.es/ivorra/Historia/SXX/1936b.htm>

Immediatament, els dos bàndols van sol·licitar ajuda internacional. D'aquesta manera, la República va comptar amb el suport de la Unió Soviètica i Mèxic, a més de l'ajuda de voluntaris estrangers coneguts com a Brigades Internacionals. D'altra banda, la Legió Còndor, enviada per l'Alemanya nazi, l'enviament de tropes i aviació de la Itàlia feixista i el suport logístic de Portugal van afavorir el bàndol sublevat i van tenir un paper decisiu en la victòria final del general Franco.

Així mateix, Anglaterra i França, repúbliques democràtiques similars a l'espanyola, van actuar de manera dubitativa i van impulsar la creació d'un comitè de no-intervenció amb l'objectiu que cap de les potències europees no recolzés algun dels dos bàndols. A la pràctica, al llarg de la guerra, va ser la República la que es va veure greument perjudicada per aquest pacte, ja que Alemanya i Itàlia van vulnerar sistemàticament aquest acord, mentre que França va tancar en diverses ocasions la seva frontera, evitant que gran quantitat de material bèl·lic servís de suport a l'exèrcit republicà. Cal destacar que el govern anglès, de marcat caràcter conservador, no veia amb bons ulls la República, i temia que el seu govern derivés cap a posicions revolucionàries de significació comunista o anarquista. D'altra banda, i encara que el govern dels Estats Units oficialment simpatitzava amb el govern republicà, a la pràctica no va intervenir en un suport clar i decisiu a favor seu: per contra, va permetre que les grans empreses petrolíferes subministressin combustible als insurrectes durant tot el conflicte. El suport de la Unió Soviètica també va resultar insuficient.¹⁶ A més, l'octubre del 1938 les Brigades Internacionals van abandonar el territori espanyol, i poc després va fracassar l'ofensiva republicana a l'Ebre, situació que va ser decisiva per a la victòria final dels colpistes.¹⁷

¹⁶ L'enviament de material bèl·lic per part del govern soviètic es va veure seriosament afectat per diversos obstacles logístics: la distància, els costos del transport per mar, els bloquejos de les vies de transport provocats per la marina franquista i italiana, el permís de les autoritats franceses per aprovar el trànsit per la frontera... En canvi, el transport de material bèl·lic als nacionalistes des d'Itàlia i Alemanya era molt més fluid, ja que no patia els impediments abans esmentats. Moradiellos, Enrique. "Un Triángulo vital para la República: Gran Bretaña, Francia y la Unión Soviética ante la Guerra Civil española". *Amnis*, 1, 2001 [en línia] [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <http://journals.openedition.org/amnis/248>; DOI:<https://doi.org/10.4000/amnis.248>

¹⁷ Cairns, Trevor, *op. cit.*, pp. 73-76.

2.1. La Guerra Civil a Catalunya: Biure d'Empordà

2.1.1. L'esclat de la guerra

En un primer moment, el cop militar no va triomfar a Catalunya, malgrat que el 19 de juliol de 1936 alguns militars (entre els quals hi havia el general Goded) es van aixecar per recolzar els sublevats, sortint als carrers a declarar l'estat de guerra. Però els colpistes no van tenir gaire suport civil i molts van ser detinguts i posteriorment afusellats. Al final d'aquell mateix dia 19, després de diversos enfrontaments, la rebel·lió va ser sufocada amb un resultat de més de 450 morts.¹⁸

El fracàs de la insurrecció a Barcelona es va convertir en la metxa que va calar foc a la resta de les guarnicions militars de Catalunya. A Figueres, al castell de Sant Ferran, existia el Batalló de muntanya Chiclana núm. 1, dirigit pel tinent coronel Agustín Monasterio Bustos. Monasterio va enviar una companyia al centre de la ciutat per declarar l'estat de guerra però, davant del fracàs del cop a Barcelona i a la resta de províncies, el tinent coronel va negociar amb l'alcalde de Figueres la rendició de la guarnició, fet que va portar a la detenció de part dels militars partidaris de la sublevació.¹⁹

Posteriorment, la Generalitat, per decret del 21 de juliol de 1936,²⁰ va ordenar la formació del Comitè Central de Milícies Antifeixistes, constituït per coordinar el desenvolupament bèl·lic i organitzar la defensa de la República. Immediatament, es va crear el comitè comarcal amb seu a Figueres, i es van començar a formar comitès disposats a lluitar contra l'exèrcit revoltat. A la capital de l'Alt Empordà, ja el mateix dia 19, grups de milicians, pertanyents a la CNT i la FAI,²¹ es passejaven pels carrers i entrades de la ciutat, exercint el poder policial i un control aleatori sobre la població. De fet, es van constituir comitès a la majoria de pobles de la comarca, destacant el d'Orriols, que va ser dels més

Aixecament militar del 19 de juliol, Barcelona.

[Fotografia en línia] [Consultat el 20 d'agost]

Disponible a Internet:

<https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20160717/19-julio-1936-barcelona-fotos-5271518>

¹⁸ Ocio y cultura. *19 de julio de 1936: La batalla de Barcelona*. [en línia] [Consultat el 20 d'agost de 2022] Disponible a Internet:

<https://www.elperiodico.com/es/ocio-y-cultura/20160719/inicio-guerra-civil-espanola-barcelona-video-527453>

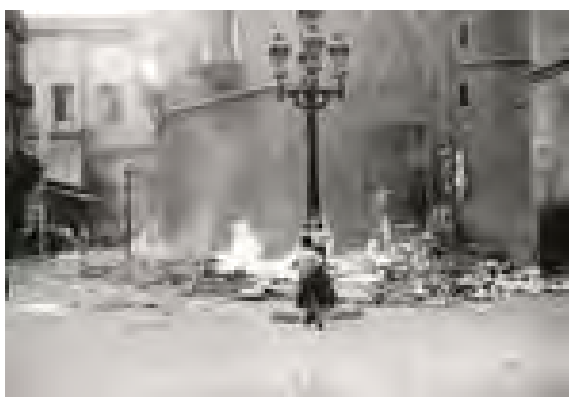
¹⁹ Els detinguts van ser: Agustín Monasterio Bustos, Luis Quiroga Nieto, Juan Asensio Ponceliz, Álvaro Villoria Camps, Narciso Capitán Ramón, Vicente Tejeiro Guerreira, Anselmo Gazules Gazules, José Uxó Julve, Evaristo Cots Frigola, Francisco Jou Parés, Domingo Tomás Caresmar i Mariano García Guerra. Bernils i Mach, Josep Maria. *La Guerra Civil a Figueres (1936-39)*. Girona: L'Empordà, D.L., 1986, p. 13.

²⁰ Bernils i Mach, Josep Maria, *id.*, p. 47.

²¹ La Federació Anarquista Ibèrica (FAI) era una organització anarquista formada el 1927. Durant la Segona República va establir relacions amb la CNT, i s'hi va acabar unint, rebent el nom de CNT-FAI. Wikipedia. *Federación Anarquista Ibérica* [en línia]. [Consultat: 5 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Federaci%C3%B3n_Anarquista_Ib%C3%A9rica

sagnants de la zona.²² Poc després, els ajuntaments van iniciar l'allistament dels seus habitants per dirigir-se al front d'Aragó, on s'havia traslladat inicialment la guerra.

El 7 d'agost del 1936, un decret de la Generalitat va ordenar la constitució de la Comissió d'Indústries de Guerra, amb la finalitat d'establir una economia de guerra i coordinar-ne la producció de material bèl·lic.²³ Paral·lelament, la Generalitat de Catalunya va crear l'11 d'agost del 1936 el Consell d'Economia de Catalunya, instrument mitjançant el qual es va produir un canvi dràstic a l'economia del moment. Les empreses i indústries van ser sotmeses a un control per part dels comitès i moltes, arran de l'aprovació del Decret de col·lectivitzacions del 24 d'octubre, van ser col·lectivitzades i municipalitzades.²⁴

Crema de la catedral de Santa Maria del Mar, Barcelona, 1936 [Fotografia en línia] [Consultat l'1 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <https://www.religionenlibertad.com/blog/64572/catedral-del-mar1936-.html>

Aquells primers dies del cop militar, a Catalunya es va produir una veritable revolució social. Aquesta revolució es va dur a terme a causa del desig irremeiable de les organitzacions més significatives en aquells moments, com la CNT, el POUM²⁵ i la FAI, de posar fi al capitalisme i les desigualtats socials mitjançant la destrucció de la burgesia i de les seves propietats privades. En conseqüència, es va iniciar un alliberament dels presos, amb l'objectiu d'obtenir més milicians per al front, i es va prosseguir amb un repartiment d'armes als carrers i una violenta persecució de gent de dretes, incloent-hi, sobretot, el clergat, que era summament odiat i menyspreat pels republicans d'esquerres.²⁶ L'Església era considerada l'enemic històric de les classes populars,

i per això multitud d'esglésies van ser cremades o destruïdes i els religiosos assassinats i perseguits. A més, un gran nombre de falangistes i militants de dretes, considerats feixistes ("la quinta columna de los sublevados")²⁷ es van veure obligats a fugir cap a França pel temor de ser perseguits o assassinats. D'altra banda, es va iniciar una confiscació de béns i propietats de les persones exiliades o amagades, i es van cometre diversos assassinats i atemptats. Inicialment, la

²² Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *op. cit.*, pp. 613-614.

²³ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *id.*, p. 617.

²⁴ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *id.*, p. 616.

²⁵ El Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM) va ser un partit polític espanyol fundat el 1935. D'ideologia marxista i estalinista, era proper al comunisme d'esquerra i al trotskisme. Wikipedia. *Partido Obrero de Unificación Marxista* [en línia]. [Consultat: 5 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Partido_Obrero_de_Unificaci%C3%B3n_Marxista

²⁶ Hi ha constància que a finals de la guerra s'havien provocat 2437 morts de sacerdots a Catalunya (272 només a Girona). Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *op. cit.*, p. 615.

²⁷ "Quinta columna" és una expressió utilitzada per designar, en una situació de confrontació bèl·lica, un sector de la població que manté certes lleialtats (reals o percebudes) cap al bàndol enemic, a causa de motius religiosos, econòmics, ideològics o ètnics. En el cas de la Guerra Civil, van ser persones de significació dretana que recolzaven el cop militar del general Franco des de la zona republicana. Wikipedia. *Quinta columna* [en línia]. [Consultat: 5 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Quinta_columna

repressió oficial havia de quedar en mans dels Tribunals Populars i d'Espionatge i Alta Traïció; però, a la pràctica, molts milicians van actuar-ne al marge.²⁸

Així, a l'estiu del 1936, Catalunya va entrar en una situació revolucionària, fora del control del govern de la Generalitat. Gran quantitat de milicians armats, en nom de la revolució, anava pels carrers assassinant els seus enemics i abandonant els seus cossos per cunetes i carreteres, moltes vegades per motius que s'escapaven de l'àmbit ideològic de la guerra, ja que responien a enfrontaments personals, picabaralles i venjances per terres i odis familiars. No cal insistir en el fet que aquests assassinats i revenges no seguien cap procediment judicial.

D'altra banda, de manera general a tot Espanya, el bàndol dels sublevats també va fer atacs violents en contra de l'esquerra. Es van assassinar escriptors, mestres, metges, artistes, polítics i personalitats d'esquerra. En algunes ocasions, els afusellaments es feien a la via pública, fins i tot davant de dones i nens amb l'objectiu de terroritzar la població.

Biure d'Empordà era, aleshores, un poble de caràcter eminentment rural. Entre els seus 419 habitants hi havia petits propietaris i agricultors que es dedicaven majoritàriament al cultiu de la vinya i de l'olivera.²⁹ L'agricultura vitivinícola es trobava en greu crisi a causa de la competència existent als mercats i a la sobreproducció, cosa que va provocar greus dificultats econòmiques per a moltes famílies que es dedicaven a aquest sector agrari.³⁰ L'Ajuntament de la població estava format per Juan Budó, alcalde i encarregat del govern, cultura i foment; Pedro Gratacós Camps, regidor d'hisenda i cultura; Juan Oliveras Badruna, regidor de govern i hisenda, i Juan Busquets, secretari.³¹ Estava constituït per representants del Front d'Esquerres que havien estat escollits a les eleccions del 16 de febrer de 1936.³² Cal destacar que, a causa de l'escàs nombre d'electors a la població, només s'havia format un partit polític majoritari: Esquerra Republicana de Catalunya.³³

Davant les notícies alarmants que van arribar dels fets de Barcelona a través de la ràdio i de persones que havien estat testimonis dels esdeveniments, i seguint l'ordre de la Generalitat sobre la creació dels Comitès de Milícies Antifeixistes, el consistori va decidir convocar una reunió per crear un comitè al poble.

²⁸ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *op. cit.*, p. 615.

²⁹ Vid. Annexos 119: *Nombre d'homes i dones a Biure d'Empordà abans de l'inici de la guerra* (p. 240) i 120: *Professions més habituals a Biure d'Empordà abans de l'inici de la Guerra Civil* (p. 241).

³⁰ Ajuntament de Biure d'Empordà, *Padró General d'Habitants, 1936*. Arxiu familiar.

³¹ Ajuntament de Biure d'Empordà, "Acta del 19 de febrero de 1936", *Llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament 1933-1936*. Figueres: Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, foli 47 [en línia] [Consultat: 15 de setembre de 2022] Disponible a Internet:

<https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-18>

³² Aquest Ajuntament s'havia creat l'1 de febrer del 1934, després de les eleccions municipals del mateix any. El 31 d'octubre del 1934, arran dels fets del 6 d'octubre, l'autoritat militar va destituir tots els seus components i va nomenar un alcalde gestor, Juan Suñer Olivada, de caràcter dretà, que va exercir aquest càrrec fins a les eleccions del Front Popular, moment en què es reposa el consistori destituït anteriorment. Ajuntament de Biure d'Empordà, "Acta del 1 de febrero de 1934" i "Acta del 31 de octubre de 1934", *Llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament 1933-1936*. Figueres: Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà, folis 15 i 27 [en línia] [Consultat: 15 de setembre de 2022] Disponible a Internet:

<https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-18>

³³ Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH. *Causa General. Pieza primera o principal de la provincia de Girona*. Madrid: Archivo Histórico Nacional. Lligall 1433, Caixa 2, Exp. 40, Foli 11 (10/12/1942). Vid. Annex 96: *Informe del cap de la Guàrdia Civil de Darnius*. pp. 202-207.

Biure d'Empordà. Font: pròpia.

A les 8 del matí del dia 21 de juliol, l'Ajuntament es va reunir per constituir el comitè del poble, tal i com havia indicat la Generalitat, amb la composició següent:³⁴

- President del comitè: Juan Llauneta Madern.
- Vicepresident del comitè: Juan Budó Culubret.
- Tresorer: Julio Juan Mach.
- Primer vocal recaptador: Pedro Pagès Garcia.
- Secretari: Pedro Gratacós Camps.
- Vicesecretari: José Ribas Costa.³⁵

A més, com a la resta de pobles de Catalunya, a Biure d'Empordà es van formar dos sindicats: la CNT, constituïda el 30 de desembre de 1936, els presidents de la qual van ser Julio Juan i José Ribas Costa (aquest últim, a partir del 28 de octubre de 1937),³⁶ i la UGT, el president de la qual va ser Juan Gironella. Cal destacar que tots els treballadors de la població s'havien d'afiliar a un sindicat per poder aconseguir una feina o mantenir el seu lloc de treball.

Segell de la CNT de Biure d'Empordà. Font: pròpia. Arxiu familiar.

Com a conseqüència de les tensions sorgides entre els diferents comitès a nivell comarcal i de les notícies que arribaven de l'evolució de la guerra, es va iniciar un atac indiscriminat contra persones d'ideologia de dretes, atacant especialment el clergat.

³⁴ Vid. Annex 1: *Constitució del Comitè de Milícies Antifeixistes*, p. 91.

³⁵ Vid. Annex 121: *Composició de l'Ajuntament de Biure d'Empordà (1932-1939)*, pp. 242-243.

³⁶ Vid. Annex 2: *Composició i reglament de la CNT de Biure d'Empordà*, pp. 92-95.

A Biure d'Empordà, es va produir un atac a l'església parroquial el dia 3 de juliol de 1936. Diversos elements extremistes d'esquerres van profanar el temple, en van cremar el mobiliari i l'arxiu parroquial i van procedir a la destrucció de les campanes. Posteriorment, van utilitzar l'edifici com a cotxera del comitè durant tot el conflicte.³⁷ El rector, don Luis Pardos Pardos, es va veure obligat a amagar-se i fugir per evitar ser detingut i empresonat.³⁸

A partir d'aquest moment, van tenir lloc els mateixos fets que a tants altres pobles. Destaquen la persecució de ciutadans de dretes, que es van veure obligats a fugir a l'exili pel temor de la situació existent, i les confiscacions de béns per part del comitè, realitzades a partir del 12 d'agost de 1936 sobre les propietats dels qui havien fugit. El destí dels perseguits era l'exili, "emboscar-se" en coves i barraques de la muntanya, fugir a grans ciutats com Barcelona (on podien passar desapercebuts a causa del gran nombre de població), o creuar la frontera amb l'objectiu de "passar-se" al bàndol nacional per la frontera d'Irun. El comitè aprofitava la situació per apropiar-se dels béns dels fugits. En concret, tenim constància de dotze confiscacions realitzades durant aquest període.³⁹

Propietats incautades pel comitè de milícies de Biure	
Propietari	Propietat
Juan Suñer Oliveda	"Can Campmany"
Antonio Rocalba	"Can Gallach"
Baldiri Rosas	"Mas Aloy"
Josep Roca	"Can Peipetit"
Carlos Barris	"Can Barris"
Alfonso Camps Garriga	"Alfonso Magret"
Ricard Marbell	"Mas Moner"
Joan Camps Bertran	"Can Calí"
Juan Roca Suñer	"Can Cabré"
Josep M ^a Albert Despujol	"Mas Nomagosses"
Juan Giralt Cullell	"Can Giralt"
Don Luis Pardos Pardos	Rectoria

³⁷ Vid. Annex 96: *Informe del cap de la Guàrdia Civil de Darnius*, pp. 202-207. Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH. *Causa General. Pieza primera o principal de la provincia de Girona*. Madrid: Archivo Histórico Nacional. Lligall 1433, Caixa 2, Exp. 40, Foli 14 (10/12/1942).

³⁸ Don Luis Pardos Pardos va poder escapar gràcies a l'ajuda de gent del poble. Temps després va ingressar al front (pertanyia al reemplaçament de l'any 1925), on va realitzar labors de sanitari i sacerdot al bàndol republicà (60 divisió - XVIIIè cos de l'exèrcit). Es va passar a l'Espanya Nacional l'11 de febrer de 1939, on va ser depurat i classificat (va passar per una comissió classificadora de presoners i presentats de Sant Sebastià i finalment va ser considerat com afecte al Règim per aquesta comissió). Durant el franquisme, va intentar evitar la detenció de les persones d'esquerres. Vid. Annex 3: *Luis Pardos Pardos, rector del poble de Biure d'Empordà*, p. 96.

³⁹ Vid. Annex 4: *Confiscacions realitzades pel comitè de milícies de Biure*, p. 97.

En algunes ocasions, les propietats confiscades eren cedides a la gent del poble a canvi d'una compensació econòmica. En altres, eren utilitzades pels comitès i sindicats. Exemples d'això últim van ser el de la rectoria del poble, confiscada i utilitzada pel sindicat agrari que estava format en aquells moments per Juan Caixas Mir, Juan Pagès Cardoner, Julio Juan i Juan Llauneta, o la casa del terratinent Antonio Rocalba, que es va convertir en seu del comitè.⁴⁰ Tot i això, a Biure, l'abast de la col·lectivització de les propietats es va limitar pràcticament a les terres i pertinences de les persones fugides, i no es va estendre tant com va passar a Orriols, Empori (Sant Pere Pescador) i Castelló d'Empúries, o com en el cas de les grans indústries de Barcelona i Rodalies. L'objectiu d'aquestes confiscacions era, originalment, l'ús de les terres i les diferents possessions per incrementar el subministrament de béns i serveis de l'economia de guerra, tot i que sabem que posteriorment aquesta intenció es va “desviar” en alguns casos.⁴¹

De la mateixa manera, tenim constància que el comitè obligava, mitjançant multes, a pagar uns diners als familiars dels “emboscats” que havien patit confiscacions, justificades per la impossibilitat de trobar el fugit en estar aquest en parador desconegut. El pretext que feien servir era que els milicians tenien el deure de protegir el veïnat i que aquest acte de protecció tenia un cost.⁴² Cal destacar que també es va iniciar un control de la població mitjançant l'establiment de l'ús de cartilles de racionament per poder alimentar-se, la necessitat de posseir salconduïts per traslladar-se d'una població a una altra, etc. Així mateix, membres del comitè realitzaven controls periòdics amb armes a les carreteres i accessos al poble, registrant les cases i propietats del veïnat.

En aquest mateix estiu de 1936, es va procedir a la detenció d'alguns elements dretans considerats feixistes, com Pedro Oliveras Salellas (que posteriorment seria alcalde del municipi a la primera etapa del franquisme), Francisco Vidal Blanch, Joan Camps Bertran, José Llorens Campdelacreu, Salvi Badruna Codó i Miguel Culubret Serralades. Tots van ser traslladats a la presó de Figueres i, posteriorment, alliberats.⁴³

Aquest context de persecucions, tensió i odi va arribar al seu zenit el 21 de setembre de 1936 amb l'assassinat de Francisco Vidal Blanch, crim que va incrementar la repressió franquista al poble a partir de l'any 1939. Francisco Vidal era de la CEDA i algunes fonts afirmaven que havia criticat l'actuació del comitè. Segons consta a les denúncies i testimonis formulats per diverses persones de dretes a l'arribada de les tropes nacionals el febrer de 1939, el president del comitè, Juan Llauneta Madern, amb l'alcalde Juan Budó Culubret i altres milicians, van assassinar Vidal i posteriorment el van enterrar en una fossa del cementiri, arribant a acarnissar-se amb el seu cadàver.⁴⁴ Aquesta situació no era inusual: l'historiador Solé i Sabaté, fent una exhaustiva anàlisi

⁴⁰ Vid. Annex 2: *Composició i reglament de la CNT de Biure d'Empordà*, pp. 92-95.

⁴¹ Així, el benefici extret de les confiscacions de patrimoni o la imposició de multes no sempre finançava l'economia de guerra, sinó que podia estar destinat a pagar altres “serveis”, com ara el control de carreteres o la vigilància dels carrers. Vid. Annex 5: *Pagaments imposats pel comitè per cobrir els costos de vigilància*, p. 98.

⁴² Vid. Annex 5, *ibid.*

⁴³ Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH. *Causa General. Pieza primera o principal de la provincia de Girona*. Madrid: Archivo Histórico Nacional. Lligall 1433, Caixa 2, Exp. 40, Foli 13 (10/12/1942).

⁴⁴ Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH. *Causa General. Pieza primera o principal de la provincia de Girona*. Madrid: Archivo Histórico Nacional. Lligall 1433, Caixa 2, Exp. 40, Foli 14 (10/12/1942).

dels registres civils de cadascuna de les poblacions de Catalunya, ha xifrat en 8352 el nombre d'assassinats comesos pels "incontrolats" durant aquests primers mesos de la revolució.⁴⁵

Finalment, la Generalitat, a través del decret del 9 d'octubre de 1936,⁴⁶ va dissoldre els comitès de milícies antifeixistes en un intent d'acabar amb la revolució social i els excessos produïts a la rereguarda.

Després de la dissolució del comitè de milícies antifeixistes, es va constituir a Biure d'Empordà un nou Ajuntament el 17 d'octubre de 1936,⁴⁷ format pels mateixos individus que hi havia anteriorment. Els documents indiquen que moltes persones del comitè ja dissolt es van integrar al nou Ajuntament.⁴⁸

D'altra banda, a mesura que la guerra avançava, es va establir l'obligatorietat d'allistar-se per anar al front. Soldats de diferents reemplaçaments es van veure forçats a lluitar per defensar la República a partir del dia 1 d'agost, quan va començar l'allistament de 4 persones del reemplaçament del 1936.⁴⁹ Posteriorment, van continuar trucant els diferents reemplaçaments compresos entre 1919 i 1941. Tots ells havien de presentar-se davant la caixa de reclutes número 219 de Girona proveïts d'una cullera, un cassó, manta i roba.⁵⁰

En un primer moment, s'anava trucant els reemplaçaments corresponents, però a mesura que anaven passant els mesos, es va allistar també persones que realment no haurien d'estar obligades a anar al front en aquells moments, ja per ser massa joves (va ser el cas dels anomenats "quinta del biberón", combatents de 17 i 18 anys), ja per haver passat l'edat reglamentària (els pertanyents a la "quinta del saco", nascuts entre 1915 i 1917). Tot i això, hi ha constància que hi va haver desertors que van fugir cap a França creuant la frontera a Irun per incorporar-se al bàndol nacional.

La situació política dins del bàndol republicà era voluble i complicada. Cal destacar que Catalunya s'enfrontava a una important revolució interna: per una banda, les forces catalanes partidàries de dur a terme la revolució social en primer lloc, deixant en un segon pla la guerra (com era el cas de la CNT, la FAI i el POUM); i, per l'altra, els defensors de prioritzar la guerra i posteriorment fer la revolució (el PCE i el PSUC). Aquesta revolta interna va provocar una lluita sagnant a Barcelona entre el 3 i el 8 de maig del 1937, que va concloure amb la intervenció de 500 guàrdies d'assalt i unes 300 víctimes mortals. Després d'aquest succés, conegut com "els fets del maig del 1937", la Generalitat va perdre el total control de la defensa i de l'ordre públic, que va passar a estar en mans del Govern de la República. Al mateix temps, després de l'assassinat

⁴⁵ Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió a la rereguarda catalana, 1936-1939*. Volum 1. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. pp. 449 - 450.

⁴⁶ Compte i Freixanet, Albert. *República i Guerra Civil a Castelló d'Empúries (entre la història i les memòries)*. Figueres: Gràfiques Canigó, S.L., 1994, p. 145.

⁴⁷ Ajuntament de Biure d'Empordà: "Acta del 17 d'octubre de 1936", *Llibre d'Actes del Ple de l'Ajuntament de Biure, 1936-1938*. Figueres: Arxiu comarcal de l'empordà. Foli 10. [en línia] [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-19>

⁴⁸ Ajuntament de Biure d'Empordà, *ibid*.

⁴⁹ Vid. Annex 10: *Reclutament del reemplaçament de 1936*, p. 103.

⁵⁰ Vid. Annexos 6, 7, 8, 9, 10 i 11: *Reclutament dels reemplaçaments compresos entre 1915-1941*, pp. 99-104.

d'Andrés Nin, es va produir la marginació i la dissolució del POUM, i l'anarquisme també va perdre poder polític i social a favor dels comunistes, partidaris d'una centralització del poder amb l'objectiu de guanyar la guerra.⁵¹

Soldats republicans lluitant al front, 1937 [Fotografia en línia] [Consultat el 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<https://www.alamy.es/foto-soldados-republicanos-en-espana-durante-la-guerra-civil-espanola-batalla-1937-84974907.html?imageid=3329DC62-5E7C-418C-975B-E7DC02E166B8&p=75935&pn=1&searchId=c83845dc91aa9a2398ceabee07f16ab3&searchtype=0>

2.1.2. Evolució del conflicte

Ofensiva de Catalunya [Fotografia en línia] [Consultat el 12 de setembre de 2022].

Disponible a Internet:

https://es.wikipedia.org/wiki/Ofensiva_de_Catalu%C3%B1a

El general Franco va intentar diverses vegades conquerir la capital espanyola, però la resistència de les milícies i de l'exèrcit republicà, juntament amb l'ajuda de les Brigades Internacionals, va aconseguir evitar que Madrid fos ocupada. Després de diverses batalles, Franco va decidir dur a terme una guerra envoltant, atacant les comunitats del nord per aconseguir que Madrid quedés aïllada. Per això, es va dirigir cap al País Basc, on poblacions com Guernica i Durango van ser violentament bombardejades. Bilbao també va ser assetjada i, finalment, va haver de rendir-se el 19 de juliol de 1937. Posteriorment, els revoltats van prendre Brunete, Belchite, Cinque i dies després Terol, enclavaments que havien estat conquerits prèviament pels republicans.⁵²

En concret, Figueres i tota la seva comarca van començar a patir els estralls de la guerra a partir del 1937, i la seva situació va empitjorar sobretot durant

⁵¹ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons., *op. cit.*, p. 628.

⁵² Vilar, Pierre. *Historia de España*. Barcelona: Editorial Crítica. Grupo editorial Grijalbo, 1987, p.145.

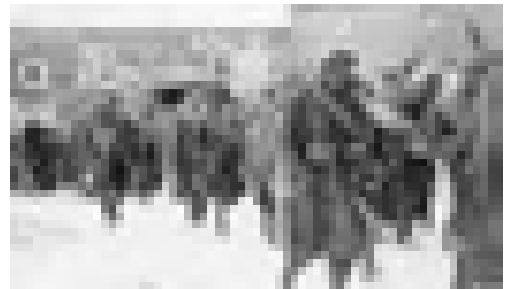
l'any 1938 i els primers mesos del 1939.⁵³ En els darrers mesos de la guerra (exactament a partir de l'11 de novembre de 1938), l'Ajuntament de Biure d'Empordà va estar governat per un comissari municipal, anomenat Eduard Català i Castella, nomenat per la Generalitat de Catalunya, que va fer tasques de gestor municipal en aquestes circumstàncies tan precàries.⁵⁴

El front de guerra avançava cada cop més cap a l'est, i la República va iniciar un atac ofensiu que va desembocar en la Batalla de Terol (desembre de 1937 – febrer de 1938), la qual va incrementar enormement el desgast de l'exèrcit republicà. Alhora, les tropes franquistes, aprofitant-se de la situació de debilitat del seu adversari, van iniciar un atac al front d'Aragó, que els va permetre fer retrocedir la línia republicana del front fins als rius Ebre i Segre. Finalment, Lleida va ser presa per l'exèrcit revoltat l'1 d'abril del 1938, deixant part de Catalunya aïllada de la resta de territori republicà.

El general Vicente Rojo, cap de l'Estat Major Central republicà, va decidir iniciar una ofensiva per obligar l'exèrcit nacional a desviar forces cap a Catalunya. La zona republicana havia quedat partida en dues, i tot i que era massa difícil unificar les dues zones, aquesta nova ofensiva alleujaria les tropes republicanes que lluitaven a Llevant. A més, l'atac responia als plans de Negrín: d'una banda, mostrar a les potències europees democràtiques que el resultat de la guerra encara no estava decidit; i, de l'altra, aconseguir allargar la guerra fins que comencés el gran conflicte europeu que es preveia molt proper.

Aquest moviment bèl·lic, conegut com la batalla de l'Ebre, va ser l'ofensiva en què van participar més combatents, la més llarga i una de les que va registrar més víctimes de tota la guerra. La batalla de l'Ebre es va iniciar el 25 de juliol del 1938, quan les tropes republicanes van creuar el riu en direcció oest entre les poblacions de Flix i Mequinensa. Al principi, l'atac va resultar molt exitós per a les forces republicanes, ja que van aconseguir avançar molt ràpidament, sorprenent l'Exèrcit Nacional. Tot i això, aquesta batalla es va convertir aviat en una guerra de desgast per a les tropes republicanes, que van haver de retirar-se de les zones recuperades i tornar a travessar el riu Ebre, en sentit invers, entre els dies 7 i 15 de novembre de 1938.

La batalla de l'Ebre va provocar entre 50.000 i 60.000 ferits i uns 15.000 morts aproximadament a cada bàndol, i va suposar la descomposició total de l'Exèrcit Popular de la República, que va fugir en desbandada cap a la frontera. Tenint en compte que les Brigades Internacionals s'havien retirat de la contesa, i que algunes potències estrangeres ja havien reconegut el règim de Franco, la pèrdua de la batalla de l'Ebre pràcticament va suposar el final de

Batalla de Terol [Fotografia en línia] [Consultat el 12 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.larazon.es/cultura/historia/20211103/ozxkrjwikiaqhj6ubl6alnxy5u.html>

⁵³ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *op. cit.*, p. 634.

⁵⁴ Ajuntament de Biure d'Empordà: "Acta del 11 de noviembre de 1938", *Llibre d'Actes del Ple de l'Ajuntament de Biure, 1936-1938*. Figueres: Arxiu comarcal de l'Empordà. Foli 39. [en línia] [Consultat: 12 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-19>

la República Espanyola. Quan Franco va dur a terme l'ofensiva final contra Catalunya, el 23 de desembre del 1938, gairebé no va trobar resistència.⁵⁵

Al poble de Biure d'Empordà, van ser vuit els morts al front de l'Ebre:⁵⁶

Combatents morts al front procedents de Biure d'Empordà				
Nom	Edat	Reemplaçament	Lloc	Exèrcit
Giralt, Aimà, Josep	26	33	Voltants del Bol (Terra Alta)	franquista
Giralt Gaspar, Joan	35	24	Les Fontscaldes (Alt Camp)	franquista
Pau Oliveras, Simó	34	25	Coll de Nargó (Alt Urgell)	republicà
Pararols Pi, Esteve	-	33	Desaparegut	republicà
Prim Llonch, Josep	-	28	-	republicà
Romañach Masholler, Pere	29	30	Pedres d'Auló (Pallars Sobirà)	republicà
Selles -, Andreu	-	-	-	republicà
Eugenio Juanola Cullell	33	-	Fulleda (Lleida)	republicà.

En conclusió, després de tres llargs anys de guerra, el 26 de gener del 1939 Barcelona es va veure obligada a rendir-se. Poc temps després, concretament el dia 4, va caure Girona.⁵⁷ El Govern de la República, pressionat per les tropes nacionals, es va haver d'instal·lar a la comarca de l'Alt Empordà. Així, el president de la República, Manuel Azaña, es va allotjar al castell de Peralada; el president del Govern, Juan Negrín, a Agullana; i José Antonio Aguirre (president del Govern basc) i Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, al Mas Perxés, entre Agullana i la Vajol. L'1 de febrer de 1939, 62 diputats de les Corts Generals, presidits per Diego Martínez Barrio, es van reunir a les cavallerisses del castell de Figueres per darrera vegada abans d'iniciar el seu camí cap a l'exili. Finalment van prendre la decisió de retirar les forces cap a França, tot i que Negrín era partidari de tornar a la zona de València per continuar la defensa de la República. Gran quantitat d'obres d'art, procedents del Museu del Prado, així com reserves d'or, diners i joies van ser traslladades a la seu de la Societat de Nacions a Ginebra, on havien de romandre fins a finalitzar la guerra. La nit del 3 de febrer de 1939, al pati d'armes de la fortalesa de Sant Ferran de Figueres, es va signar el conveni que va permetre el trasllat d'aquestes obres a

⁵⁵ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons., *op. cit.*, p. 634.

⁵⁶ Oliva i Llorens, Jordi. "Del cost humà de la guerra civil a les comarques gironines: Combatents morts i víctimes del material bèl·lic abandonat", *Punt Diari*. Dilluns, 12/08/1996. Arxiu comarcal.

⁵⁷ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons., *op. cit.*, p. 635.

Suïssa. Paradoxalment, va ser el govern franquista qui les va recuperar, un cop reconegut internacionalment el nou estat.⁵⁸

El 9 de febrer del 1939, la tercera agrupació de la cinquena divisió de Navarra va conquerir Figueres i Biure, arribant a la frontera el dia 10 i finalitzant l'ocupació total de Catalunya. Tot i això, no va ser fins l'1 d'abril d'aquell mateix any que la guerra va acabar oficialment a tot Espanya, després de la presa de València i Madrid. A partir d'aquí, s'iniciarà la repressió de la dictadura franquista que durarà trenta-sis anys i que s'endurà moltes ànimes innocents pel camí.⁵⁹

Cavallerisses del castell de Sant Ferran [Fotografia en línia]
[Consultat l'1 d'octubre de 2022] Disponible a Internet:
[https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:Caballerizas_del_castillo_de_Sant_Ferran_\(Figueres\).jpg](https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:Caballerizas_del_castillo_de_Sant_Ferran_(Figueres).jpg)

2.1.3. La fi de la guerra: Catalunya sota les bombes

Durant els anys 1936 i 1937, Catalunya havia estat allunyada del front de guerra, situat a la zona d'Aragó. Tot i això, el seu territori es va convertir en un punt estratègic de recepció de material bèl·lic, amb gran activitat d'indústria de guerra, ports i nusos de comunicació. A més, el 1938 Barcelona era la capital dels tres governs republicans: el central, el basc i el català. Tot això va convertir Catalunya en un objectiu prioritari dels bombardeigs aeris i navals. Més de 140 poblacions catalanes van ser bombardejades durant el conflicte, especialment Barcelona, però també Lleida, Tarragona, Granollers, Figueres o Girona.

⁵⁸ Alfaro Gil, Juan Manuel. *La real plaza de guerra de San Fernando de Figueres: la historia del guardián de la frontera*. Madrid: Colección de edificios militares singulares. Ministerio de Defensa. 2021, pp. 163-167. Vid. Annex 113: *Juan Manuel Alfaro Gil*, p. 232.

⁵⁹ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons., *op. cit.*, p. 634.

El primer bombardeig sobre Catalunya es va realitzar per mar contra Roses el 30 d'octubre de 1936. El va dur a terme el creuer de la marina de guerra espanyola anomenat "Canarias".⁶⁰ Aquest tipus d'atacs es van fer al llarg de tota la guerra i tenien com a objectiu destruir els diferents ports i aconseguir un bloqueig naval per aïllar la República.

Creuer Canarias [Fotografia en línia] [Consultat el 2 d'agost de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.defensa.com/ayer-noticia/el-crucero-canarias>

L'Alt Empordà va ser una de les comarques amb més víctimes a conseqüència dels bombardejos (un total de 338 persones). A més del bloqueig naval, altres objectius de l'aviació van ser l'estació de tren de Portbou, Llançà, Colera, Port de la Selva, Vilajuïga i, especialment, Figueres, que va registrar 281 morts i la destrucció de més de 560 edificis. La carretera de Figueres al Perthus, via de comunicació entre Catalunya i França, utilitzada per al pas de tropes i material bèl·lic, va fer de Figueres un important objectiu militar. Durant l'any 1939 i ja pràcticament vençut l'exèrcit republicà, aquests atacs aeris es van intensificar amb l'objectiu de col·lapsar les vies de comunicació cap a França i dificultar la fugida de l'exèrcit republicà. Tot i això, els bombardejos franquistes també es van dirigir contra la població civil i van afectar dones, nens i avis. Aquestes sagnants accions responien a la política d'eliminació sistemàtica de l'enemic que el general Franco va dur a terme durant la guerra.⁶¹

⁶⁰ Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *op. cit.*, p. 631.

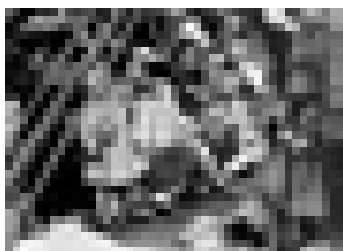
⁶¹ Memorial democràtic. *Cataluña Bombardeada* [en línia] [Consultat: 25 de setembre de 2022] Disponible a Internet: https://memoria.gencat.cat/web/.content/00_exposicions/exposicions_enlinia/catalunya_bombardejada/expo_cat_bomb_cast_web.pdf

Bombardeigs sobre la ciutat de Figueres [Fotografia en línia] [Consultat el 25 de setembre de 2022] Disponible a Internet:

<https://www.cromacultura.com/museo-del-prado- guerra-civil-3/>

Tement l'avenç dels revoltats, milers de republicans van fugir del seu lloc d'origen, abandonant la família i propietats, amb el desig de traspassar la frontera i arribar a França, lluny del perill. En aquestes dates, ens trobem amb un gran èxode de més de 350.000 persones fugint cap a la frontera, generalment per camins de terra, i travessant i instal·lant-se a pobles de l'Empordà com Vilamaniscle, Espolla, Rabós, Agullana, La Vajol, Figueres...⁶²

Refugiats durant la guerra [Fotografia en línia] [Consultat el 10 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <https://www.huffingtonpost.es/2018/06/20/cuando-los-refugiados-eramos-nosotros-a-23463472/>

De camí a França, molts refugiats passaven per Biure d'Empordà i s'allotjaven a les cases dels habitants durant un cert període de temps. Per aquest motiu, a partir del 6 d'octubre del 1937, l'Ajuntament inicià una sèrie d'actuacions per acollir els refugiats.⁶³ En un primer moment, van ser 22 els acollits per l'ajuntament de Biure; però després la xifra va augmentar, arribant a un total de 64 refugiats, majoritàriament nens i dones provinents de ciutats del nord com Bilbao i Burgos. Per si això fos poc, a partir del febrer del 1939, quan l'exèrcit revoltat ja estava a punt d'envair l'Alt Empordà, l'èxode va augmentar considerablement. L'increment dels refugiats al llarg de la guerra i la necessitat d'allotjament i de manteniment per part de la població de Biure van provocar moments de tensió. Així, l'alcalde de Biure va obligar, mitjançant aportacions "voluntàries", a contribuir econòmicament al suport dels refugiats, sota penes de multa en cas de no complir-ho.⁶⁴ A més, aquesta acollida dels exiliats va provocar una escassetat d'aliments que es va anar incrementant a mesura que la guerra avançava i, en conseqüència, va sorgir la

⁶² Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons, *op. cit.*, p. 616.

⁶³ Vid. Annex 12: *Relació de refugiats a Biure*, pp. 105-106.

⁶⁴ Vid. Annex 13: *Aportacions "voluntàries" per al suport dels refugiats*, p. 107.

necessitat d'establir el racionament, la distribució i l'organització dels camps que van quedar lliures per al cultiu.⁶⁵

En arribar a la frontera, moltes vegades, les autoritats franceses no permetien l'entrada als exiliats sense un visat, i fins i tot van arribar a tancar el pas fronterer. Primer, només deixaven passar dones i nens; després, els van permetre el pas també als soldats de l'exèrcit republicà, que van haver de lliurar tot l'armament de què disposaven. Quan se'ls concedia el pas, els exiliats eren portats a camps de refugiats com el d'Argelès-sûr-Mer o Saint-Cyprien, on amb prou feines se'ls oferien aliment i les condicions higièniques eren pèssimes. Molts van morir de fred, gana o diferents malalties. A més, els guàrdies francesos també eren violents i, moltes vegades, violaven les dones i fetejaven els presos. Alguns dels internats en aquests camps, creient que no patirien represàlies per part de Franco, van decidir tornar a Espanya, ja que no podien suportar aquestes condicions de vida. Altres van participar a la II Guerra Mundial i un gran nombre d'ells van ser deportats a camps de concentració o extermini nazis.⁶⁶

2.1.4. Un nou règim

Segell de la Falange Tradicionalista i de les JONS de Biure d'Empordà. Font: pròpia. Arxiu familiar.

Un cop les tropes sublevades van entrar a Catalunya, va començar un brusc canvi en la legislació del moment. Es va destituir els antics alcaldes de cada poble i es van constituir nous ajuntaments amb gent de dretes considerada "addicta al règim". Tots aquells que durant la guerra s'havien vist obligats a fugir, ara havien tornat al seu lloc d'origen, i alguns de ells es mostraven delerosos de venjança.

El Decret oficial que havia estat constituït per la Junta de Defensa Nacional el 25 d'octubre del 1936 havia suprimit tots els partits i sindicats republicans existents fins aleshores.⁶⁷ A més, el Decret d'Unificació del 19 d'abril del 1937 havia creat l'únic partit vàlid a Espanya, la Falange Española Tradicionalista y de las JONS.⁶⁸ A partir d'aquest moment, i un cop guanyada la guerra a

⁶⁵ Sabem que a Biure, durant la guerra, es van realitzar 471 cartilles de racionament per als habitants del poble. Vid. Annex 14: *Cartilles de racionament a Biure d'Empordà durant la Guerra Civil*, pp. 108-109.

⁶⁶ Vid. Annex 110: *Miquel Serrano Jiménez*, pp. 226-227.

⁶⁷ Solé i Sabaté, Josep M., *La repressió franquista a Catalunya*, op. cit., p. 54.

⁶⁸ La Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS o FET-JONS) va ser el partit únic del règim franquista, d'extrema dreta i, a efectes legals, l'únic partit permès a Espanya després de la Guerra Civil. La FET y de las JONS va ser creada l'abril del 1937, en plena contesa, mitjançant l'anomenat Decret d'Unificació, i va continuar existint fins el 1977. Durant les quatre dècades que va durar la dictadura, la FET y de las JONS va ser l'únic partit permès al país, que monopolitzava qualsevol activitat política. D'altra banda, es va convertir en l'instrument essencial de l'aparell franquista per mantenir-se al poder. Wikipedia. *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista* [en línia] [consultat el 20 de setembre de 2022] Disponible a Internet:

tots els territoris del país, es va iniciar una violenta repressió contra aquells que no estiguessin d'acord amb el règim constituït. Hi devia haver una única ideologia, la de Franco. La Falange es va instal·lar a cada poble, presidida per un representant local, que en el cas de Biure d'Empordà va ser Juan Suñer Oliveda, nomenat el 19 d'abril del 1939.⁶⁹

A més, el 17 febrer de 1939 es va constituir una comissió gestora a Biure formada per elements de dretes, que seran els causants de la repressió duta a terme dins del poble, la composició de la qual era la següent:⁷⁰

- President: Pedro Oliveras Salellas.
- Regidors: Pedro Sala Gorgot, José Llauro Padrosa i Martín Camps Corominas.
- Secretari: Martín Llorens Budó.
- Secretari: Alfonso Camps Garriga.

Molts havien patit incautacions i havien emigrat cap a França durant el període que ells anomenaven "dominio rojo"; per tant, ara no tenien escrúpols a l'hora de denunciar els seus veïns i acatar les ordres del nou règim.

Així mateix, totes aquelles terres, objectes i propietats confiscades durant la guerra van ser retornades als seus propietaris. A Biure en tenim alguns exemples: Mas Moner va ser tornada a Alfons Camps Garriga, juntament amb la seva màquina d'escriure i la seva ràdio, i a Juan Suñer Oliveda se li va tornar La Gabarra. Ahora, es va procedir a la requisició de les propietats dels veïns d'esquerres que havien fugit a França.⁷¹

D'altra banda, es va iniciar un control rígid sobre la població i es va prohibir el lliure moviment d'un lloc a un altre sense un salconduit signat per la Guàrdia Civil de Darnius i una justificació vàlida.⁷² Els documents indiquen que obtenir salconduits no resultava tasca fàcil, ja que calia sol·licitar-los amb antelació, omplint una fitxa signada per l'interessat i avalada per una altra persona que fos addicta al "Glorioso Movimiento Salvador". A més, calia posseir el certificat de vacunació i una cèdula personal. Per si això fos poc, no tots els que realitzessin aquests tràmits podien obtenir-los, ja que aquells que havien estat mobilitzats pels "rojos" havien de presentar a més un certificat de depuració signat pel senyor auditor de guerra de la quarta Regió Militar i un carnet de la Falange.⁷³

https://es.wikipedia.org/wiki/Falange_Espa%C3%B1ola_Tradicionalista_y_de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista

⁶⁹ Vid. Annex 15: *Constitució de la Falange Tradicionalista y de las JONS a Biure*, p. 110.

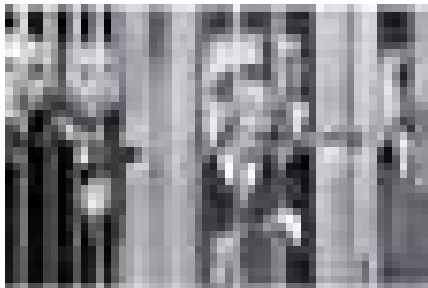
⁷⁰ Ajuntament de Biure d'Empordà. "Acta del 17 de febrero de 1937", *Llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament*. Figueres: Arxiu Comarcal. Foli 25. [en línia] [Consultat el 12 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-19>

⁷¹ Ajuntament de Biure d'Empordà. "Acta del 28 de mayo de 1939", *Llibre d'actes de la Comissió gestora*. Figueres: Arxiu Comarcal. Foli 42. [en línia] [Consultat el 12 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-20>

⁷² Vid. Annex 16: *Restricció de la llibertat de canvi de domicili d'un poble a un altre*, p. 111.

⁷³ Vid. Annex 17: *Restricció de llibertat de circulació*, pp. 112-113.

De la mateixa manera, es va establir el racionament sobre els aliments: cada família rebia una ració per cada membre que la integrava. Es van arribar a emetre un total de 450 cartilles de racionament al poble.⁷⁴ Així mateix, es va iniciar un sever control en la producció d'aliments i en la possessió de bestiar, ja que es va obligar els habitants del poble a declarar el nombre de caps de bestiar i la producció de vi, cereals o qualsevol altre aliment que posseïssin.

Empresonament de Lluís Companys
[Fotografia en línia] [Consultat el 20 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:
<https://www.larazon.es/cultura/lluís-companys-el-estado-catalan-que-se-proclamo-a-traicion-KN25288673/>

A poc a poc es va anar construint un nou Estat, en què els sublevats van deixar de ser-ho, sent acusats d'insurrectes tots aquells que havien estat fidels al govern republicà legalment constituït. Es tractava de “la justícia al revés”, com bé va explicar anys després del cop militar Ramón Serrano Suñer, cunyat i ministre de Franco.⁷⁵

Sota aquest pretext, es va iniciar una dura depuració, investigant i analitzant cada individu pel seu passat i conducta política, moral i social, per castigar aquells que no consideraven aptes per viure en el nou règim, tot i que no posseïssin cap prova. La Falange i l'Ajuntament feien informes que remetien a les autoritats militars sobre dades concretes dels habitants, com

el reemplaçament a què pertanyien, si abans del Moviment havien estat afiliats a algun partit concret, si havien anat a lluitar al front i en quin bàndol, com havia estat la seva conducta i afiliació durant la guerra, etc. Si després d'obtenir aquestes dades consideraven que alguna persona era “desafecta al Règim”, automàticament era denunciada davant de les instàncies militars superiors.

La repressió a Catalunya va ser especialment dura. Entre altres conseqüències, es va traduir en l'abolició de l'Estatut d'Autonomia aprovat per la República el 1932 i en la persecució de gran nombre de persones considerades “rojas” i “separatistas”, i es va arribar fins i tot a l'afusellament del president de la Generalitat, Lluís Companys i Jover. La repressió cultural també va ser notable, amb el tancament dels diaris de caràcter catalanista i la imposició d'una censura que abastava no només als mitjans de comunicació, sinó també a tots els àmbits de la societat. La llengua catalana va quedar restringida a l'àmbit familiar, i el castellà va ser l'únic idioma permès en l'ús públic, administratiu i educatiu.⁷⁶ Així, per exemple, es va dur a terme una depuració de tots els funcionaris i del personal docent de les anomenades “escoles nacionals”. A Girona, per exemple, sabem que es va realitzar la depuració de 233 funcionaris, que van ser expulsats i substituïts per personal “addicte” al règim franquista.⁷⁷

⁷⁴ Vid. Annex 18: *Cartilles de racionament al nou règim*, p. 114.

⁷⁵ Ramón Serrano Suñer va escriure: “Se estableció que los “rebeldes” eran los frente-populistas, olvidando que la rebeldía contra una situación que se estimaba injusta—rebeldía santa en la mente de muchos—, estaba jurídicamente en el Alzamiento Nacional. Razón de la que resulta que los rebeldes contra el Gobierno constituido —republicano— eran, a tenor del Código de Justicia Militar, los que se alzaron y todos los que les asistimos y colaboramos, y que no podían ser jurídicamente tales quienes estaban con el Gobierno “constituido”, por mucho que en nuestra conciencia ante los excesos y el proceso de disolución seguido por el Gobierno del Frente Popular, se justificara la rebelión”. Benet, Josep. *Carles Rahola, afusellat*. Barcelona: Editorial Empúries, 1999, p. 82.

⁷⁶ Benet, Josep, *id.*, p. 76. Vid. Annexos 111 (*Juan Pineda*, pp. 228-229) i 114 (*Juan Giralt Oliveras*, p. 237).

⁷⁷ Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya, op. cit.*, p. 307.

D'altra banda, es van crear unes “juntas clasificadores” que eren les encarregades de catalogar combatents i civils en tres grups: afectes, desafectes i indiferents. En conseqüència, milers de persones van ser recloses a camps de concentració i centres de treball, com el de Figueres, i per ser alliberats havien d'obtenir un aval de diverses persones de dretes del poble.⁷⁸ En aquest sentit, veiem la importància que van tenir a la repressió franquista els ajuntaments, les denúncies dels veïns i la Falange. Es va crear un estat de terror que va incitar la gent a denunciar els seus veïns, encara que no en tinguessin cap prova o, senzillament, la denúncia fos falsa.

Basant-se en la Llei de responsabilitats polítiques de 9 de febrer de 1939,⁷⁹ es va dur a terme la persecució i acusació de totes aquelles persones que havien format part de partits polítics, comitès o que havien lluitat a favor de la República. De fet, per ser acusat només calia haver manifestat alguna vegada una opinió diferent. Els sublevats afirmaven que tot aquell que s'oposés a l'Alçament Nacional seria acusat de “rebel·lió militar” i, per tant, jutjat per un tribunal militar. Això incloïa aquells que havien estat republicans abans de la guerra, ja des del 6 d'octubre de 1934.

Llei de Responsabilitats Polítiques, 9 d'octubre del 1939 [Fotografia en línia] [Consultat el 20 de setembre del 2022]. Disponible a Internet: <https://historicodigital.com/ley-de-responsabilidades-politicas-1939-comentari-o-de-texto.html>

El terror es va estendre entre les famílies d'esquerres, i persones innocents van fugir buscant refugi i seguretat. També ho van fer aquells que havien comès delictes de sang i que sabien que podien ser acusats i ajusticiats pel nou règim. Tot i això, una altra part de la població, creient ser innocent i pensant que tard o d'hora el perill acabaria, va decidir quedar-se a Catalunya i esperar que finalitzés aquesta situació, ignorant la dura repressió que l'esperava i confiant en les paraules que va pronunciar el general Franco: “Pan, justicia y perdón”. Així, van creure que, com el dictador havia promès, tots aquells que no haguessin comès delictes de sang podrien viure en pau a la

⁷⁸ Vid. Annex 19: *Fitxa de classificació*, p. 115.

⁷⁹ La Llei de Responsabilitats polítiques, a l'article 1, deia: “Se declara la responsabilidad política de aquellos que entre el 1 de octubre de 1934 y antes del 18 de julio de 1936 contribuyeron a crear o agravar la sublevación de todo orden del cual fue víctima España y aquellas que a partir del 18 de julio de 1936 hayan estado en contra del Movimiento Nacional con actos concretos o pasividad grave”. Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya*, op. cit., p. 55.

“Nueva España”.⁸⁰ La realitat va ser diferent i es va iniciar una dura repressió que va quedar constatada clarament als consells de guerra sumaríssims d'urgència que es van instruir durant aquests anys.

Biure d'Empordà, en tractar-se d'un poble proper a la frontera, oferia una certa facilitat de fugida per als que creien que podrien ser jutjats amb duresa. Malgrat això, molta gent va confiar en les paraules de Franco i es va quedar al poble, o bé va tornar-hi empesa per les situacions extremes viscudes als camps de refugiats francesos. Malauradament, molts van haver de lamentar-se per aquesta decisió: després de Boadella d'Empordà, Biure és el segon poble amb més afusellats de la comarca en relació amb el seu nombre d'habitants: 419 habitants i 5 afusellats (11,9% respecte a tot el Alt Empordà).⁸¹ I és que a les petites poblacions va ser on es va enquistar l'odi social provocat per la contesa i on les rancúnies entre famílies, viscudes durant generacions, es van manifestar de manera palesa.

Exili cap a França, Guerra Civil [Fotografia en línia] [Consultat el 20 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:
<https://www.publico.es/sociedad/exilio-despues-victoria-franquista-exilio-medio-millon-espanoles-jamas-recuperaron-pais.html>

De la documentació estudiada, he pogut constatar que 10 persones del poble es van exiliar a França i que molts van tornar anys després, un cop acabada la dictadura.

⁸⁰ Benet, Josep, *op.cit.*, p. 93.

⁸¹ Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya. op. cit.*, p. 166.

Habitants exiliats a França de Biure d'Empordà	
Nom complet	Lloc d'exili
Juan Llauneta Madern	França
Pedro Pagès García	França
José Ribas Costa	França
Julio Juan Mas	França
José Gratacós Padrosa	França
Juan Budó Culubret	França
Carmen Roca Sala	França
Anna Camps Berget	França
Francisco Pi Iglesias	França
Teresa Buxeda Camps	França
Juan Cullell Clos	França
José Gratacós Fontdecaba	França
Miguel Llaoneta Ferrarós	França

El nou règim no només va pretendre l'eliminació física de l'enemic, sinó que també va dur a terme la confiscació dels béns i les propietats de les persones exiliades, exigint la responsabilitat civil i econòmica derivada de les penes imposades en els consells de guerra sumaríssims i la Causa General. Durant anys, els jutjats militars van continuar demanant informació sobre el parador de persones exiliades i dels seus béns. Els familiars dels encausats i afusellats pels consells de guerra es van trobar en una situació de rebuig i aïllament social que es va allargar fins a la fi de la dictadura. En moltes ocasions, aquesta pressió els va obligar a emigrar del lloc d'origen a una altra localitat.⁸²

A Biure, l'alferes jutge instructor del Jutjat Militar va realitzar un control i depuració dels carrabiners del poble,⁸³ ja que molts havien donat suport a la República. A més, el comandant militar va demanar nom i cognoms de tots els individus de filiació esquerrana que haguessin col·laborat al Front Popular i a la Comissió Gestora, o que haguessin estat alcaldes, regidors, suplents, jutges o membres del comitè.⁸⁴ D'altra banda, el jutge de primera instància controlava que les persones que exercien càrrecs a la justícia municipal haguessin estat depurades. Els individus que componien el jutjat municipal de la localitat en aquell moment eren:⁸⁵

- Miguel Oliveras Riera: jutge municipal, nomenat el 24 de setembre de 1939.
- Juan Pararols Bret: suplent.

⁸² Aquest serà el cas de Dolors Guisset, vídua de Joan Oliveras Badruna, com veurem més endavant.

⁸³ Vid. Annex 20: *Depuració dels carrabiners del poble*, p. 116.

⁸⁴ Vid. Annex 21: *Depuració dels components de la Comissió Gestora del poble*, pp. 117-118.

⁸⁵ Vid. Annex 22: *Composició del jutjat municipal de Biure*, p. 119.

- Pedro Riera Alsina: fiscal municipal.
- José Llauró Padrosa: suplent.
- Alfonso Camps Garriga: secretari, nomenat el 26 de març de 1939.

Els professors i altres funcionaris també van ser substituïts.⁸⁶

Així mateix, al poble es va instal·lar una junta composta per sis persones de dretes amb l'objectiu de controlar que les depuracions es duguessin a terme correctament pel cap local de la Falange Española Tradicionalista (FET) y de les JONS.

El nou règim franquista va imposar el catolicisme com a única religió vàlida. L'Església era un dels pilars del règim, recolzant el generalíssim Franco en allò que, més que una guerra, va ser considerada una "croada" contra el comunisme. El mateix Franco es va erigir com a "Caudillo de España por la gracia de Dios". Així, es van destinar grans esforços a reconstruir tots els monuments religiosos destruïts o robats durant el "dominio rojo". A Biure d'Empordà, la reconstrucció de l'església parroquial es va iniciar el 16 d'abril del 1939.⁸⁷ Per fer-ho, l'alcaldia va sol·licitar la col·laboració econòmica de tots els ciutadans del municipi.

En aquesta mateixa línia, es va iniciar un canvi dels noms dels carrers. Per exemple, el Carrer Nou va passar a anomenar-se "Calle del generalísimo Franco", i la plaça pública del poble va abandonar el seu antic nom ("14 de abril de 1931") per adoptar el de "19 de julio de 1936", data de l'Alçament nacional.⁸⁸

⁸⁶ La professora del poble, Antonia Bonay Vidal, va ser destituïda i reemplaçada per Montse Parrarón. Ajuntament de Biure d'Empordà. "Acta del 22 de febrero de 1939", *Llibre d'actes de la Comissió Gestora*. Figueres: Arxiu Comarcal. Foli 27 [en línia] [consultat el 17 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-20>

⁸⁷ Vid. Annex 23: *Reconstrucció de l'Església Parroquial de Biure*, p. 120.

⁸⁸ Ajuntament de Biure d'Empordà. "Acta del 11 de junio de 1939", *Llibre d'actes de la Comissió Gestora*. Figueres: Arxiu Comarcal. Foli 45 [en línia] [consultat el 17 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-20>

Mentre que les víctimes del costat republicà van rebre injúries i humiliacions, els morts del “bàndol nacional” van ser honorats i considerats “caídos por Dios y por España”, i es van dur a terme un gran nombre d'homenatges i reconeixements al llarg de tota la geografia espanyola. A Figueres, el dia 25 d'abril del 1939, es va celebrar una multitudinària missa en honor a les víctimes mortals del bàndol nacional, a la qual van ser convidats tots els alcaldes de les poblacions de l'Alt Empordà. En el cas de Biure, es va aixecar un monument en honor als soldats franquistes morts a la guerra i cada 29 d'octubre se celebrava el “Dia en honor als caiguts al front” amb una missa.⁸⁹ Aquests dies festius, es prohibia la celebració de qualsevol festival, cinema, teatre o acte públic i s'obligava a col·locar banderes amb crespons negres als balcons de les cases. A més, per decret del 23 de novembre de 1940, els fills i les dones dels falangistes morts al front rebien una compensació econòmica i se'ls permetia el trasllat dels cossos dels seus difunts a un nínxol privat, com va ser el cas de María Roig Gratacós, vídua de Francisco Vidal Blanch.

⁸⁹ Vid. Annex 24: *Commemoració en honor a “los caídos”*, p. 121.

3. ELS CONSELLS DE GUERRA

A principis de 1939, el general Franco va decidir constituir un nou estat de caràcter totalitari, basat en els principis del “Movimiento Nacional”. Un dels instruments que va utilitzar per portar-ho a terme va ser la dura repressió que va instaurar a tots els llocs conquerits, l'objectiu de la qual era eliminar o represaliar qualsevol persona que no fos considerada “apta” per viure a la Nova Espanya. Els consells de guerra, processos que seguien uns terminis molt més breus que els procediments ordinaris de caràcter militar, van ser la solució per implementar aquesta repressió a gran escala i en un període curt de temps. Amb aquests processos van ser jutjats milers de republicans, molts d'ells condemnats a pena de mort i executats.⁹⁰

Consells de guerra [Fotografia en línia] [Consultat el 24 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://lamemoriaviva.wordpress.com/2010/07/04/los-consejos-de-guerra-salen-de-las-catacumbas/>

3.1. L'estructura del procés

Els consells de guerra es van aplicar als territoris de la zona republicana que les tropes de Franco van ocupar després del 26 de gener de 1937.⁹¹ Encara que estaven regulats de conformitat amb el Codi de Justícia Militar de 1890, es caracteritzaven per l'absència total de garanties, per la qual cosa es poden qualificar com un “mer tràmit per donar una aparença legal a la venjança”.⁹² Si ens centrem en la nostra província, observem que a Girona es va constituir el Consell de guerra

⁹⁰ També hi trobem militars i guàrdies civils que van ser afusellats i castigats per mantenir-se fidels a la República. A ells se'ls aplicava un procediment diferent de la resta.

⁹¹ Benet, Josep, *op. cit.*, p. 99. Per Decret 191 de 26 de gener de 1937, signat pel general Franco, els consells de guerra permanents (que des de 1936 ja existien a Madrid) es van estendre a totes les províncies.

⁹² Moreno Sáez, Francisco. “La represión franquista en la provincia de Alicante”. Universitat d'Alacant. *Archivo de la Democracia* [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://archivodemocracia.ua.es/es/represion-franquista-alicante/documentos/la-represion-franquista-en-la-provincia-de-alicante/consejos-de-guerra.pdf>

permanent número 3, que va enjudiciar la majoria de causes a la província. L'1 de març de 1939 es van celebrar per primer cop a Girona els tres primers consells de guerra sumaríssims d'urgència, mitjançant els quals van ser jutjades 24 persones.⁹³ Tenim constància que en aquest consell de guerra permanent van ser condemnades a la pena de mort 519 persones a la província de Girona. La majoria d'ocasions es feien dos o tres judicis en un mateix dia (i, en cadascun d'ells, eren jutjades 15 o 20 persones en menys d'una hora de durada), fins a arribar a un nombre de 69 afusellats en un mateix dia, el 29 de juliol de 1939.⁹⁴

El procediment sumaríssim s'iniciava amb motiu d'una denúncia, un atestat, un expedient procedent dels camps de detenció o presons o un expedient de depuració. Aquesta informació s'enviava a l'Autoritat Judicial (Capità General), que nomenava el jutge instructor per iniciar el procediment. Aquest procediment tenia dues fases: la sumària i la plenària.⁹⁵ El sumari era la fase d'instrucció secreta i constava de:

- Presa de declaracions a testimonis i recollida d'informes de conducta politicosocial i moral al capellà, alcalde, Guàrdia Civil i Falange Española, que eren considerats com a proves. El nou govern, com hem vist anteriorment, havia començat a demanar informació politicosocial dels ciutadans, informació que l'alcaldia de cada municipi recopilava i confeccionava de manera "subjectiva" i "personal", i que de vegades es completava amb denúncies i delacions de veïns del mateix poble. Si consideraven que aquest individu no s'havia comportat de manera afecta a l'aixecament un cop iniciat o, fins i tot, des de molt abans (des dels fets del 6 d'octubre de 1934) s'iniciava l'acusació i el procés judicial. La Guàrdia civil franquista (en el cas de Girona, concretament la "Comissaria de Recerca i Vigilància de la Província de Girona") també redactava un informe sobre els acusats per enviar-lo als jutges militars. Aquest informe era signat pel "comissari en cap" (Jacinto Vales, en el cas de Girona)⁹⁶ i incloïa aspectes de la vida privada i política dels acusats. La majoria dels informes politicosocials redactats per les alcaldies i la Comissaria de Recerca eren acceptats sense cap tipus de prova que verificués aquestes acusacions, quan moltes vegades estaven basades en opinions i rumors de veïns provocades per odis i rancúnies personals. Els informes de la Guàrdia civil, els rectors, la Falange i els ajuntaments eren claus per atorgar veracitat als fets.
- Declaració indagatòria: era la primera declaració que el jutge d'instrucció havia de rebre de l'acusat una vegada iniciat el procés, on l'encausat havia de ser informat dels càrrecs que

⁹³ Benet, Josep, *op. cit.*, p. 118.

⁹⁴ Benet, Josep, *op. cit.*, p. 144. Cal destacar que fins després de 60 anys després d'haver-se dictat les sentències no es va tenir accés a la documentació dels jutjats militars, cosa que ha impedit durant molt de temps als historiadors la possibilitat de fer un recompte de les víctimes enjudiciades i condemnades a mort.

⁹⁵ La informació sobre les fases dels procediments sumaríssims està extreta de González Padilla, Eusebio. "La justicia militar en el primer franquismo", *Sociedad y política almeriense durante el régimen de Franco. Actas de las Jornadas celebradas en la UNED durante los días 8 al 12 de Abril de 2002* / coord. per Manuel Gutiérrez Navas i José Rivera Menéndez. Almería: Instituto de Estudios Almerienses, 2003, pp. 155-166 [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<file:///C:/Users/40445802A/Downloads/Dialnet-LaJusticiaMilitarEnElPrimerFranquismo-2241005.pdf>

⁹⁶ Benet, Josep, *op. cit.*, p. 101.

se li imputaven.⁹⁷ L'acusat era interrogat sense que se li deixés cap marge per expressar-se: si intentava justificar-se, l'obligaven a limitar-se a contestar amb un simple “sí” o un “no”. Per tant, no només acceptaven les acusacions i delacions sense cap tipus de prova, sinó que tampoc escoltaven amb deteniment i atenció la versió de l'enjudiciat, fet que demostra la situació injusta per la qual milers de persones innocents van haver de passar.

- *Auto resumen*: el jutge instructor realitzava una interlocutòria resum o conclusió de la fase del sumari, considerant que ja s'havien realitzat "totes les diligències per a la comprovació del delictes i esbrinament de les persones responsables".⁹⁸ A més, aquest jutge l'legia els càrrecs a l'acusat i elevava les conclusions a l'auditor de guerra. Com hem comentat abans, cal destacar que en un mateix judici acusaven aproximadament deu o quinze persones; encara que moltes vegades les causes fossin totalment diferents, totes eren acusades del mateix delictes: “rebel·lió militar” o “auxili a la rebel·lió”.

En cas que l'Autoritat militar elevés la causa a plenari,⁹⁹ es passava la documentació al fiscal perquè aquest qualificés els fets i proposés la pena, i es procedia al nomenament del defensor perquè realitzés les actuacions pertinents fins a la vista.

Durant el període de temps de redacció de la instrucció de la causa, l'acusat era traslladat, en el cas de Girona, a la presó provincial annexa al Seminari Diocesà de la ciutat, on estava incomunicat de la família i amics en tot moment. Als pisos superiors de la presó hi havia amuntegats la majoria de presos acusats a penes de major gravetat o a pena capital. Hi ha testimonis de l'època que afirmen que les condicions de salubritat i higiene eren deplorables; els presos havien de dormir en matalassos bruts i 15 o 20 persones compartien habitacions habilitades únicament per a 4 o 5.¹⁰⁰ En certes ocasions, els familiars podien entregar i rebre roba dels presos, i aprofitaven per intercanviar aliments i notes escrites en petits trossos de

“Auto resumen” d'un consell de guerra. Font: pròpia

⁹⁷ Vlex. *Indagatoria* [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://vlex.es/vid/-391379482#:~:text=Recibe%20el%20nombre%20de%20indagatoria,le%20atribuyen%20con%20car%C3%A1cter%20indiciario.>

⁹⁸ Moreno Sáez, Francisco. “La represión franquista en la provincia de Alicante”, Universitat d'Alacant. *Archivo de la Democracia* [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://archivodemocracia.ua.es/es/represion-franquista-alicante/documentos/la-represion-franquista-en-la-provincia-de-alicante/consejos-de-guerra.pdf>

⁹⁹ Altres conclusions que podia determinar l'Autoritat Judicial i Militar eren: ampliació del sumari (que era considerada com una incompetència en manifestar que calien més diligències prèvies), sobreseïment provisional (amb possible reobertura) i sobreseïment definitiu (que impedia la reobertura).

¹⁰⁰ Clara, Josep, *Girona 1939: quatre sentències de mort*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 26.

paper on explicaven com es trobaven.¹⁰¹ Sobreviure en aquestes condicions no era gens fàcil i molts morien a causa de greus malalties.

Pati de la presó de Girona [Fotografia en línia] [Consultat el 25 de setembre de 2022] Disponible a Internet:
<http://pehoc.cat/wp-content/uploads/2013/11/MiSerenidad3.pdf>

En el cas dels procediments sumaríssims, el temps entre la finalització de la instrucció dels càrrecs i la celebració de la vista s'escurçava molt. Així, començava ràpidament la fase de plenari, que constava de dues parts: la vista anteriorment esmentada, que era una fase pública, i la deliberació del Tribunal sobre la sentència, que era una fase secreta. Per a la primera calia constituir un consell de guerra o tribunal militar que es componia d'un president (tinent coronel), un vocal ponent i cinc vocals de l'arma (capitans), entre els quals hi havia el fiscal i l'advocat de l'acusat. Tots ells pertanyien a la carrera militar i a cap se li exigia formació jurídica, llevat del fiscal, que solia pertànyer al Cos Jurídic Militar.¹⁰² Com a conseqüència, tots compartien els ideals del generalíssim Franco i estaven totalment d'acord amb l'acusació i la depuració dels republicans; per tant, la majoria dels presos eren condemnats a penes molt elevades i resultava extraordinàriament difícil aconseguir l'absolució. A més, a l'advocat defensor, que no solia ser jurista, li era proporcionada la informació del cas poques hores abans del procés. El més normal era que no veiés els defectes de forma a la causa, i això sense tenir en compte que, en ser militar, era un subordinat del consell de guerra. Per tot això, es limitava com a màxim a demanar clemència per a l'acusat i a intentar evitar la pena de mort, sol·licitant la pena immediatament inferior a la proposta pel fiscal o la "màxima commiseració".

¹⁰¹ Vid. Annex 112: *Joana Oliveras Guisset*, pp. 230-231.

¹⁰² Els consells de guerra permanents estaven formats només per tres vocals ponents, que podien ser tinentes, i el president podia ser comandant. Es reduïa a un termini màxim de cinc dies.

Durant la vista oral, el magistrat ponent feia un resum del sumari, recollint les actuacions dutes a terme en la fase d'instrucció i procedint a acusar l'encartat dels delictes previstos al codi penal. S'hi prestaven noves declaracions i s'hi aportaven proves. El secretari recollia les interlocutòries i el fiscal sol·licitava la pena que considerava adequada. Al final del judici, els acusats podien parlar, d'acord amb les condicions de la Justícia Militar, responent a la pregunta "Té alguna cosa més que afegir o manifestar?". Però, en realitat, amb prou feines podien defensar-se, perquè quan algun d'ells tenia prou raons per desmuntar les acusacions, era silenciats pel Tribunal, que li prohibia la paraula i fins i tot el podia acusar de desacatament a l'autoritat.

Tot allò anteriorment indicat mostra clarament que en aquest tipus de judicis es produïa una absoluta vulneració de totes les garanties processals i drets fonamentals que han de protegir els ciutadans en un estat de dret.

La declaració final del processat donava pas a la fase secreta del plenari, quan el consell de guerra es retirava a deliberar la sentència. La votació sempre la iniciava el ponent, i després es continuava de manera inversa a l'antiguitat per acabar amb el vot del president del consell. La sentència s'havia d'emetre per majoria absoluta, i moltes vegades trigava a comunicar-se a l'acusat, cosa que provocava la seva inquietud i temor durant el temps que esperava la resposta. A més, aquesta sentència no era ferma fins que l'Autoritat Judicial l'aprovava: l'auditor de guerra havia de revisar el procediment i proposar l'aprovació o la repetició del procés al Capità General de la Regió Militar, que era qui aprovava definitivament la sentència en cas de penes que no impliquessin la pena de mort.¹⁰³

En el cas de pena capital, l'auditor de guerra remetia a l'assessor jurídic del general Franco la sentència perquè aquest donés el seu "enterado" o commutés la pena per una inferior. A l'hora de signar les sentències, feia servir dos bolígrafs: un de vermell, amb el qual escrivia una "E", de "enterado", que significava que l'havia aprovat; i un altre blau, amb el qual escrivia una "C", de "commutación". Si es tractava de fets considerats greus i inhumans, Franco escrivia "garrote y prensa", que implicava que al condemnat se li havia d'aplicar la pena de mort amb garrot, amb el qual se l'estrangulava fins a ofegar-ho.¹⁰⁴

Quant al procediment sumaríssim d'urgència (establert per decret d'1 de novembre de 1936 i derogat el juny de 1940), era molt semblant al sumaríssim, amb la diferència que suprimia alguna de les parts de la fase de plenari per permetre un judici molt ràpid. Aquesta supressió afectava encara més els drets processals de l'acusat.

¹⁰³ Tot i que en teoria l'Autoritat Militar podia interposar recursos a les sentències, a la pràctica era impossible, ja que per ordre del General Cap de l'Alt Tribunal de Justícia Militar de data 21 de novembre de 1936, els recursos només eren possibles en judicis que no fossin sumaríssims. I tots els iniciats durant o després de la Guerra Civil ho eren.

¹⁰⁴ Benet, Josep, *op. cit.*, p. 140.

Edifici que fins el setembre del 2012 va ser la seu de l'Audiència Provincial de Girona, on se celebraven els Consells de Guerra. [Fotografia en línia] [Consultat el 25 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <http://pehoc.cat/wp-content/uploads/2013/11/MiSerenidad3.pdf>

3.2. Les sentències

Les sentències classificaven els fets en tres categories:

- Adhesió a la rebel·lió: era la més greu i es castigava amb pena de mort o d'entre 20 i 30 anys de presó.
- Auxili a la rebel·lió: era una mica més lleu que l'anterior, i es castigava amb pena d'entre 1 i 20 anys i 1 dia de presó menor.
- Rebel·lió militar: es tractava de la menys greu, i la seva pena era d'entre 6 mesos de presó i dotze anys de presó major.¹⁰⁵

A principis de 1939, a les presons s'hi trobaven sobretot persones significatives de la vida civil i social (advocats, escriptors, músics...) i també de la vida política (alcaldes, regidors, presidents de comitès...). En aquells moments, alliberar-se de la pena de mort ja era tot un èxit, ja que significava poder continuar amb vida i esperar una rebaixa posterior de la pena per bona conducta o per un canvi en la legislació.¹⁰⁶ Per contra, els acusats a pena capital, lamentablement,

¹⁰⁵ Solé i Sabaté, Josep Maria. *La repressió franquista a Catalunya. op. cit.*, p. 86.

¹⁰⁶ Les presons de Franco estaven col·lapsades: el 1939 els presos van arribar a 270.719. Per això, va sorgir un decret que contemplava la possibilitat de llibertat condicional i es va crear el "Patronato para la

aconseguien molt poques vegades la commutació de la pena. A més, quan s'aprovava la pena de mort d'un pres, les autoritats no deixaven que els seus familiars el visitessin, ni tan sols en el moment en què es posava en marxa la sentència, de manera que moltes vegades ni s'assabentaven de quin dia era l'execució.¹⁰⁷ Els presos eren privats de pràcticament qualsevol dret, i eren considerats com a “delinqüents”, “esquerrans”, “extremistes”, “malfactors”, “perversos”, “separatistes” i “sacrílegs”.¹⁰⁸

Al seminari de Girona, els presos condemnats a pena de mort eren separats i amuntegats en una cel·la anomenada “la nevera”.¹⁰⁹ Allà esperaven l'aprovació o la commutació del general Franco, fet que demostra que ell era conscient de les penes de mort que s'executaven, ja que les aprovava o rebutjava. No obstant, la importància que tenien per a ell semblava mínima, ja que moltes vegades signava les sentències de mort mentre realitzava altres activitats com anar amb cotxe, menjar, o a la caserna general. Solia fer-ho acompanyat de Martínez Fuset,¹¹⁰ qui de vegades li llegia la sentència.

Martínez Fuset [Fotografia en línia] [Consultat el 2 d'octubre del 2022]. Disponible a Internet: <http://www.canarizame.com/2013/04/29/la-finca-de-franco/>

Quan arribava el moment, el director de la presó de Girona entrava a la cel·la i conduïa els condemnats a mort a una altra cel·la habilitada com a capella. Els testimonis dels presos indiquen que el so de les claus del director els anunciava l'hora de la mort.¹¹¹ A la capella, s'hi llegia la sentència, normalment a les dotze de la nit, i llavors es deixava un temps perquè els condemnats es poguessin confessar davant mossèn Feliu, el rector de la presó provincial de Girona, que anotava diàriament els noms d'aquells que estaven a punt de ser afusellats.¹¹² L'endemà, de matinada, els condemnats a mort eren lligats de dos en dos i eren conduïts en un camió fins al cementiri, lloc on eren afusellats (en el cas de Girona, el lloc concret en una tàpia a la part sud). De vegades, eren obligats a cantar durant el trajecte. Testimonis de l'època afirmen que des de la mateixa presó, situada a uns quants quilòmetres del cementiri, es podien sentir els trets de l'execució. Pel que fa a la causa de la mort, en tots els casos s'indicava “col·lapse cardíac” a l'acta de defunció, afegint-hi, de vegades, “ignorant altres circumstàncies”.

redención de penas por el trabajo”. El fet que els treballadors s'incorporessin a batallons de feina podia rebaixar, en part, la seva pena. També es va crear una comissió que revisava les penes imposades i proposava commutacions de condemna. González Padilla, Eusebio, *op. cit.*, p. 159.

¹⁰⁷ Aquest també va ser el cas de Joan Oliveras Badruna.

¹⁰⁸ Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya. op. cit.*, p. 87.

¹⁰⁹ Clara, Josep. *Girona 1939: quatre sentències de mort*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 26.

¹¹⁰ Lorenzo Martínez Fuset va ser un militar espanyol, membre del Cos Jurídic Militar i estret col·laborador de Francisco Franco durant la guerra civil espanyola i els primers temps de la dictadura franquista. Wikipedia. *Lorenzo Martínez Fuset*. [en línia] [Consultat: 20 de setembre de 2022] Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Lorenzo_Mart%C3%ADnez_Fuset

¹¹¹ Clara, Josep, *op. cit.*, p. 153.

¹¹² Clara, Josep, *op. cit.*, p. 27.

Els familiars s'assabentaven de l'execució a les nou del matí del mateix dia mitjançant una llista penjada a una paret de la presó. Alguns, que ja coneixien prèviament quin seria el fatal desenllaç, se situaven als vessants contigus per poder veure els seus éssers estimats per última vegada. No obstant això, i a causa de diverses raons, de vegades els familiars se n'assabentaven tard, quan el cos ja estava enterrat en una fossa comuna.

*Escales a l'entrada de Sant Domènech per on baixaven els condemnats a mort a l'hora de ser traslladats des de la presó de Girona al cementiri, on eren afusellats. [Fotografia en línia] [Consultat el 2 d'octubre del 2022]. Disponible a Internet:
<http://pehoc.cat/wp-content/uploads/2013/11/MiSerenidad3.pdf>*

Amb el pas dels anys, van començar a disminuir les penes imposades pels consells de guerra i, fins i tot, se'ls concedia la llibertat vigilada a aquells presos que haurien mantingut una bona conducta durant la seva estada a la presó. Cal destacar que el Ministeri de Justícia, amb data 22 de maig de 1943, va promulgar un Decret oficial que instaurava als pobles la creació d'una Junta local de llibertat vigilada. A Biure d'Empordà, la constitució d'aquesta Junta es va realitzar el 4 de gener de 1944 i estava formada pels següents individus:

- President: José Llauró Padrosa.
- Vocals: Juan Giralt Cullell, Juan Suñer Oliveda i Alfonso Camps Garriga.
- Secretari: Alfonso Camps Garriga.¹¹³

¹¹³ Vid. Annex 25: *Constitució de la Junta de Llibertat Vigilada a Biure d'Empordà*, p. 122.

La Junta realitzava un exhaustiu control dels presos que gaudien de llibertat condicional, classificant-los en “controlats”, “incontrolats” i en situació de “presó atenuada”. Un cop realitzat l'informe, aquest era enviat al secretari inspector, que prenia les mesures i decisions oportunes.

Finalment, cal destacar que les comarques més castigades respecte al nombre d'afusellaments eren aquelles on hi havia una població agrícola important i existien contractes d'arrendament de terrenys. En el cas concret de l'Alt Empordà, d'un total de 66.674 habitants van ser afusellats 97; per tant, podem veure que la nostra comarca en especial té una gran quantitat de víctimes del franquisme, moltes d'elles totalment innocents.

A més, si ens centrem en els grups d'edats més castigats i represaliats, podem comprovar com es concentren entre els 26 i els 50 anys, amb una mitjana de 38 anys.¹¹⁴ Pel que fa a la província de Girona, trobem un total de 519 afusellats, 5 dels quals eren de Biure d'Empordà.¹¹⁵ Totes aquestes causes es troben al Tribunal Militar Territorial 3 de Barcelona, i van poder començar a ser consultades 60 anys després d'haver transcorregut els fets.

¹¹⁴ Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya*. op. cit., p. 138.

¹¹⁵ Vid. Annexos 115, 116, 117 i 118: *Gràfics i taules de les persones represaliades per la repressió franquista a l'Alt Empordà i Biure d'Empordà*, pp. 238-240. Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya*, op. cit., p. 163.

3.3. La Causa General

Després de la fi de la guerra, el fiscal del Tribunal Suprem, per ordre del cap de l'Estat, havia de recollir tota la informació sobre els delictes comesos a tot el territori del país que havia estat sota domini republicà durant la guerra des de les eleccions de febrer de 1936 fins a abril de 1939. El Ministeri Fiscal, sota la direcció del Tribunal Suprem i a través de fiscals delegats establerts a cada província, va reunir tota aquesta informació, que és coneguda com la "Causa General", i que a Catalunya es va establir a partir de 1942. La documentació es classificava en onze peces i incloïa informació sobre delictes de sang, incendis, saquejos d'esglésies, robatoris i confiscacions, participació i actuació a l'exèrcit, comportament dels magistrats, periodistes, alcaldes, policies, professors... Amb els resultats obtinguts en totes aquestes peces, el fiscal instructor elevava un informe resum a la Inspecció de la Causa General que hi havia a cadascuna de les províncies.¹¹⁶

És evident que tant la Causa General com els consells de guerra tenien una motivació plenament ideològica. Es dona la paradoxa que en el moment en què es va constituir la Causa General a Catalunya, ja s'havien produït centenars de consells de guerra i al voltant de 503 afusellaments al cementiri de Girona (d'un total de 519), entre ells els 5 veïns de Biure d'Empordà.¹¹⁷

Dins la Causa General de Girona i la seva província, trobem el ram separat número 99 (caixa 1433, Exp. 40)¹¹⁸ corresponent al poble de Biure d'Empordà, que pretenia recollir els successos esdevinguts al poble durant la guerra. El fiscal instructor d'aquesta causa va ser don Luis Mazomendo i el secretari Ramón Grau Badía. El comandant en cap de la Guàrdia Civil de Darnius, Enrique Prades, va informar sobre tots els fets.¹¹⁹

En el procediment, que va començar el novembre del 1943 i es va prolongar fins al maig del 1944, es va prendre declaració a diverses persones de dretes del poble; molts, com Maria Roig Gratacós, Pedro Oliveras o Alfonso Camps Garriga, són els mateixos denunciants que van provocar els consells de guerra estudiats en aquest treball. En concret, la llista sencera dels declarants és la següent: Maria Roig Gratacós, Joan Giralt Cullell, Joan Suñer Olivada, Pere Oliveres Salella, Francisca Pujarà Subirós, Alfons Camps Garriga, Miquel Oliveres Riera, Martí Camps Corominas, José Oliveras Cullell, Joan Camps Bertran, Luis Pardos Pardos i José Roca Giralt.¹²⁰

¹¹⁶ Aquestes causes apareixen a les províncies de Cantàbria, Castelló, Lleida, Tarragona, Toledo, Madrid, Ciudad Real, Jaén, València capital, Barcelona, Àvila, Màlaga i Biscaia. La documentació d'aquestes investigacions està inclosa a la Causa General de la província corresponent. Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). Archivo Histórico Nacional. *Causa General* [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/description/2600914>

¹¹⁷ El 1939, es van produir 370 afusellaments al cementiri de Girona; el 1940, 104; el 1941, 10; el 1942, 19; el 1943, 12; el 1944, 3, i el 1945, 1. Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya. op. cit.*, pp. 672-673.

¹¹⁸ Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). Archivo Histórico Nacional, *Causa General*, caixa 1433, Exp. 40 [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/description/4121134?nm>

¹¹⁹ Vid. Annex 96: *Informe del cap de la Guàrdia Civil de Darnius*, pp. 202-207.

¹²⁰ Vid. Annexos 97-107: *Declaracions*, pp. 208-221.

A les declaracions que conté l'expedient s'acusa els membres de l'ajuntament, del comitè i de les organitzacions sindicals, ja que es consideren responsables dels fets següents:

- Destrucció de l'església parroquial
- Realització de controls amb armes
- Incautacions i requises de béns
- Assassinat de Francisco Vidal Blanch
- Coaccions i multes econòmiques
- Pertinença a partits "marxistes"¹²¹

Com a conseqüència de les investigacions dutes a terme, el Tribunal de Responsabilitats polítiques, creat arran del decret de 9 de febrer del 1939, va ser l'encarregat de jutjar els fets. La documentació consultada indica que, durant anys, aquest tribunal va sol·licitar informació sobre el parador de les persones acusades que estaven ja a l'exili i sobre els béns que disposaven al poble per procedir a confiscar-los si es creia necessari.¹²²

¹²¹ Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH. *Causa General. Pieza primera o principal de la provincia de Girona*. Madrid: Archivo Histórico Nacional. Lligall 1433, Caixa 2, Exp. 40.

¹²² Vid. Annex 108: *Informe del Tribunal de Responsabilitats Polítiques*, pp. 222-223.

4. LES SENTÈNCIES DE MORT A BIURE D'EMPORDÀ

4.1. Joan Oliveras Badruna

4.1.1. Primers anys: la vida política i familiar

Joan Oliveras Badruna, fill de José Oliveras i Maria Badruna, era un jove nascut a Biure d'Empordà el 21 de desembre de 1905. A l'època en què van transcórrer aquests fets, tenia 33 anys i havia dedicat la seva vida a treballar al camp i al sector de serveis, concretament gestionant el bar-celler que posseïa, anomenat "Can Buixó" i situat al carrer Plaça, número 11. Estava casat amb Dolores Guisset Jué i era pare d'una nena, Joana Oliveras Guisset, que tenia 6 mesos d'edat en finalitzar la guerra i que només va poder veure una vegada abans de la seva execució.¹²³

Joan Oliveras Badruna amb la seva dona, Dolores Guisset Jué
[Fotografia] Font: Autor desconegut. Arxiu familiar.

Pel que fa a la seva vida política, pertanyia a Esquerra Republicana de Catalunya i va ser regidor i dipositari (tresorer) municipal de l'ajuntament del poble ja abans de l'inici de la guerra (des del 1934 fins al 1938). Posteriorment, es va afiliar a la CNT, ja que en aquell moment era obligatori afiliar-se a un sindicat per poder treballar.

Joan Oliveras pertanyia al reemplaçament del 1926 i va realitzar el servei militar al Protectorat espanyol del Marroc, concretament a Larache, servint en un regiment d'artilleria que

¹²³ Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000072. Ref arxiu: 51742. Vid. Annex 112: *Joana Oliveras Guisset*, pp. 230-231, i Annex 109: *Pere Buixeda Culubret, el testimoni d'un veí de Biure*, pp. 224-225.

depenia de la comandància general d'aquesta població. Va fer el servei poc temps després de la pacificació del Protectorat del Marroc, després del desembarcament d'Alhucemas.¹²⁴

Joan Oliveras Badruna realitzant el servei militar al Protectorat del Marroc, Larache. [Fotografia] Font: autor desconegut. Arxiu familiar.

Durant la Guerra Civil, Joan Oliveras es va mantenir fidel a la República, formant part del consistori municipal fins al 8 maig de 1938, data en què va haver d'incorporar-se al front de Lleida, veient-se obligat després a participar a la batalla de l'Ebre,¹²⁵ on va realitzar serveis com a xòfer al front republicà. Així mateix, durant la contesa, es va veure obligat pel comitè de milícies del poble de Biure d'Empordà a realitzar serveis de xofer, ja que era propietari d'un camió que li va ser confiscat.

Després de l'entrada de l'exèrcit franquista a Catalunya, Joan Oliveras va fugir a França, com milions d'exiliats, ja que temia les represàlies dels falangistes. Però va tornar diverses vegades, perquè no havia comès cap delictes de sang i no volia abandonar la seva família en aquelles circumstàncies.

4.1.2. Detenció

El 17 de febrer de 1939 Joan Oliveras és detingut per la Guàrdia Civil i, després de prestar declaració, és traslladat a la presó de Figueres.¹²⁶

¹²⁴ El desembarcament d'Alhucemas va ser l'acció militar duta a terme el 8 de setembre de 1925 a Alhucemas, Marroc, per l'exèrcit i l'armada espanyola. Aquest moviment militar va propiciar la fi de la guerra del Rif i es considera el primer desembarcament de la història que va involucrar l'ús de tancs i suport aeri massiu per mar. Wikipedia. *Desembarco de Alhucemas* [en línia]. [Consultat: 15 de setembre de 2022] Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Desembarco_de_Alhucemas .

¹²⁵ Vid. Annex 26: *Incorporació de Joan Oliveras Badruna al front*, p.123.

¹²⁶ La informació sobre el consell de guerra de Joan Oliveras, a partir del moment de la detenció, està extreta del Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000072. Ref arxiu: 51742, i del Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH - *Causa General: Pieza primera o principal de la provincia de Girona*, Lligall: 1433, Caixa: 2, Exp.: 40, folis 7, 19, 29 i 42.

El motiu de la seva detenció van ser les denúncies formulades per dos veïns del poble: Miguel Gratacós Valló, jutge municipal de l'Ajuntament un cop finalitzada la guerra, i Martín Llorens Budó, secretari de la Comissió Gestora de l'ajuntament. Aquests individus van assenyalar que, a l'inici del "glorioso Movimiento Nacional", havia estat assassinat el senyor Francisco Vidal Blanch, veí del poble, i van acusar com a autors d'aquest crim Juan Llauneta Madern i José Ribas Costa, membres del comitè de milícies del poble fugits a França. Així mateix, també van denunciar Joan Oliveras Badruna per haver estat dipositari de la caixa municipal de l'ajuntament, xofer del comitè i còmplice a l'hora d'obligar les persones de dretes a lliurar diners a l'ajuntament.¹²⁷

Basant-se en les denúncies rebudes, el 22 de febrer es va incoar contra ell el consell de guerra sumaríssim d'urgència número 72, portat a terme pel Jutjat d'Instrucció número 3 de Girona que pertany a l'Auditoria de Guerra de la 4a Regió Militar. El jutge instructor va ser el tinent del cos jurídic David Rodríguez Villamil i, el secretari, el soldat d'artilleria Daniel Narciso Villar Rojo.¹²⁸

Una setmana després, concretament el dia 28 de febrer de 1939, el comandant de la Guàrdia Civil de Figueres va realitzar un informe de conducta políticossocial i d'antecedents morals sobre l'encartat, manifestant que va ser xofer del comitè, pertanyent a la CNT i a la FAI i dipositari de l'Ajuntament.¹²⁹

Posteriorment, el 7 de març de 1939, van prestar declaració, per completar l'informe redactat per la Guàrdia Civil, els testimonis següents: Martí Llorens Budó, Maria Roig Gratacós i Pedro Sala Gorgot. Aquests testimonis van manifestar que Joan Oliveras Badruna era un "elemento izquierdista", que havia format part del comitè de milícies del poble i, per tant, que havia fet confiscacions i havia obligat certes persones de dretes a donar diners. Van afirmar que a casa seva se celebraven les reunions d'aquest comitè i que havia format part de l'Ajuntament del poble com a dipositari dels fons municipals. A més, van declarar que havia actuat com a xofer dels assassins de Francisco Vidal, assegurant que possiblement havia estat involucrat en el crim.¹³⁰

Poc després, el 9 de març del 1939, Joan Oliveras Badruna va declarar per respondre a aquestes acusacions, ratificant la declaració que ja havia fet davant els agents de l'autoritat. Així, va negar estar implicat en l'assassinat del veí de Biure Francisco Vidal, ja que eren íntims amics, i va assegurar que mai no havia perseguit les persones de dretes. D'altra banda, també va negar els altres càrrecs que se li imputaven.¹³¹

Un cop presa la declaració, el jutge instructor va realitzar una interlocutòria resum de les diligències realitzades, amb data d'11 de març, imputant-li a l'acusat els fets següents, que posteriorment es ratificaran en la sentència.¹³²

¹²⁷ Vid. Annex 27: *Denúncies en contra de Joan Oliveras*, Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000072. Ref arxiu: 51742, pp.124-125.

¹²⁸ Vid. Annex 28: *Inici de les actuacions del Consell de Guerra contra Joan Oliveras Badruna*: Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000072. Ref arxiu: 51742. p.126.

¹²⁹ Vid. Annex 29: *Informe del comandant de la Guàrdia Civil sobre Joan Oliveras Badruna*, p. 127.

¹³⁰ Vid. Annexos 30, 31 i 32: *Declaracions en contra de Joan Oliveras*, pp. 128-130.

¹³¹ Vid. Annex 33: *Declaració indagatòria de l'enjudiciat, Joan Oliveras Badruna*, p. 131.

¹³² Vid. Annex 34: *Sentència de Joan Oliveras Badruna*, pp. 132-134.

Ser de ideología extremista; miembro activo del comité de Guerra de Viure, del que fue, además, durante algún tiempo, chófer. Por la confianza de que gozaba entre los dirigentes fue luego nombrado depositario del Ayuntamiento rojo. Hizo cuestaciones entre las personas de orden a las que obligó a entregar cantidades en metálico para el comité, tomando parte en las actuaciones de bienes de las mismas (folios 1 y 1v/, 2, 5 y ratificación en los folios 6, 16, 7 y 9). Tomó parte con otros indeseables en la muerte del elemento de orden Francisco Vidal, llevando a la víctima con los asesinos en el coche que conducía. Se le considera peligroso y mala persona.

Afiliado a la CNT y a la FAI (folios 2 y 5).

El informe de la Alcaldía, al folio 11, ratifica los cargos, informada la ideología izquierdista del encartado, así como su participación en el comité rojo y más tarde en el Ayuntamiento, y que hizo recaudaciones forzosas en ayuda del comité entre la gente de orden, llegando a participar en las incautaciones de bienes. Se ignora su participación en crímenes.

El encartado, en su declaración indagatoria al folio 13, reconoce que militó en la CNT y niega los demás cargos.

Aquest document era la base de l'acusació que el consell de guerra utilitzava per dictar les sentències que es portaven a terme.

Dies després, concretament el 22 de març de 1939, es va designar a l'alferes d'infanteria don Pedro Gallardo Gallardo com a advocat defensor de la causa. Cal destacar que juntament amb Joan Oliveras van ser jutjades 10 persones més a la mateixa sessió del consell (amb el mateix advocat defensor). Els seus noms eren Juan Caufapè Ripoll, Antonio Pujol Verges, Joaquim Junca Costa, Antoni Guerra Canet, Aureli Sala Cabrafiga, José Vila Ripoll, Emili Bernadas Martín, Juan Caritg Sagues i Luis Aguer Basach.¹³³

4.1.3. Judici

El dia 23 de març del 1939 es va celebrar a l'Audiència Provincial de Girona el consell de guerra contra Joan Oliveras Badruna. El tribunal estava constituït per les persones següents: Fructuoso Prendes (comandant d'infanteria), Andrés Gutiérrez García (tinent de la Guàrdia Civil), Carlos Peña (tinent d'artilleria), Valentín Méndez (alferes de carrabiners) i, com a vocal ponent, el capità del cos jurídic militar Rafael García.

El fiscal era el capità honorífic del cos jurídic militar Antonio González Cuéllar. Com a defensor, va actuar l'alferes d'infanteria Pedro Gallardo.

¹³³ Vid. Annex 35: Aprovació de la sentència per l'auditor de guerra, p.135.

En un judici que va durar menys d'una hora es van dictar cinc penes de mort, cinc cadenes perpètuas i una de 20 anys de presó. Tots ells van ser acusats del delictes de "rebel·lió militar", en virtut de l'article 172 i 173 del codi de Justícia Militar.¹³⁴

Les condemnes van ser les següents:

- Pena de mort a Joan Oliveres Badruna, Juan Caufapè Ripoll, Antonio Pujol Verges, Joaquín Junca Costa i Antonio Guerra Canet.
- Reclusió perpètua per a Aurelio Sala Cabrafiga, José Vila Ripoll, Emilio Bernadas Martín i Juan Caritg Sagues.
- 20 anys de reclusió temporal per a Luis Aguer Basach.

L'advocat defensor només es va limitar a demanar una reducció de la pena en un grau per a tots els encausats. Cal destacar que la designació del defensor es va realitzar hores abans de la celebració de la vista oral i que aquest no disposava d'elements de judici suficients per dur a terme la defensa de tants encausats, sobretot tenint en compte que els delictes pels quals estaven acusats no tenien relació entre si.

Com passava en tots els procediments sumaríssims d'urgència, aprovada la sentència, aquesta va ser enviada a l'auditor de guerra de la 4a Regió Militar, a Barcelona. El 27 de març, l'esmentat auditor de guerra de Catalunya va estimar ajustada a dret la sentència i la va aprovar. En conseqüència, va ordenar que es comunicessin les penes de mort imposades a l'assessoria jurídica del generalíssim i va ordenar la suspensió de l'execució de la sentència fins que arribés el seu "enterado".

La resta de les sentències que no van ser condemnes de mort es van comunicar al jutge instructor per al compliment de les penes.

4.1.4. Execució de la sentència

Amb data 22 d'abril de 1939, es va dur a terme la comunicació del "enterado" de Franco a l'auditor de guerra de Girona.¹³⁵ Dos dies després, el 24 d'abril, el jutge Gabriel de la Mata Fernández va traslladar l'"enterado" al comandant militar de la plaça de Girona perquè s'executés la sentència.

Durant tot aquest procés, els acusats estaven tancats a la famosa "nevera", on es trobaven tots amuntegats esperant que arribés el fatídic moment.

¹³⁴ Segons l'article 173, "los Tribunales obrarían con prudente arbitrio, teniendo en cuenta el grado de perversidad del delincuente, la trascendencia del delito y el daño." Segons l'article 172, "Los Tribunales impondrán la pena señalada en la extensión que estimen justa, a no ser que el acusado estuviese exento de responsabilidad criminal." Egea Bruno, Pedro María. "Vencedores y vencidos: la represión franquista sobre la quinta columna. El proceso de Arturo Espa", *Revista murciana de antropología*, n. 23, 2016, pp. 17-46 [en línia] [Consultat: 2 d'octubre de 2022] Disponible a Internet: <https://revistas.um.es/rmu/article/download>

¹³⁵ Vid. Annex 36: "Enterado" del general Franco, p. 136.

Finalment, a les dotze de la nit del dia 25 d'abril, es va procedir a la notificació de la sentència als condemnats, que automàticament van entrar a capella. Allà, el jutge llegia la sentència en presència del rector i del director de la presó, i obligaven els acusats a signar-ne la conformitat. Joan Oliveras, com la majoria dels condemnats a mort, es va negar a signar, fent-ho en el seu lloc el director de la presó.

A les sis del matí del dia 25 d'abril del 1939, Joan Oliveras va ser traslladat al cementiri de Girona i afusellat juntament amb 27 persones més.¹³⁶ Posteriorment, en el moment en què es va produir la seva execució, diversos testimonis del poble, que també es trobaven a la presó de Girona en aquell temps, van poder sentir com els guàrdies cridaven: *¡Joan Oliveras Badruna, indultado!*, fent creure a la resta dels acusats que havia estat absolt.

En el moment en què la seva dona va anar a la presó per lliurar-li roba, com de costum, un militar que es trobava de guàrdia se'n va mofar, dient-li que si volia veure el seu marit ho hauria de fer en fotografia. A partir d'aquell moment, Dolores Guisset va ser menyspreada a través de multes, humiliacions i càstigs constants pels diferents veïns del poble, només pel fet de ser "esposa de un rojo". Per tant, es va veure obligada a marxar del poble i traslladar-se a Figueres, on també va ser perseguida i humiliada.¹³⁷

El 27 d'abril de 1939, el jutjat municipal de la ciutat de Girona va realitzar l'acta de defunció de Joan Oliveras, on consta l'expressió "col·lapse cardíac" com a causa de la seva mort. No era més que un eufemisme amb el qual el franquisme ocultava tots els seus afusellaments.¹³⁸

Actualment, sabem que els executats eren enterrats en una fossa comuna al mateix cementiri. Els seus familiars van ser privats de la possibilitat de donar-los una sepultura digna. Dolores i Joana, la dona i filla de Joan Oliveras, mai no van poder acomiadar-se'n ni veure'l per última vegada.

4.1.5. Un intent d'aval

Sabem per testimonis familiars que, dies abans de l'execució de Joan Oliveras, diversos veïns del poble de Biure d'Empordà, juntament amb la seva dona, van intentar salvar la seva vida fent un document a favor seu amb l'objectiu de reduir la pena imposada. Tot i això, un dels veïns, un dels seus delators, anomenat Pedro Sala Gorgot, conegut com a "Servera", es va oferir voluntàriament a portar l'aval a Girona, moment en què va aprofitar per trencar-lo, privant Joan Oliveras de

¹³⁶ Els afusellats al cementiri de Girona aquell dia van ser: Ernest Corominas Collell, Agustí Dalmau Puig, Josep Tauler Perals, Francesc Massana Agustí, Josep Falgarona Martí, Sebastià Viñas Bou, Jaume Brancós Dalmau, Artur Maune Alay, Juan Cauzapé Ripoll, Joaquín Juncà Costa, Lluís Argelers Ferrer, Just Vela Saez, Joan Radó Cruañas, Antoni Pujol Vergés, Antoni Guerra Canet, Juan Madern Planas, Josep Garganta Torres, Salvadora Catà Ventura, Narcís Tafalla Abey, Raimon Rigau Vivó, Teodor Solà Robles, Pere Brucs Matamala, Josep Estanyol Xifra, Martí Perxes Batlle, Isidre Bosch Font, Jaume Violes Vives i Josep Mascarreras Pagès. Solé i Sabaté, Josep, *op. cit.*, pp. 416-464.

¹³⁷ Vid. Annex 112: *Joana Oliveras Guisset*, pp. 229-230.

¹³⁸ Vid. Annex 37: *Acta de defunció de Joan Oliveras Badruna*, p.137.

l'oportunitat de ser absolut. Posteriorment, ell mateix va reconèixer que havia trencat aquest document.¹³⁹

4.1.6. Correspondència durant l'estada a la presó

Durant l'estada de Joan Oliveras a la presó, la seva dona el visitava periòdicament per lliurar-li roba i menjar. No obstant, quan l'acusat va veure que s'executaria la sentència i que no tenia cap possibilitat de salvar-se, va escriure una carta a la seva estimada per acomiadar-se d'ella i de la seva filla petita.

Estimada esposa y familia,

Ya he recibido la ropa, y ya estoy enterado de la suerte de Eugenio.¹⁴⁰ Creo que será igual que la mía, pero será que tiene que ser por la maldad de los otros. Da recuerdos a Serbera y a Vidala.¹⁴¹ Yo te dejaré igual como antes, pero no te cases más por mi gusto. Te llevas bien con Juana, que creo que ya lo harás. No me mandes más ropa, creo que no necesitaré más, si acaso ya te lo diré, pero creo que no, pues el Tribunal me ha puesto la pena de muerte y a Madern la misma. Yo ya no puedo escribir más.

Recuerdos a todos, que creo que no nos veremos más.

Mil, mil besos a Juana, y a ti también.

Juan Oliveras

Carta de comiat escrita per Joan Oliveras Badruna durant la seva estada a la presó dirigida a la seva dona i filla. Font: pròpia. Arxiu familiar.

¹³⁹ Vid. Annex 112: *Joana Oliveras Guisset*, pp. 229-230.

¹⁴⁰ Eugenio Juanola Cullell estava casat amb Ana Guisset Jué, germana de la dona de Joan Oliveras. Va morir amb 33 anys a causa d'un bombardeig al front de Lleida, el 10 de gener de 1939.

¹⁴¹ "Serbera" era Pedro Sala Gorgot i la "Vidala" era Maria Roig Gratacós; és a dir, dos dels seus delators.

4.2. Altres encausats de Biure d'Empordà

L'eix comú al voltant del qual es va iniciar la dura repressió duta a terme al poble va ser la mort de Francisco Vidal Blanch, veí del poble de Biure pertanyent a la CEDA. No obstant, les acusacions, que implicaven tots els encausats en aquest crim, no tenien cap fonament o veracitat. La pertinença al comitè de milícies del poble o a l'ajuntament, o el simple fet de participar en la defensa de la República davant de l'exèrcit sublevat, eren causes suficients per iniciar els consells de guerra que estem analitzant.

Així mateix, els condemnats van ser acusats de manera genèrica de tots els fets esdevinguts durant la guerra i duts a terme per l'esmentat comitè: destrucció de l'església parroquial i dels seus ornaments, imposició de multes i confiscacions a les persones de dretes, coaccions i controls sobre les persones i propietats... Com veurem, totes aquestes persones són acusades per motius ideològics i polítics, amb l'únic objectiu de perseguir i eliminar l'adversari més enllà de la fi de la contesa. Així ho evidencien els delictes pels quals se'ls acusa i les sentències dictades: dels set consells de guerra estudiats en aquest treball, cinc van obtenir com a resultat la pena capital i en dos es va aplicar la pena de 12 anys i un dia de presó. I és que la repressió del nou règim no només es va limitar a eliminar els adversaris mitjançant els consells de guerra, sinó que milers de persones van ser empresonades durant anys en camps de concentració i sotmeses a treballs forçats.

A més, cal tenir en compte que prop de mig milió d'exiliats van ser obligats a deixar el seu país en unes condicions molt difícils, i molts es van veure involucrats posteriorment en l'esclat de la Segona Guerra Mundial. Alguns dels protagonistes d'aquest estudi van aconseguir exiliar-se a França, escapant-se així d'una sentència que probablement els hauria portat a la mort; altres, en canvi, no van tenir la mateixa sort i, ja fos perquè no van aconseguir escapar o perquè van decidir tornar a creuar la frontera, van topiar amb unes autoritats franquistes que els van aplicar la repressió més fèrria sense cap mena de commiseració.

4.2.1. Esteban Bertran Girbal i Mariano Llauro Reynar

4.2.1.1. Dades biogràfiques

Esteban Bertran Girbal era un pagès que, en el moment dels fets, tenia 40 anys. Estava solter i havia nascut a Biure d'Empordà. Era un home d'ideals d'esquerres que durant la guerra es va mantenir fidel a la República, motiu pel qual va ser condemnat i posteriorment executat.

D'altra banda, Mariano Llauro era un terrelló de 58 anys (havia nascut al poble de Biure d'Empordà el 1881). Estava casat amb Margarita Mach Madern, nascuda el 1887 a Agullana, i tenia una filla de 23 anys, Montserrat Llauro Roca, també nascuda al poble de Biure l'any 1913. Tant Mariano com Esteve van ser condemnats i executats pels seus ideals polítics.¹⁴²

4.2.1.2. Detenció i declaracions

El dia 21 de març de 1939, a les cinc de la tarda, Daniel Quintana Ribas, caporal 1r de la primera companyia de la Guàrdia Civil de la comandància de Girona, i Manuel Sanmartín Pérez, guàrdia 2n, es van presentar a Biure d'Empordà per analitzar els fets ocorreguts durant el "dominio rojo-separatista" pels elements marxistes de poble, entre els quals s'inclouïa l'assassinat de Francisco Vidal Blanch, produït el 21 de setembre de 1936.

L'origen del consell sumaríssim contra els acusats van ser les denúncies realitzades per Pedro Oliveras Salellas, president de la Comissió Gestora de l'ajuntament, i Alfonso Camps Garriga, secretari d'aquesta. Tots dos van manifestar que els imputats possiblement havien estat còmplices de l'assassinat de Francisco Vidal Blanch, ja que habitualment anaven armats i pertanyien al comitè del poble, participant en les diferents actuacions que aquest duia a terme.¹⁴³

En conseqüència, el 23 de març van començar les actuacions del consell de guerra,¹⁴⁴ i es va procedir a la detenció i declaració dels dos acusats. Mariano Llauro va manifestar en la seva declaració que només algunes vegades havia fet serveis amb armes a la carretera de Boadella i al pont del poble, i que també recordava haver estat present a la crema d'objectes de l'església. Va afirmar que va cometre tots aquests actes per influència del comitè. Esteban Bertran, en canvi, va declarar que no havia participat en cap dels fets denunciats, i que només s'havia dedicat a la feina.

Seguidament, el jutge instructor, una vegada rebut l'informe de la Guàrdia Civil, va determinar que es procedís a la incoació del procediment sumaríssim d'urgència número 402, en el qual va actuar com a secretari el soldat d'infanteria Carlos Bourgón Argüelles i com a jutge instructor Crisanto Pérez Abad del Valle.

A partir d'aquí, els denunciats van ser jutjats pel consell de guerra permanent número 3, en el qual van actuar com a secretari el soldat d'infanteria Luis Mellid Vázquez i com a jutge instructor Alfonso Pagès Costa, capità d'infanteria.

¹⁴² Ajuntament de Biure d'Empordà, *Padró General d'Habitants, any 1936*. Arxiu familiar.

¹⁴³ Vid. Annex 38: *Denúncia en contra dels acusats*, p.138. La informació sobre el consell de guerra d'Esteban Bertran Girbal i de Mariano Llauro Reynar, a partir del moment de la detenció, està extreta del Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000027. Ref arxiu: 52267, i del Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH - *Causa General: Pieza primera o principal de la provincia de Girona*, Lligall: 1433, Caixa: 2, Exp.: 40, folis 3, 4, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 15, 16, 20 i 67.

¹⁴⁴ Vid. Annex 39: *Inici de les actuacions*, p. 139.

Es tractava d'una causa acumulada,¹⁴⁵ mitjançant la qual van ser també processats Mariano Vilanova Marí, Joaquín Flores Quingles, Pedro Pellicer Carreras, José San Jaime Castañer, Antonio Oliveras Ullastres, Joaquín Català Pons, Emilia Dalmau Portas, Ángel Sementer Soria i Ángel Torres García.

Un dia després, el 24 de març, l'alcalde de la Comissió Gestora, Pedro Oliveras Salellas,¹⁴⁶ que era un dels denunciants, va realitzar un informe sobre la conducta politicosocial i els antecedents dels dos subjectes, mantenint els fets declarats en la seva denúncia inicial. Seguidament, es va procedir a la presa de declaració per part del jutge a Alfonso Camps Garriga, secretari municipal, i a Bartomeu Arrey Tibau, algtzuir del poble. Tots dos van manifestar també que els acusats eren individus perillosos, i que havien format part del Comitè de Milícies Antifeixistes de poble, participant en tots els fets i actuacions que aquest havia realitzat, entre ells la crema de l'església parroquial i dels béns que aquesta custodiava, com les imatges i ornaments religiosos. A més, van declarar que creien que els enjudiciats podien haver participat en l'assassinat del veí Francisco Vidal Blanch.¹⁴⁷

Aquell mateix dia, Esteban Bertran va prestar declaració davant del jutge instructor i va negar totes les acusacions dels seus denunciants, manifestant que no havia format part del Comitè de Milícies, i que tampoc tenia res a veure en l'assassinat de Francisco Vidal.¹⁴⁸

El 25 març de 1939, el jutge instructor va realitzar una interlocutòria resum sobre els dos encartats, a qui va imputar els fets següents:¹⁴⁹

Vecinos de pueblo de Biure en el cual, por orden del comité, fueron destruidos los santos y objetos de culto, se impusieron multas y se efectuaron requisas, creyéndose igualmente que se dio la orden para el asesinato del vecio Francisco Vidal, en cuyo cuerpo se ensañaron posteriormente los criminales.

Sujetos izquierdistas con anterioridad al movimiento, que pertenecieron al comité, sin tener dentro de él cargos de dirección y aun cuando no fueron vistos entre el grupo que detuvo y dio muerte a Francisco Vidal, se sabe que estuvieron presentes en el momento que se destrozó su cadáver, azotando el cráneo el Esteban Bertran, y vanagloriándose de haber muerto un conejo, el Mariano Llauró.

A la plaça de Girona, el 30 de març de 1939, van nomenar advocat defensor a l'alferes d'infanteria el senyor José Jiménez de les Cobas, que havia de defensar els dos encausats esmentats i nou més.

¹⁴⁵ Una causa acumulada era la formada per un grup d'acusats que de vegades no tenia cap relació entre si. Catalán, Concha. "Los sumarísimos", *Ihr.World* [en línia]. [Consultat: 15 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://ihr.world/es/2017/03/08/los-sumarisimos/>

¹⁴⁶ Vid. Annex 40: *Informe politicosocial realitzat per Pedro Oliveras, alcalde de Biure d'Empordà*, p.140.

¹⁴⁷ Vid. Annex 41 i 42: *Declaracions en contra dels acusats*, pp. 141-142.

¹⁴⁸ Vid. Annex 43: *Declaracions indagatòries dels processats*, p. 143.

¹⁴⁹ Vid. Annex 44: "Auto resumen", p. 144.

4.2.1.3. El judici

A les 10.00 h del 31 de març de 1939, es va procedir a la realització del consell de guerra a l'Audiència Provincial de Girona, en el qual es van enjudiciar els onze acusats referits anteriorment per delictes de "rebel·lió militar". El tribunal estava constituït per:

- President: el comandant d'infanteria Fructuoso Prendes.
- Vocals: el tinent de la Guàrdia Civil Andrés Gutiérrez; el tinent d'artilleria Carlos Peña i l'alferes de carrabiners Valentín Méndez.
- Vocal ponent: el capità del Cos Jurídic Militar Ricardo Hernández Ros.
- Fiscal: el capità honorífic del Cos Jurídic Militar Emilio Rodríguez López.

El fiscal va sol·licitar les penes següents:¹⁵⁰

- Pena de mort per a Joaquín Flores Quingles, Antonio Oliveras Ullastres, Ángel Torres García, Esteban Bertran i Martín Llauro.
- Reclusió perpètua per a Mariano Vilanova Marí i Ángel Sementer Soria.
- 20 anys i un dia de reclusió menor per a Joaquín Català Pons.
- 20 anys de reclusió temporal per a José San Jaime Castañer i Emilia Dalmau Portas.
- Lliure absolució per a Pedro Pellicer Carreras.

El president del Consell va preguntar als encausats si tenien alguna cosa a manifestar respecte a les penes imposades, ratificant tots ells la declaració feta davant del jutge instructor.

Tot seguit, l'advocat defensor va demanar la paraula i va sol·licitar la reducció en un grau de les penes imposades. El Consell, després de la seva deliberació, va rebaixar les penes d'alguns acusats, mantenint la condemna a mort Ángel Torres García, Mariano Llauro i Esteban Bertran. Així, les condemnes definitives van ser:

- Reclusió perpètua per a Antonio Oliveras Ullastre.
- 20 anys de reclusió temporal per a Joaquín Flores Quingles i Ángel Sementer Soria.
- 15 anys de reclusió temporal per a José San Jaime Castañer, Mariano Vilanova Marí i Joaquín Català Pons.
- 12 anys i un dia de reclusió per a Emilia Dalmau Portas.

¹⁵⁰ Vid. Annex 45: *Sentència dels acusats*, pp. 145-147.

A més d'aquestes penes, també es van imposar penes econòmiques i de responsabilitat civil¹⁵¹ pels danys ocasionats durant la rebel·lió, fins i tot per a Pedro Pellicer Carreras, qui com ja hem indicat va ser absolt.

4.2.1.4. Execució de la sentència

El 5 d'abril de 1939, l'auditor de guerra de Catalunya va aprovar la sentència imposada pel consell de guerra i la va remetre a l'assessoria jurídica de la caserna general de Franco perquè ell donés el seu famós "enterado" o commutés les penes, suspent temporalment l'execució de les mateixes fins que arribés aquesta resolució.¹⁵²

Un mes després, el 4 de maig de 1939, l'auditor de guerra va comunicar al delegat de l'Auditoria de Guerra de Girona l'"enterado" del general Franco de les penes de mort imposades i també va ordenar al comandant militar l'execució de la sentència.¹⁵³

Finalment, el 10 de maig de 1939, es va realitzar la comunicació de les sentències imposades als presos, que a les dotze de la nit del mateix dia van passar a capella. Unes hores després, a les sis del matí, van ser executats a les parets del cementiri. Posteriorment, el 13 de maig de 1939, es van inscriure al Registre Civil de Girona les defuncions dels afusellats, establint com a causa de mort "col·lapse cardíac", i els seus cossos van ser enterrats en una fossa comuna al cementiri de Girona.¹⁵⁴

4.2.2. Pedro Gratacós Camps

4.2.2.1. Dades biogràfiques

Pedro Gratacós va ser un home d'ideals d'esquerres que va néixer a Biure el dia 18 de juny de 1898; així doncs, comptava amb 38 anys en el moment d'iniciar-se la Guerra Civil.

¹⁵¹ *Responsabilitat civil*: Obligació que una persona física o jurídica té a l'hora de reparar o compensar els danys i perjudicis que ocasioni sobre una altra persona, el seu patrimoni o els seus béns, generalment mitjançant indemnització. Markel.es, *Responsabilidad civil: qué es, definición y tipos*. [en línia] [Consultat: 5 d'octubre de 2022] Disponible a Internet:

<https://markel.com.es/blog/responsabilidad-civil/que-es-responsabilidad-civil-y-tipos/>

¹⁵² Vid. Annex 46: *Aprovació de la sentència per l'auditor de guerra*, p. 148.

¹⁵³ Vid. Annex 47: *"Enterado" del general Franco*, p. 149.

¹⁵⁴ Vid. Annex 48: *Acta de defunció*, p. 150.

Estava casat amb Maria Corominas Giralt, nascuda el dia 22 de novembre del 1901 (amb 35 anys d'edat a l'inici de la guerra). Tots dos eren pares de Miguel Gratacós Corominas,¹⁵⁵ un nen d'11 anys d'edat que en aquells moments encara anava a l'escola.

4.2.2.2. Detenció i declaracions

El dia 17 d'agost del 1939, el secretari de l'Ajuntament de Biure, Alfonso Camps Garriga, es va presentar davant els agents de la Inspecció de Recerca i Vigilància per denunciar Pedro Gratacós i la seva dona.¹⁵⁶ Va assegurar que aquest havia pertangut al comitè de milícies del poble que havia dut a terme la detenció del senyor Vidal Blanch, qui posteriorment va ser assassinat, i va afirmar que creia que Gratacós en aquells moments estava amagat a la ciutat de Figueres. Alfonso Camps va indicar també que l'encartat havia estat empresonat a Lleida per les forces nacionals, i que posteriorment havia estat traslladat a un camp de concentració; d'altra banda, ignorava si el fet d'estar actualment a Figueres responia a un permís o, per contra, resultava que s'havia fugat i volia fugir a França.¹⁵⁷

A les 19:10 h del mateix dia, l'agent Antonio Amable García Castros va procedir a la detenció de Pedro Gratacós, que era a Vilafant a casa d'un familiar seu.

El detingut va ser interrogat, i va asseverar que havia residit sempre al poble de Biure i que no havia estat afiliat a cap partit abans del moviment, però que després d'esclatar la guerra s'havia afiliat a la UGT. En relació amb l'assassinat del senyor Blanch, va manifestar que era cosí seu i que, tot i que havia anat a casa seva a detenir-lo, no ho havia fet per iniciativa pròpia, sinó sota les ordres del president del comitè del poble. Tot i això, va afirmar que ell no l'havia assassinat, i va acusar membres del POUM com a autors d'aquest atemptat. A més, va declarar que actualment era al batalló de treballadors número 147, situat a Berga, i que per traslladar-se a Figueres, gaudia d'un permís concedit pel comandant del referit batalló.

El mateix dia, es va decidir posar l'acusat a disposició del jutge militar de guàrdia per ingressar a la presó de Figueres. Posteriorment, l'1 de setembre de 1939, el jutge Crisanto Pérez Abad del Valle va iniciar les investigacions per aclarir els fets ocorreguts i denunciats anteriorment contra Pedro Gratacós, iniciant així un procediment sumaríssim d'urgència, secretari del qual va ser el soldat Luis Dalfe Pagès. Així, va començar el procés contra l'acusat, el qual va ser jutjat pel consell de guerra permanent número 3 de l'Auditoria de Guerra de la 4a Regió Militar. El seu número de consell va ser el 1768.¹⁵⁸

¹⁵⁵ El nom del fill de Pedro Gratacós és dubtós: tot i que al padró d'habitants de Biure figura com a "Martí", en una carta manuscrita de la seva pròpia mà signa com a "Miguel".

¹⁵⁶ La informació sobre el consell de guerra de Pedro Gratacós Camps, a partir del moment de la detenció, està extreta de Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 1768, Ref arxiu: 16502, i de Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH - *Causa General: Pieza primera o principal de la provincia de Girona*, Lligall: 1433, Caixa: 2 Exp.: 40, folis 7, 9, 10, 13, 19-19bis/22, 29, 42, 55 i s.p.

¹⁵⁷ Vid. Annex 49: *Denúncia d'Alfonso Camps Garriga*, p. 151.

¹⁵⁸ Vid. Annex 50: *Inici de les actuacions*, p. 152.

El 2 de setembre, la Falange de Biure va redactar un informe en què Juan Suñer, el cap local, va qualificar la conducta del senyor Gratacós com a “pèssima” en qualsevol àmbit, tant moral com públic i social. Assegurava que Pedro Gratacós havia promogut escàndols i baralles amb familiars i veïns. Pel que fa a la seva afiliació política, va manifestar que pertanyia a Esquerra Republicana des d'abans de la Guerra Civil. A més, el va acusar de laic, extremista i perseguidor dels catòlics, i va afegir que, en iniciar-se la guerra, havia format part del comitè marxista del poble, actuant com a dirigent i assetjant els ciutadans de dretes a través d'insults i imposició de pagaments.¹⁵⁹

Segons l'informe del cap local de la Falange, el dia 25 de juliol de 1936, Pedro Gratacós i altres membres del comitè havien detingut Pedro Oliveras Salellas, Juan Camps Bertran i Francisco Vidal Blanch, els quals posteriorment van ser posats en llibertat a falta de càrrecs en contra seva. A més, per ordre del comitè també va ser devastada l'església, es van cremar els sants i es van destruir els elements sagrats i l'arxiu parroquial. El mateix comitè també havia realitzat incautacions de propietats d'elements de dretes i dels seus familiars.

Pedro Gratacós també va ser acusat de la detenció i l'assassinat de Francisco Vidal Blanch, crim que hauria comès en companyia de Juan Llauneta i dos milicians més. Per altra banda, Pedro Gratacós hauria amenaçat de mort la dona de Vidal, Maria Roig Gratacós: el mateix informe suggereix que s'havia de prestar declaració a la dona del difunt per reafirmar els fets.

El 4 de setembre es va realitzar l'informe de l'alcaldia de Biure, que referia les mateixes acusacions que ja havia fet constar la Falange però afegint-hi un altre càrrec: també s'afirmava que Pedro Gratacós, possiblement acompanyat per un carrabiner de Pont de Molins, havia aturat al capità retirat Moreno, que després va ser assassinat.¹⁶⁰

Dos dies més tard, Pedro Roig Gratacós, Pere Sala Gorgot, Maria Roig Gratacós, Joan Giralt Cullell i el capità en cap del batalló de treballadors núm. 147 van prestar declaració, acusant Pedro Gratacós Camps de ser esquerrà, de formar part del comitè, d'estar involucrat en l'assassinat de Francisco Vidal Blanch amb la resta del comitè i d'haver participat en els fets d'octubre del 1934.¹⁶¹

Posteriorment, el dia 9 de setembre, Pedro Gratacós va declarar que sí que havia estat afiliat a Esquerra Republicana, però que poc després el partit s'havia dissolt al poble. A més, va afirmar que la seva relació amb el comitè es limitava a la negociació dels passis, i va negar rotundament tots els altres càrrecs pels quals havia estat acusat.¹⁶²

Un cop realitzades les declaracions, ja el 12 de setembre, el jutge instructor, Crisanto Pérez Abad del Valle, va redactar una interlocutòria resum acusant Pedro Gratacós de tot el que s'ha esmentat anteriorment; acceptava, per tant, totes les acusacions declarades pels testimonis.

¹⁵⁹ Vid. Annex 51: *Informe de la Falange de Biure*, pp. 153-154.

¹⁶⁰ Vid. Annex 52: *Informe de l'alcaldia de Biure*, p. 155.

¹⁶¹ Vid. Annex 53-57: *Declaracions contra l'acusat*, pp. 156-161.

¹⁶² Vid. Annex 58: *Declaració indagatòria del processat*, p.162.

4.2.2.3. Avals i declaracions a favor de l'acusat

El 26 juny 1939, el mestre nacional testificà a favor de l'encartat, dient que durant l'època de la guerra havia estat destituït com a mestre del poble i perseguit per membres del comitè de milícies, i que el senyor Pedro Gratacós l'havia defensat en tot moment, fins i tot protegint-ho malgrat les amenaces rebudes.

El mateix dia, el rector del poble, don Luis Pardos Pardos, va declarar que el 4 d'agost de 1936 va voler fugir del poble perquè se sentia amenaçat i perseguit, i que el senyor Gratacós l'havia ajudat en estendre-li un salconduit per evitar problemes als controls de carretera dels pobles. El 25 d'agost del 1939, Jerónimo Batlle Armadás, empresari de la fàbrica de ciments Riera, va declarar que Pedro Gratacós havia treballat durant 15 anys com a peó de fabricació de calç i que havia mostrat sempre una bona conducta. A més, va indicar que desconeixia la seva actuació política i social.¹⁶³

El fill de Pedro Gratacós Camps, Miguel Gratacós, d'11 anys, va dirigir una carta al general Franco demanant clemència pel seu pare:

Con el corazón desgarrado de dolor, me dirijo a Vuestra Excelencia para pedirle el más grande favor que puede hacerme en este mundo y espero de vuestro noble corazón que me lo otorgará: que es quitar la pena de muerte que han dado a mi amadísimo padre, Pedro Gratacós Camps (jugado en la Auditoría militar de Gerona el día 20 de octubre), a causa de una denuncia falsa, pues lo culpan de asesino de la muerte de Francisco Vidal, cuando todo el pueblo sabe que (a) dicho Vidal lo mataron unos milicianos forasteros.

Excelentísimo señor: tenga compasión de mi pobre madre enferma y de un servidor, pues soy pequeño para ganarme la vida.

Pero, aunque tuviera que ir a mendigar, no me asustaría. Lo que me asusta más es ver a mi amado padre calumniado, siendo tan bueno como es y tantos favores que ha hecho al pueblo, y le multaron los rojos dos veces por fascista, porque defensaba (sic) a personas honradas.

Anticipadamente, reciba todo agradecimiento de un hijo que desea (que) Dios le conceda toda suerte de bienes.

*Afectuosamente, se despide de Vd. suyo affmo. s.s.q.e.s.m.*¹⁶⁴

Miguel Gratacós

Aquesta carta està inclosa a l'expedient, però no hi ha constància de si realment va ser lliurada al general Franco.

¹⁶³ Vid. Annexos 59-61: *Declaracions a favor de l'acusat*, pp. 163-165.

¹⁶⁴ *affmo. s.s.q.e.s.m.*: "afectísimu su servidor que estrecha su mano".

4.2.2.4. El judici

El 19 d'octubre de 1939, es va nomenar l'alferes d'infanteria Luis Pérez Ardoyo Sillero com a defensor de la causa. Un dia després, es va procedir a la celebració del consell de guerra. El tribunal estava format per:

- President: el comandant de cavalleria don Felipe Toral García.
- Vocals: Manuel Delás Jaumer, Santiago García Martínez i Lucio Ruiz de Alda.
- Vocal ponent: el capità del Cos Jurídic Militar José Beguiristain Eguilaz.
- Fiscal: l'alferes del Cos Jurídic Militar Alfonso Burón.

El fiscal va sol·licitar la pena de mort per a Pedro Gratacós i, seguidament, el president va concedir la paraula al defensor, que va sol·licitar la màxima benevolència. En preguntar als processats si tenien alguna cosa a manifestar, aquests van contestar ratificant la declaració prestada davant del senyor jutge.

El consell de guerra permanent número 3 de Girona es va reunir per veure i fallar la causa núm. 1768 contra Pedro Gratacós Camps i, després d'una curta deliberació, va imposar la sentència següent:

Persona de mala conducta en todos los aspectos, provoca constantes altercados por su condición díscola. Afiliado a “Esquerra Republicana”, es agitador y propagandista del partido, teniendo muchos seguidores. Es laico y perseguidor de católicos. Iniciado el GMN,¹⁶⁵ forma parte inmediata del primer comité, del que es miembro destacado y persigue a las personas de orden con multas, vejaciones e insultos. El 25 de julio de 1936, por orden del comité, se detiene a Pedro Oliveras, Juan Camps y Francisco Vidal, que son puestos en libertad por el comité de Figueras. El comité al que pertenecía el procesado ordena la destrucción de la iglesia, quema de santos, incautaciones, etc. Personalmente, interviene en la segunda detención de Francisco Vidal, efectuada el 21 de septiembre de 1936, asesinandole y ensañándose con el cadáver, al que disparan más de veinte tiros de fusil y pistola. Más tarde, amenaza a la viuda, que se dirigía al lugar de la inmolación de su marido.

Hechos probados:

Considerando que los hechos relatados y que el consejo declara probados constituyen un delito de adhesión a la rebelión militar, que se define y pena en los artículos 237 y párrafo segundo del artículo 235, ambos del código de justicia militar y de cuyo delito es responsable en el concepto de autor el encartado;

Considerando que el consejo, haciendo uso de la facultad que le confiere (sic) los artículos 172 y 173 del código de justicia militar, estima justo poner al procesado la pena en su mayor gravedad y extensión;

¹⁶⁵ GMN: “Glorioso Movimiento Nacional”.

Considerando que toda persona responsable criminalmente de un hecho lo es también civilmente;

Visto los artículos citados y demás de general aplicación;

Fallamos: que debemos condenar y condenamos al encartado Pedro Gratacós Camós (sic) a la pena de muerte.

En cuanto a las responsabilidades civiles, estese a lo dispuesto por la ley de responsabilidades políticas del mes de febrero último.

Así por esta nuestra sentencia lo pronunciamos, mandamos y firmamos.

El 16 de novembre de 1939, l'auditor de guerra va aprovar i va declarar ferma i executòria la sentència, acordant que es comunicés la pena imposada al ministeri de l'Exèrcit per rebre l' "enterado" del general Franco o la resolució de commutació de la pena. El 26 de març del 1940, l'assessor jurídic del general Franco va informar l'auditor de guerra de Barcelona de l' "enterado" de la pena imposada. Posteriorment, el 9 d'abril de 1940, l'auditor de guerra de la 4a Regió Militar va comunicar aquesta sentència al jutge militar delegat de l'auditoria de guerra de la plaça de Girona. Finalment, el 16 d'abril del 1940, el jutge Fraga Losada va realitzar unes diligències per al compliment de la sentència.¹⁶⁶

4.2.2.5. Execució de la sentència

A la 1 de la matinada del dia 17 d'abril de 1940, a la presó de Girona i en presència del jutge i del secretari, es va procedir a la lectura de la pena imposada, que els condemnats es van negar a signar a causa del seu estat d'ànim, fent-ho per ells el director de la presó provincial.

Hores després, l'encausat va ser conduït al cementiri de Girona, on va ser afusellat davant de les tàpies del cementiri. El 22 d'abril de 1940, a l'acta de defunció de Pedro Gratacós, es va indicar que el "col·lapse cardíac" era la causa de la seva mort, com podem veure a la resta de condemnats a mort.¹⁶⁷

4.2.3. Juan Madern Planas

4.2.3.1. Dades biogràfiques

Juan Madern va ser un veí de Biure d'Empordà nascut el 1879. Tenia, doncs, 57 anys d'edat a l'inici de la guerra. Era pagès i va dedicar tota la seva vida al camp. Vivia al carrer Nou i estava casat amb Antonia Llauro Reinal, de 52 anys.

¹⁶⁶ Vid. Annex 62: *Enterado del general Franco*, p. 166.

¹⁶⁷ Vid. Annex 63: *Certificat de l'acta de defunció*, p. 167.

Juan Madern era d'ideals d'esquerres i es va mantenir fidel a la República durant el conflicte bèl·lic. A més, va estar afiliat a la CNT des d'abans de l'inici de la guerra. Tot i això, no tenim referències que hagués fugit mai cap a França, sinó que va decidir quedar-se a Biure per no abandonar la seva dona.

4.2.3.2. Detenció

El 28 de febrer de 1939, el sergent de la Guàrdia Civil Darío Arribas Lozano, de la caserna de Figueras, va prendre declaració a Maria Gratacós.¹⁶⁸ Aquesta va declarar que s'havien presentat al seu domicili tres individus del poble (Juan Llauneta, Pedro Gratacós i Juan Budó), que, juntament amb altres forasters, hi havien anat per detenir el seu marit, Francisco Vidal Blanch. Maria Gratacós va declarar que va marxar darrere d'ells i que, quan s'acostaven a uns horts propers a casa seva, Juan Madern Planas i Mariano Llauro s'havien afegit al grup. El seu marit havia volgut fugir, però com que estava ferit, no havia pogut fer-ho i va decidir amagar-se. La seva dona va acusar Juan Madern de descobrir el seu parador. Aleshores es va escoltar el soroll d'uns 20 trets, després dels quals la víctima va quedar morta i es van sentir les rialles dels individus.

Cal destacar que Maria Roig Gratacós, a més d'acusar Juan Madern, Mariano Llauro, Juan Llauneta, Pedro Gratacós i Juan Budó, va acusar també Fermín Vidal, veí de les Escaules (poble proper a Biure), de denunciar el seu marit al comitè: a conseqüència d'aquesta denúncia, el seu marit va ser detingut i assassinat.¹⁶⁹

Aquell mateix dia va declarar també Juan Madern Planas, que va negar haver participat en la mort del senyor Vidal. Tot i això, va afirmar que Mariano Llauro i ell havien recollit el cadàver i l'havien portat al cementiri. També va afegir que, segons els rumors públics, dos forasters havien arribat al poble procedents de pobles veïns, però que no sabia amb certesa si aquests havien estat els autors de l'assassinat.

Al seu informe, l'alcalde va manifestar que Juan Madern era un "sujeto peligroso para la nueva España" i aquell mateix dia l'acusat va ser traslladat a la presó de Figueras.

¹⁶⁸ La informació sobre el consell de guerra de Juan Madern Planas, a partir de les denúncies i la detenció, està extreta de Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000011. Ref arxiu: 49977, i de Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH - *Causa General: Pieza primera o principal de la provincia de Girona*, Lligall: 1433 Caixa: 2 Exp.: 40, folis 7, 26, 28, 30, 42 i s.p.

¹⁶⁹ Fermín Vidal Carbonell, de 52 anys, natural i veí de les Escaules, va ser jutjat mitjançant el consell de guerra número 192. Era cosí de Francisco Vidal Blanch, amb qui, segons manifesta en la seva declaració, no mantenia bona relació.

A Fermín Vidal se'l va acusar d'haver denunciat el seu cosí davant el comitè: segons afirmava María Roig Gratacós, aquesta acusació va ser l'origen de l'assassinat del seu marit. A partir d'aquí, es van prendre declaracions a diferents testimonis i, finalment, va ser condemnat a vint anys de reclusió temporal. Encara que el 23 de juliol de 1940 la seva pena va ser commutada per una de 6 anys de presó menor, en el moment en què es va dur a terme aquesta reducció de la pena, ell ja havia mort (va morir el 13 d'octubre de 1939, a la presó provincial). Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 00011. Ref. arxiu: 49997.

4.2.3.3. Declaracions en contra de Juan Madern Planas

El dia 4 de març de 1939, el jutge instructor Crisanto Pérez Abad del Valle va redactar una providència en què es va incoar el consell de guerra sumaríssim d'urgència número 192 contra Juan Madern. El soldat d'infanteria Carlos Bourgon Arguelles va ser nomenat secretari.¹⁷⁰

En aquesta mateixa causa van ser jutjades 9 persones més, a banda de Juan Madern: Fermín Vidal Carbonell, José Estany Ferrer, Joaquín Piernau Quer, Baudilio Soler Aday, Maria Hospital Xalada, Luis Sabater Cortada, Valentín Vilarrasa Anglada, Jaime Brancos Dalmau i Arturo Maune Alay.

Poc després, el 7 de març, Pedro Sala Gorgot, Juan Giralt Cullell, María Roig Gratacós, Jaime Bosch Blanch i Miguel Gratacós Balló van declarar conèixer Juan Madern. Segons les seves paraules, Juan Madern era un perillós “individu esquerrà” afiliat a la CNT. Van declarar que, un cop realitzat l'assassinat, Juan Madern comentava que havien matat Francisco Vidal “com si fos un conill”. A més, van manifestar que quan va anar a recollir el cadàver, Madern es va acarnissar amb ell, picant-lo reiteradament.

D'altra banda, Miguel Corominas Cullell va manifestar que el dia de l'assassinat de Francisco Vidal, ell era a casa seva, propera al lloc dels fets, i que va sentir trets i va veure Maria Roig plorant. A més, va declarar que els rumors afirmaven que Juan Madern estava implicat en l'assassinat i que, després, ell mateix comentava pel poble que el que havien fet a Francisco Vidal era poc en relació amb el que es mereixia.¹⁷¹

El mateix dia, es va redactar un informe de l'alcaldia del poble de Biure, que va ser signat pel secretari Martín Llorens a causa de l'absència de l'alcalde, on es mantenen i comparteixen les acusacions anteriors.¹⁷²

El 4 de març, va prestar declaració Juan Madern Planas, que va negar haver estat còmplice de l'assassinat de Francisco Vidal, manifestant que quan es va realitzar l'homicidi, ell estava treballant al camp. A més, va afirmar que sabia qui podien ser els assassins.¹⁷³

4.2.3.4. Interlocutòria i condemnes

El 7 de març de 1939, el jutge instructor va realitzar una interlocutòria imputant els següents fets:

A Juan Madern Planas: Individuo de filiación izquierdista y peligroso, a principios del movimiento formó parte de un grupo de individuos que asesinaron al vecino de Biure, Francisco Vidal, el cual en el momento que iba detenido y ya herido trató de huir escondiéndose detrás de unas matas,

¹⁷⁰ Vid. Annex 64: *Inici de les actuacions*, p. 168.

¹⁷¹ Vid. Annex 65, 66 i 67: *Declaracions en contra de Juan Madern Planas*, pp. 169-171.

¹⁷² Vid. Annex 68: *Informe de l'Alcaldia de Biure*, p. 172.

¹⁷³ Vid. Annex 69: *Declaració realitzada per l'enjudiciat*, p. 173.

siendo descubierto por el encartado, que profirió grandes gritos, llamó la atención al resto de la cuadrilla, oyéndose seguidamente unos disparos a consecuencia de los cuales murió Francisco; posteriormente, comentó la muerte diciendo que cuanto le habían hecho era poco para lo que se merecía. Al ir a recoger el cadáver, lo cual reconoce el encartado haber hecho según afirman varios testigos, se ensañó con él, golpeándolo.

Així doncs, el 15 de març es va nomenar l'advocat defensor, el capità d'infanteria Antonio Álvarez Castillo. L'endemà, el 16 de març de 1939 a les 11:30 h, es va reunir el consell de guerra permanent número 3 de Girona (a l'audiència provincial de Girona) per dictar les causes acumulades seguides pel procediment sumaríssim d'urgència contra Joan Madern Planes i 9 persones més. El tribunal estava format per:

- President: el comandant d'infanteria Fructuoso Prendes.
- Vocals: el tinent de la Guàrdia Civil Andrés Gutiérrez García, el tinent d'artilleria Carlos Peña i l'alferes de carrabiners Valentín Méndez.
- Vocal ponent: el capità honorífic del Cos Jurídic Militar Ricardo Hernández Ros.
- Fiscal: el capità del Cos Jurídic Mamerto Cerezo.

El fiscal, inicialment, va fer un estudi dels fets i va acusar d'“auxili a la rebel·lió” Maria Hospital, per a la qual va proposar una pena de reclusió temporal en el grau mitjà. Per a Fermín Vidal Carbonell, Luis Sabater, Juan Madern Planas, Arturo Maine Alay i Jaime Brancos Dalmau va sol·licitar la pena de mort, mentre que per a la resta dels acusats va sol·licitar la pena de reclusió perpètua.

Seguidament, l'advocat defensor va demanar la lliure absolució de sis dels encausats i per a la resta, dins dels quals hi havia Juan Madern, “la ràpida commiseració”.

El secretari va resumir les actuacions, sense que es practiqués cap prova. Quan es va donar la paraula als acusats, aquests es van ratificar a les declaracions realitzades.

De Juan Madern Planes, es va dictar: “Hijo de Francisco y Rosa, de 62 años de edad, natural y vecino de Biure de Gerona, labrador y casado, individuo de filiación izquierdista, militante de la CNT con anterioridad al movimiento; a raíz de iniciarse este, y provisto de una escopeta, hizo servicios en Biure como miliciano. A principios de la revolución y en ocasión en que otros varios individuos fueron a detener al vecino de Biure don Francisco Vidal, el procesado se unió al grupo que le llevaba conducido y cuando el señor Vidal, herido, trató de huir y se escondió entre unas matas, el procesado descubrió el lugar en que estaba oculto y lo avisó a sus acompañantes a grandes voces, siendo asesinado seguidamente; el encartado después se jactaba del crimen y decía que habían cazado al señor Vidal como a un conejo y que esto era poco para lo que merecía.”¹⁷⁴

Pel que fa a les condemnes, es van fallar les següents:

- Pena de mort per a Juan Madern Planas, Jaime Brancos Dalmau i Arturo Maine Alay.

¹⁷⁴ Vid. Annex 70: *Sentència de Juan Madern Planas*. p. 174-176.

- Reclusió perpètua per a José Estany Ferrer, Joaquín Piernau Quer, Baudilio Soler Alay i Luis Sabater Cortada.
- 20 anys de presó temporal per a Fermín Vidal Carbonell i Valentín Vilarrasa Anglada.
- 12 anys i un dia de reclusió temporal per a María Hospital Xalada.

A més de les responsabilitats penals, també es van dictar responsabilitats civils en aplicació de la llei de responsabilitats polítiques del 1939.

El 18 de març de 1939, l'auditor de guerra de Catalunya va aprovar les sentències dictades pel consell de guerra i va ordenar la comunicació de les penes de mort a l'assessoria jurídica de la caserna general de Franco, suspent-ne l'execució fins que es rebés de l'Auditoria notícia de l'“enterado” o de la commutació de la pena. Pel que fa als altres condemnats, va ordenar que es comunicessin les actuacions a l'instructor per complir-les.

El 22 d'abril de 1939, l'auditor de guerra de Catalunya va traslladar a l'Auditoria de Girona l'“enterado” del general Franco de les sentències de pena capital.¹⁷⁵

4.2.3.5. Execució de la sentència

Un cop rebut l'“enterado” del generalíssim, es va procedir a la comunicació de la sentència als acusats. Així mateix, s'ordenà a l'assessor jurídic del general Franco que comunicés la resolució a l'auditor de guerra de Girona per al compliment de la pena.

Seguidament, el jutge Hipólito Codesido Somoza i el secretari Luis Díaz van comunicar les penes als condemnats. Els encausats van estar a capella des de les dotze de la nit fins poc abans de les sis del matí del dia 25 d'abril, moment en què va tenir lloc l'execució.

Els condemnats es van negar a signar la lectura de la pena imposada a causa del seu “estat d'ànim”, motiu que consta a totes les sentències, com hem anat veient. Així, a l'acta només hi figuren les firmes del jutge, del secretari i del director de la presó. A l'acta de defunció també consta “col·lapse cardíac” com a causa de la mort.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Vid. Annex 71: “Enterado” del general Franco, p. 177.

¹⁷⁶ Vid. Annex 72: Certificat de l'acta de defunció de Juan Madern Planas, p. 178.

4.2.4. Luis Pagès Cardoner

4.2.4.1. Dades biogràfiques

Luis Pagès Cardoner va ser un veí de Biure nascut el 1918 i barber de professió. El seu pare, Pedro Pagès García, era membre del comitè de milícies del poble, i la seva mare es deia Dolores Cardoner Suñer. Tenia 21 anys en finalitzar la guerra. Era solter i vivia al carrer Nou, núm. 20. Va estar afiliat a la CNT i va lluitar al front republicà, al qual es va incorporar el 27 de desembre de 1937, i va ser destinat al 5è regiment d'artilleria de València.

Un cop les tropes franquistes van entrar a Catalunya, Luis Pagès es va exiliar. Tot i això, posteriorment va tornar i va ser traslladat al Batalló de treballadors núm. 66 de Girona, que es trobava al Camp d'Horta de Barcelona.

4.2.4.2. Detenció

El 21 de setembre de 1939, quan l'acusat ja era al Batalló de treballadors núm. 66 de Girona, la comandància de la Guàrdia Civil de la mateixa població va iniciar les indagacions inicials sobre la seva conducta i actuacions durant l'època de la guerra.¹⁷⁷ Per tant, la Benemèrita va demanar al comandant del Batalló de Luis Pagès un informe sobre ell. El comandant va acusar-lo d'haver participat en la destrucció de l'església parroquial al costat del comitè de milícies del poble de Biure d'Empordà, qualificant-lo, així mateix, de marxista i perillós.¹⁷⁸

Posteriorment, el 13 d'octubre de 1939, es va prendre declaració a l'acusat, que va manifestar que en iniciar la guerra es trobava al poble de Biure, on exercia la seva professió de barber, així com algunes feines del camp.¹⁷⁹ També va declarar que s'havia vist obligat per les amenaces del comitè de Figueres a destruir els objectes parroquials de l'església del poble. Tot i que va afirmar que no havia format part del comitè de Biure, sí que va confessar que havia estat afiliat a la CNT sense exercir cap càrrec polític, ja que es considerava "apolític".

Respecte a les seves actuacions durant la guerra, va explicar que s'havia incorporat a l'exèrcit republicà el 27 de desembre de 1937, i que va ser destinat al 5è Regiment d'Artilleria de València, situat a Algemesí. Després, havia estat traslladat a Barcelona, a Falset i a Tarragona, on havia fet tasques de fortificació. Més tard, s'havia exiliat a França passant per Le Perthus i, temps després, havia tornat al poble. Posteriorment, s'havia presentat a la caixa de reclutes de Girona,

¹⁷⁷ La informació sobre el consell de guerra de Luis Pagès Cardoner, a partir de les denúncies i la detenció, està extreta de Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 2489. Ref arxiu: 50506, i de Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH - *Causa General: Pieza primera o principal de la provincia de Girona*, Lligall: 1433, Caixa: 2, Exp.: 40, foli 3, 4, 7, 9, 10, 11, 17, 19, 20, 33 i s.p.

¹⁷⁸ Vid. Annex 73: *Informe del cap del batalló*, p. 179.

¹⁷⁹ Vid. Annex 74: *Declaració inicial de l'acusat*, p. 180.

des d'on havia estat destinat al Camp d'Horta de Barcelona, on fou classificat i destinat al Batalló de treballadors núm. 66.

Un cop realitzades aquestes declaracions, el 14 d'octubre del 1939 va ser detingut i va ingressar a la presó provincial de Girona.

4.2.4.3. Declaracions en contra de Luis Pagès Cardoner

El dia 17 de novembre del 1939, el jutge instructor del jutjat d'instrucció núm. 4 de Figueres, Crisanto Pérez Abad del Valle, va iniciar els tràmits per a la celebració del consell de guerra sumaríssim d'urgència número 2489,¹⁸⁰ pel qual Luis Pagès seria jutjat finalment.

Els dies 21 i 25 de novembre de 1939, el cap local de la Falange del poble de Biure, Juan Suñer Oliveda; l'alcalde municipal, Juan Giralt; l'algutzir del poble, Bartolomé Arrey Tibau, i el senyor José Ribas Subiras, van fer un informe sobre el detingut, acusant-lo d'haver estat afiliat a la CNT, d'haver estat milicià i de fer guàrdies amb armes. A més, el van acusar d'haver participat en la destrucció de l'església parroquial del poble i d'enderrocar-ne les campanes. Van indicar també que, com que era fill d'un dels dirigents del comitè marxista, era molt possible que actués com a enllaç per transmetre ordres entre els diferents comitès, ja que se'l veia sortir freqüentment del poble.¹⁸¹

4.2.4.4. Interlocutòria i celebració del judici

El 28 de novembre de 1939, el jutge instructor, Crisanto Pérez Abad del Valle, va realitzar una interlocutòria a partir de les declaracions realitzades i va elevar la causa a l'auditor militar per a la seva tramitació com a consell de guerra sumaríssim d'urgència número 2489. El 4 de desembre, l'auditor militar va considerar pertinent la celebració d'aquest consell de guerra, i va nomenar com a instructor Luis Dalfo Pagès. Com a conseqüència, el 15 de desembre de 1939 l'acusat va ser traslladat de la presó de Barcelona a la de Girona.

La celebració del consell de guerra es va dur a terme el dia 19 de gener del 1940 a les nou del matí. La composició del tribunal va ser la següent:¹⁸²

- President: el coronel d'infanteria Manuel de Cangas Argüelles.
- Vocals: Miguel Aparicio Caja, Fernando Ochoa Urrutia i Teófilo Ramón Caudevilla.
- Vocal ponent: José Comalrena de Sobregrau.

¹⁸⁰ Vid. Annex 75: *Inici del consell de guerra*, p. 181.

¹⁸¹ Vid. Annexos 76-79: *Declaracions contra l'acusat*, pp. 182-185.

¹⁸² Vid. Annex 80: *Celebració del consell de guerra*, p. 186.

- Fiscal: el capità Federico de la Creu Soriano.
- Advocat defensor: Rafael Orta Manzano.

A la sentència dictada en contra de Luis Pagès Cardoner es deia el següent: “Resultando que el procesado Luis Pagès Cardoner, de mala conducta y afiliado a la CNT, actuó de miliciano armado, prestando guardias e interviniendo en el saqueo de la iglesia y del archivo parroquial del pueblo de Viure, actuando asimismo de enlace entre los organismos marxistas de la comarca.”¹⁸³ Per aquests delictes, el fiscal va demanar 12 anys i un dia de reclusió temporal per a Luis Pagès Cardoner, acusat d’auxili a la rebel·lió militar.

L’11 de gener de 1940, el jutge instructor va realitzar una interlocutòria resum del consell de guerra, manifestant el següent:

*De pésima conducta y antecedentes de ideas marxistas, y afiliado a la CNT, hizo guardias con armas desde el principio del movimiento, interviniendo en la destrucción de la iglesia y archivo parroquial, así como de los objetos de culto, en su pueblo de Viure, en donde fue también utilizado por su padre, principal dirigente, en funciones de enlace con los organismos marxistas de los poblados limítrofes.*¹⁸⁴

El 29 febrer del 1940, l’auditor de guerra va aprovar la sentència del consell de guerra mitjançant la qual es condemnava l’acusat a 12 anys i un dia de reclusió temporal i, un mes després, el 30 de març, es va dur a terme la notificació de la sentència a l’acusat, qui es va veure obligat a signar la seva conformitat. Anys després, el 9 març 1942, es va realitzar una proposta de commutació de la pena imposada, la qual va ser rebutjada.¹⁸⁵ Tot i això, a partir d’aquesta data, el condemnat va gaudir de llibertat vigilada fins al final de la seva condemna, el 14 de juliol de 1950.

4.2.5. Pedro Caixas Mir

4.2.5.1. Biografia

Pedro Caixas Mir era un veí de Biure d’Empordà que tenia 29 anys en el moment dels fets que aquí exposem. Havia nascut a Sant Feliu de Guixols i era fill de Juan Caixas i de Maria Mir. Era forner i vivia a la plaça anomenada “18 de julio de 1936.”

Durant la guerra, Pedro Caixas va estar afiliat a la CNT i es va incorporar el 26 de juliol de 1937 a l’exèrcit de la República, amb el qual va lluitar durant la guerra. Pertanyia a la lleva de 1931. Un cop acabada la guerra, va ingressar al camp de concentració de presoners i unitats de treballadors de Balears.

¹⁸³ Vid. Annex 81: *Sentència*, p. 187.

¹⁸⁴ Vid. Annex 82: *"Auto resumen"*, p. 188.

¹⁸⁵ Vid. Annex 83: *Proposta de commutació de la pena*, p. 189.

4.2.5.2. Inici de les actuacions

El dia 5 de setembre de 1939 es van iniciar les diligències inicials en contra de Pedro Caixas Mir, moment en què l'acusat es trobava al camp de concentració de presoners i unitats de treballadors de les Balears. El comandant 2n en cap va informar l'auditor de guerra de Catalunya, ja que considerava que Pedro Caixas Mir havia participat en fets delictius durant la guerra.¹⁸⁶

Poc temps després, concretament entre el 25 de setembre i l'11 d'octubre del 1939, el cap de la Falange de Biure, Juan Suñer; l'alcalde, Juan Giralt; i la comandància del poble de Darnius, van redactar un informe sobre la conducta de Pedro Caixas, on l'acusaven d'haver format part d'un partit d'esquerres i estar afiliat a la CNT, ser extremista i propagandista i haver contribuït a la destrucció de l'església parroquial del poble i dels ornaments sagrats. L'acusaven també d'haver fet guàrdies pel poble amb armes i insultar i perseguir veïns de dretes.¹⁸⁷

El 22 de novembre de 1939, l'acusat va prestar declaració davant del cap del destacament del camp de concentració "Es Rafal" de Santanyí (Mallorca), Ignacio Ponseti Hidroni, i va certificar que no havia estat afiliat a cap partit, però que a les eleccions de febrer de 1936 havia votat a favor d'Esquerra Republicana. També va afegir que, en iniciar-se la guerra, s'havia presentat davant del comitè de milícies del poble, i que feia guàrdies amb ordre d'aturar els que circulaven sense passis del comitè. Més tard, havia marxat a treballar al poble de Pont de Molins i poc després havia entrat a treballar com a pagès a la masia incautada pel comitè anomenada "Mas Terradas". Pedro Caixas va explicar que havia lluitat al front al costat del "ejército rojo", al qual es va incorporar el 26 de juliol del 1937 ja que pertanyia a la lleva del 1931, i que un mes després d'haver-se iniciat el moviment s'havia afiliat a la CNT. El declarant també va afirmar que, tres mesos després de l'inici de la guerra, membres del comitè havien saquejat l'església parroquial, acte on va estar present, però que s'havia limitat a ajudar a treure els sants de l'església i portar-los a la plaça, sempre sota ordres del comitè.

El 18 març del 1940, el jutge instructor, Crisanto Pérez Abad del Valle, va dictaminar la incoació del procediment sumaríssim d'urgència en contra de Pedro Caixas Mir. El secretari d'aquest procés va ser Juan Sabater Pallarés i el jutge instructor l'alferes Jacinto Romero Domínguez.¹⁸⁸ Finalment, el 27 de març d'aquell mateix any, el procediment sumaríssim d'urgència contra Pedro Caixas Mir va quedar registrat amb el número 2809.

¹⁸⁶ La informació sobre el consell de guerra de Pedro Caixas Mir, a partir de les sospites del comandant del batalló de treballadors i la detenció, està extreta de Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 2809/321. Ref arxiu: 27282; de Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH - *Causa General: Pieza primera o principal de la provincia de Girona*, Lligall: 1433, Caixa: 2, Exp.: 40, foli 11 i de BOE: *Publicación de Libertades Condicionales*. BOE N° 75 de 16/03/1943, p. 2407 (columna 2).

¹⁸⁷ Vid. Annexos 84, 85 i 86: *Declaració del cap local de la Falange, Declaració de l'Alcaldia de Biure i Declaració de la comandància de la Guàrdia Civil de Darnius*, pp. 190-192.

¹⁸⁸ Vid. Annex 87: *Providència del jutge instructor*, p. 192.

4.2.5.3. Declaracions en contra de l'acusat

El 28 de març del 1940, Narcís Álvarez Bordallo i Pedro Roig Gratacós van declarar que l'acusat era un individu d'idees d'esquerres des d'abans de l'inici de la Guerra Civil, que havia contribuït a la destrucció de l'església parroquial i dels seus ornaments sagrats, i que havia fet guàrdies al poble, per a la qual cosa utilitzava armes. A més, van afirmar que tenia gran amistat amb els membres del comitè. Mesos després, el 9 de setembre, Bartolomé Arrey Tibau va declarar el mateix que els anteriors.¹⁸⁹

El 3 maig de 1940, Pedro Caixas va ingressar a la presó de Figueres, i temps després va fer dues declaracions (el 15 de maig i el 26 de novembre) on es reafirmava en els mateixos fets esmentats a la seva declaració inicial.¹⁹⁰

Posteriorment, el 22 de novembre de 1940, el jutge instructor va realitzar una interlocutòria de processament, acusant-lo del delictes d'"adhesió a la rebel·lió", i el 27 de novembre va elevar el sumari a l'auditor de guerra, que va examinar el procediment i va acordar iniciar els tràmits per al consell de guerra.

El 18 de desembre de 1949, es va nomenar advocat defensor de Pedro Caixas Mir a l'alferes Gabriel Naval Capó, que va realitzar una defensa justificada i extensa demostrant la innocència de l'acusat i contradient les acusacions del fiscal.

4.2.5.4. Declaracions a favor de l'acusat

El 4 de març de 1941, Martín Suñer Camps, José Suñer Camps i Pedro Camps Sarget van declarar a favor de Pedro Caixas, manifestant que era una bona persona, de bons antecedents morals i que, encara que durant la guerra havia fet alguns serveis de guàrdia, creien que havia estat per obligació, ja que, atès que era una persona de poca cultura, pensaven que no havia tingut més remei que obeir. A més, van declarar que, malgrat que sí que mantenia relació amb els dirigents del comitè, no sabien si n'havia format part, com tampoc sabien si havia participat en la destrucció de l'església parroquial del poble.¹⁹¹

4.2.5.5. Celebració del consell de guerra

El 9 de maig de 1941, es va dur a terme la celebració del consell de guerra sumaríssim ordinari número 3021 a la plaça de Girona.

¹⁸⁹ Vid. Annexos 88 i 89: *Declaracions en contra de Pedro Caixas Mir*, pp.193-194.

¹⁹⁰ Vid. Annex 90: *Declaració indagatòria de l'acusat*, pp.195 -196.

¹⁹¹ Vid. Annexos 91, 92 i 93: *Declaracions a favor de l'acusat*, pp.197-199.

Com era costum, aquell mateix dia ja es va dictar la sentència de Pedro Caixas Mir que, basant-se en les declaracions i els informes realitzats, l'acusava del delictes d'“auxili a la rebel·lió” i el condemnava a 12 anys i un dia de reclusió temporal.¹⁹² Posteriorment, aquesta sentència va ser notificada al capità general.

A partir del 1942, li va ser concedida la llibertat vigilada fins a l'indult total de la pena, el 28 de desembre del 1949.¹⁹³

¹⁹² Vid. Annex 94: *Sentència de l'acusat*, p. 200.

¹⁹³ Vid. Annex 95: *Liquidació de la pena del processat*, p. 201.

5. CONCLUSIONS

La informació recopilada en aquest treball de recerca ha mostrat clarament quines van ser algunes de les conseqüències d'una guerra civil fratricida que va enfrontar famílies entre elles. Durant 40 anys, el franquisme va intentar demostrar que l'aixecament militar del 18 de juliol del 1936 havia estat un fet absolutament necessari per pal·liar els desastres d'un sistema polític que pretenia destrossar Espanya, però hi ha proves més que suficients que les forces dretanes havien atemptat contra la República des dels seus primers orígens.

El fracàs del cop militar va derivar en una cruenta guerra que la República, per falta d'organització o per l'insuficient suport internacional, va perdre de manera evident. Tot i que durant la República van existir enfrontaments entre els diversos partits polítics de dretes i esquerres, vagues generals, moviments revolucionaris com el d'Astúries i algun enfrontament armat, a la primavera de 1936 encara no existia la gran revolució social i la lluita entre germans que posteriorment van utilitzar com a justificació els sublevats: la veritable revolució es va produir arran de l'aixecament militar del dia 18 de juliol.

A Catalunya, l'alçament militar va provocar la dissolució del poder de l'Estat i de la Generalitat, i va ocasionar que les milícies populars i els comitès esdevinguessin els veritables centres de poder a nivell local. A Biure d'Empordà, com a tants altres pobles d'Espanya, les tensions socials i familiars enquistades des de feia temps es van manifestar de manera brusca i sagnant pocs dies després de l'aixecament militar del 1936. Aleshores es va iniciar un procés de requisició i col·lectivització de propietats dels elements considerats com a dretans, confiscació que en el cas de Biure es pot considerar parcial ja que es va limitar als béns dels quals disposaven les persones que recolzaven el cop militar i que havien fugit de la població.

Durant aquests primers mesos de la guerra, elements "incontrolats" dels comitès van dur a terme un gran nombre d'assassinats motivats per assumptes personals i comptes. Com hem vist en aquest treball, l'historiador Solé i Sabaté xifra per a Catalunya un total de 8.352 crims. En el cas de Biure, es va produir l'assassinat de Francisco Vidal Blanch, que va ser dut a terme per membres del comitè del poble i milicians forasters, i que es va convertir en l'excusa que la màquina de repressió franquista va utilitzar per condemnar els veïns republicans.

Finalitzat el conflicte, el general Franco va aplicar el codi de justícia militar ja existent durant la República per jutjar milers de persones que considerava enemigues de la pàtria. L'instrument jurídic que va utilitzar per això va ser el consell de guerra sumaríssim d'urgència, de caràcter ideològic i partidista, sense cap fonament considerat legal en un estat democràtic. Al llarg d'aquesta investigació hem pogut comprovar com s'abreujava el procediment i s'ometia qualsevol tipus de prova en defensa de l'acusat, que era sotmès en tot moment a una situació humiliant d'aïllament personal i familiar. Així mateix, la majoria dels membres del tribunal d'aquests consells eren militars sense formació jurídica específica i que, a més, dictaven sentències amb la idea preconcebuda que els acusats eren culpables, sense fer cap mena de comprovació dels fets ni molestar-se a aportar proves concloents: la base probatòria de les sentències solia ésser únicament les denúncies realitzades pels veïns dels pobles i els informes realitzats pels poders locals representats per l'ajuntament, la Falange tradicionalista y de las JONS, el jutge municipal i

la Guàrdia Civil. Paradoxalment, es va acusar milers de persones dels delictes de “rebel·lió militar” i “auxili a la rebel·lió”, quan els qui s'havien rebel·lat contra el govern legalment constituït eren ells mateixos. Com va assenyalar Ramón Serrano Suñer, ministre i cunyat del “generalíssim”, en realitat s'havia produït el que ell va denominar la “justícia al revés”.

Tot això ens porta a la conclusió que, a més de les grans batalles que van tenir lloc durant els tres anys de contesa i dels enfrontaments entre les grans forces polítiques i sindicals, la Guerra Civil va tenir unes arrels molt profundes a nivell local, tant durant el transcurs de l'enfrontament armat com, posteriorment, al llarg de la dictadura franquista. Sense la connivència dels poders locals, els consells de guerra mai no es podrien haver dut a terme. És l'inici del que fou anomenat “franquisme sociològic”; és a dir, el d'aquelles persones que per interessos personals i, de vegades, per temor, van donar suport al nou estat i en van permetre la prolongació fins a la mort del dictador.

Així mateix, aquesta investigació ens ha permès seguir el rastre de repressió exercit per les tropes franquistes als territoris catalans que anaven conquerint a partir del 10 de febrer de 1939. Les forces nacionals pretenien eliminar físicament l'enemic, però també anhelaven destruir els seus enllaços socials i familiars, duent a terme una repressió que ha estat ocultada durant molts anys i que només a través dels estudis de les darreres dècades s'ha pogut treure a la llum. Els representants de l'estat franquista es preocupaven per testimoniar els fets delictius produïts pels republicans durant el conflicte, mitjançant els consells de guerra i la Causa General, alhora que silenciaven els afusellaments i els assassinats que ells mateixos cometien. Els estudis de Ramón Sala Larrazábal, basats en les inscripcions de defunció dels registres civils espanyols, estableixen que hi va haver un total de 73.297 víctimes de la repressió a la zona republicana, mentre que a la zona revoltada van ser 55.908.¹⁹⁴ Tot i això, estudis posteriors d'autors com Solé i Sabaté¹⁹⁵ consideren que aquestes xifres estan infravalorades i que les morts per repressió van ser molt superiors al bàndol franquista: creuen que no només és superior el nombre d'assassinats durant el conflicte, sinó que també s'han de tenir en compte els més de 30.000 condemnats a mort entre els anys 1939 i 1945. L'historiador Gabriel Jackson aporta les següents xifres: 580.000 morts durant el conflicte, 20.000 a causa de la repressió de la rereguarda del Front Popular i 200.000 a la banda franquista, on s'hi inclouen els represaliats per consells de guerra més els morts a presons i camps de concentració.¹⁹⁶ Tot i això, actualment encara no existeix un acord entre els historiadors a l'hora d'establir les xifres de represaliats i morts a causa de la manca d'informació i l'ocultació dels fets durant la dictadura franquista. Només 60 anys més tard, els tribunals militars van permetre l'accés a la documentació sobre els consells de guerra, i per això molts estudis sobre la repressió dels primers anys de la dictadura es van haver de basar en els testimonis orals i en l'anàlisi dels registres civils de les poblacions estudiades.

Al llarg d'aquest treball també s'ha pogut comprovar la falsedat jurídica i la ignomínia dels consells de guerra duts a terme durant la dictadura. La transició cap a la democràcia que es va intentar dur a terme un cop mort el dictador va portar una llei d'amnistia que va permetre que milers de persones tornessin de l'exili, però que no va consentir que fossin acusats els

¹⁹⁴ Aróstegui, Julio. *Historia de España: La Guerra Civil, 1936-1939*. Madrid: S.L. Historia 16, 1985, núm. 2, p. 110.

¹⁹⁵ Aróstegui, Julio, *id.*, p. 110.

¹⁹⁶ Jackson, Gabriel, *op. cit.*, p. 461.

responsables de la repressió. A més, les víctimes mortals al bàndol franquista van obtenir el seu reconeixement per part de la dictadura, però no tots els represaliats republicans i les seves famílies han recuperat la seva dignitat i han gaudit del mateix reconeixement.

La Llei de Memòria Històrica del 26 de desembre de 2007 va ser creada per pal·liar aquestes mancances i dignificar les persones mortes a tots dos bàndols. Diferents associacions de represaliats estan lluitant per trobar les restes dels seus éssers estimats i poder-los enterrar dignament. Tot i això, encara no s'han pogut desenvolupar tots els articles de la llei a causa dels enfrontaments i diferències existents entre els diferents partits polítics, cosa que demostra que encara hi ha visions contraposades del que va passar durant la Guerra Civil i el franquisme.

Per la seva banda, el Parlament de Catalunya va declarar, el 29 de juny del 2017, l'anul·lació de tots els judicis celebrats durant la dictadura. La Llei de Reparació Jurídica de les Víctimes del Franquisme considerava, així, nuls i sense cap efecte jurídic els prop de 20.000 consells de guerra franquistes dictats a Catalunya. Gràcies a això, el meu besavi, Joan Oliveras Badruna, va rebre la Creu de Sant Jordi el 19 de setembre del 2006, com a reconeixement al servei prestat a Catalunya durant la Guerra Civil.

Recentment, les Corts Generals han aprovat la Llei 20/2022 de 19 d'octubre de Memòria Democràtica: entre els seus objectius, estableix el reconeixement d'aquells que van patir persecució o violència durant la Guerra Civil i la dictadura franquista, promovent-ne la reparació moral i la recuperació de la memòria personal, familiar i col·lectiva. Així mateix, aquesta llei condemna el cop d'estat del 18 de juliol de 1936 i el franquisme, i declara la nul·litat de les sentències fallades pels tribunals de responsabilitats polítiques i els consells de guerra.

Com hem vist al llarg d'aquest estudi, van ser més de tres mil les víctimes afusellades davant de les tàpies dels cementiris catalans. Persones com Joan Oliveras Badruna, Esteve Bertran Girbal, Mariano Llauro Reynar, Pedro Gratacós Camps i Juan Madern Planas van viure les mateixes circumstàncies, sent jutjats en processos que sempre seguien el mateix patró. En primer lloc, el pres era detingut a causa de testimonis no certificats mitjançant proves, ja que la fiabilitat depenia únicament de qui fos la font que declarava. Després, l'enjudiciat era empresonat i aïllat de la família i els amics, condemnat a viure els seus últims dies en condicions deplorables. El procés judicial al qual era sotmès no tenia cap garantia, amb un advocat partidista i poc familiaritzat amb la seva causa particular. La sentència arribava en pocs dies, i era comunicada al condemnat la nit anterior, amb l'única deferència de permetre-li una última confessió i, de vegades, la redacció d'una carta per als seus familiars. No servien de res els avals i les declaracions en la seva defensa escrites pel rector, els patrons, els fills que quedarien orfes. L'endemà al matí, el pres era afusellat i enterrat en una fossa comuna. Moltes famílies desconeixien que aquestes eren les últimes hores del seu ésser estimat. Moltes famílies, avui dia, desconeixen on reposen les restes dels seus parents perquè mai no hi va haver una làpida que indiqués el seu nom.

Així, aquest treball intenta reivindicar el nom d'un familiar que encara es troba a una fossa comuna del cementiri de Girona. Fins que les seves restes no es puguin exhumar i enterrar com correspon al lloc escollit pels seus familiars, no es podran tancar del tot les ferides. La següent actuació després d'haver finalitzat aquest treball serà obtenir el reconeixement individual de la nul·litat del seu consell de guerra. La meua petita contribució aquí pretén recordar la seva història, que és la història de tants altres que van patir la mateixa injustícia. No podem recuperar les seves

veus, ja que van ser silenciades. Però sí que podem buscar testimonis ara que encara estem a temps; indagar gràcies a la documentació, rescatar la seva memòria. Recordar unes vides, les seves i les dels seus familiars, que van ser tan injustament truncades, i intentar, en la mesura del possible, tornar-los la dignitat.

6. BIBLIOGRAFIA I FONTS CONSULTADES

6.1. Arxius

6.1.1. Archivo Histórico Nacional

Portal de Archivos Españoles del Gobierno de España (PARES). CDMH - *Causa General: Pieza primera o principal de la provincia de Girona*, Lligall: 1433, Caixa: 2, Exp.: 40.

6.1.2. Arxiu Comarcal de Figueres

Ajuntament de Biure d'Empordà. *Llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Biure, 1936-1938*.

Ajuntament de Biure d'Empordà. *Llibre d'actes de la Comissió gestora, 1939*.

Ajuntament de Biure d'Empordà. *Padró General d'Habitants, 1968-1940*.

Oliva i Llorens, Jordi. "Del cost humà de la guerra civil a les comarques gironines: Combatents morts i víctimes del material bèl·lic abandonat", *Punt Diari*. Dilluns, 12/08/1996.

6.1.3. Arxiu del Tribunal Militar Tercero de Barcelona

Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 00011. Ref. arxiu: 49997 (Juan Madern Planas i Fermín Vidal Carbonell).

Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000027. Ref. arxiu: 52267 (Esteban Bertran i Mariano Llauro).

Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 000072. Ref. arxiu: 51742 (Joan Oliveras Badruna).

Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 1768. Ref. arxiu: 16502 (Pedro Gratacós Camps).

Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 2489. Ref. arxiu: 50506 (Luis Pagès Cardoner).

Tribunal Militar Territorial Tercero de Barcelona. *Procedimientos judiciales*. Número de causa: 2809/321. Ref. arxiu: 27282 (Pedro Caixas Mir).

6.1.4. Arxius particulars de Joana Oliveras Guisset i Joaquín Merino Oliveras

Constitució del comitè de milícies antifeixistes de Biure (Annex 1)

Composició i reglament de la CNT de Biure d'Empordà (Annex 2)

Luis Pardos Pardos, rector del poble de Biure d'Empordà (Annex 3)

Confiscacions realitzades pel comitè de milícies de Biure (Annex 4)

Pagaments imposats pel comitè per cobrir els costos de vigilància (Annex 5)

Reclutament dels reemplaçaments compresos entre 1915-1941 (Annexos 6-11)

Relació de refugiats a Biure (Annex 12)

Aportacions "voluntàries" per al suport dels refugiats (Annex 13)

Cartilles de racionament a Biure d'Empordà durant la Guerra Civil (Annex 14)

Constitució de la Falange Tradicionalista y de las JONS a Biure (Annex 15)

Restricció de la llibertat de canvi de domicili d'un poble a un altre (Annex 16)

Restricció de la llibertat de circulació (Annex 17)

Cartilles de racionament al nou règim (Annex 18)

Fitxa de classificació (Annex 19)

Depuració dels carrabiners del poble (Annex 20)

Depuració dels components de la Comissió Gestora del poble (Annex 21)

Composició del jutjat municipal de Biure (Annex 22)

Reconstrucció de l'església parroquial de Biure (Annex 23)

Commemoració en honor a "los caídos" (Annex 24)

Constitució de la Junta de Llibertat Vigilada a Biure d'Empordà (Annex 25)

Informe del Tribunal de Responsabilitats Polítiques (Annex 108)

Ajuntament de Biure d'Empordà, Padró General d'Habitants, 1936.

6.2. Bibliografia

Alfaro Gil, Juan Manuel. *La real plaza de guerra de San Fernando de Figueres: La historia del guardián de la frontera*. Madrid: Colección edificios militares singulares. Ministerio de Defensa. 2021.

Aróstegui, Julio. *Historia de España: La Guerra Civil, 1936-1939*. Madrid: S.L. Historia 16, 1985, núm. 2, p.110.

Benet, Josep. *Carles Rahola, afusellat*. Barcelona: Editorial Empúries, 1999.

Bernils i Mach, Josep Maria. *La Guerra Civil a Figueres (1936-39)*. Girona: L'Empordà, D.L., 1986.

Cairns, Trevor. *El siglo XX*. 2ª edición. Madrid: Ed. Akal, 1992.

Clara, Josep, *Girona 1939: quatre sentències de mort*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

Compte i Freixanet, Albert. *República i Guerra Civil a Castelló d'Empúries (Entre la història i les memòries)*. Figueres: Gràfiques Canigó, S.L., 1994.

Jackson, Gabriel. *La República Española y la Guerra Civil*. Barcelona: RBA Coleccionables, S.A. 2005, p. 414.

Jerez y Cardoso, Lluís i Romero i Dalmau, Alfons. "La Guerra Civil (1936-1939)", *Història de l'Alt Empordà*. Ed. P. Gifre i Ribas. Girona: Diputació de Girona, 2000.

Payne, Stanley G. *El primer franquismo*. Madrid: Historia 16, 1997, pp. 13-14.

Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió a la reraguarda catalana, 1936-1939*. Volum 1. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, pp. 449 - 450.

Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya, 1938-1953*. Barcelona, Edicions 62, 1985.

Tuñón de Lara, Manuel, *La Segunda República*. Cuadernos Historia 16, núm. 22. Madrid: Siglo XXI, 1985, pp. 22-25.

Vilar, Pierre. *Historia de España*. Barcelona: Editorial Crítica. Grupo editorial Grijalbo, 1987, p.145.

6.3. Webgrafia

Batalla de l'Ebre [Fotografia en línia] [Consultada el 12 de setembre del 2022]. Disponible a Internet: <https://www.elindependiente.com/tendencias/historia/2018/07/15/republi>

Batalla de Terol [Fotografia en línia] [Consultat el 12 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.larazon.es/cultura/historia/20211103/ozxkrjwjkjaqhj6ubl6alnxy5u.html>
[ca-consumio-orillas-ebro/](https://www.larazon.es/cultura/historia/20211103/ozxkrjwjkjaqhj6ubl6alnxy5u.html)

BOE. *Publicación de Libertades Condicionales*. BOE N° 75 de 16/03/1943, p. 2407 (columna 2).

Bombardeigs sobre la ciutat de Figueres [Fotografia en línia] [Consultat el 25 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <https://www.cromacultura.com/museo-del-prado-guerra-civil-3/>

Cavallerisses del castell de Sant Ferran [Fotografia en línia] [Consultat l'1 d'octubre de 2022] Disponible a Internet: [https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:Caballerizas del castillo de Sant Ferran \(Figueres\).jpg](https://es.m.wikipedia.org/wiki/Archivo:Caballerizas_del_castillo_de_Sant_Ferran_(Figueres).jpg)

Catalán, Concha. “Los sumarísimos”. *Ihr.World* [en línia]. [Consultat: 15 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://ihr.world/es/2017/03/08/los-sumarisimos/>

Consells de guerra [Fotografia en línia] [Consultat el 24 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://lamemoriaviva.wordpress.com/2010/07/04/los-consejos-de-guerra-salen-de-las-catacumbas/>

Creuer Canarias [Fotografia en línia] [Consultat el 2 d'agost de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.defensa.com/ayer-noticia/el-crucero-canarias>

Edifici que fins al setembre del 2012 va ser la seu de l'Audiència Provincial de Girona, on se celebraven els Consells de Guerra. [Fotografia en línia] [Consultat el 25 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <http://pehoc.cat/wp-content/uploads/2013/11/MiSerenidad3.pdf>

Egea Bruno, Pedro María. “Vencedores y vencidos: la represión franquista sobre la quinta columna. El proceso de Arturo Espa”, *Revista murciana de antropología*, n. 23, 2016, pp. 17-46 [en línia] [Consultat: 2 d'octubre de 2022] Disponible a Internet: [https://revistas.um.es › rmu › article › download](https://revistas.um.es/rmu/article/download)

Empresonament de Lluís Companys [Fotografia en línia] [Consultat el 20 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.larazon.es/cultura/lluis-companys-el-estado-catalan-que-se-proclamo-a-traicion-KN25288673/>

Escales a l'entrada de Sant Domènech per on baixaven els condemnats a mort a l'hora de ser traslladats des de la presó de Girona al cementiri, on eren afusellats. [Fotografia en línia] [Consultat el 2 d'octubre de 2022]. Disponible a Internet: <http://pehoc.cat/wp-content/uploads/2013/11/MiSerenidad3.pdf>

Espanya al juliol de 1936 [Fotografia en línia] [Consultat el 12 d'agost de 2022]. Disponible a

Internet: <https://www.uv.es/ivorra/Historia/SXX/1936b.htm>

Exili cap a França, Guerra Civil [Fotografia en línia] [Consultat el 20 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<https://www.publico.es/sociedad/exilio-despues-victoria-franquista-exilio-medio-millon-espanoles-ja-mas-recuperaron-pais.html>

General Sanjurjo [Fotografia en línia] [Consultat el 10 d'agost de 2022] Disponible a Internet: <https://www.lavanguardia.com/historiayvida/historia-contemporanea/20220329/8156169/sanjurjo-c-audillo-frustrado.html>

González Padilla, Eusebio. “La justicia militar en el primer franquismo”, *Sociedad y política almeriense durante el régimen de Franco. Actas de las Jornadas celebradas en la UNED durante los días 8 al 12 de Abril de 2002* / coord. per Manuel Gutiérrez Navas i José Rivera Menéndez. Almería: Instituto de Estudios Almerienses, 2003, pp. 155-166 [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<file:///C:/Users/40445802A/Downloads/Dialnet-LaJusticiaMilitarEnElPrimerFranquismo-2241005.pdf>

Fets d'octubre del 1934 [Fotografia en línia]. [Consultat el 15 d'agost del 2022]. Disponible a Internet:

https://www.elconfidencial.com/cultura/2022-05-15/jornadas-mayo-1937-guerra-civil-espanola_3424101/

Aixecament militar del 19 de juliol, Barcelona. [Fotografia en línia] [Consultat el 20 d'agost] Disponible a Internet:

<https://www.elperiodico.com/es/barcelona/20160717/19-julio-1936-barcelona-fotos-5271518>

Llei de Responsabilitats Polítiques, 9 d'octubre del 1939 [Fotografia en línia] [Consultat el 20 de setembre del 2022]. Disponible a Internet:

<https://historicodigital.com/ley-de-responsabilidades-politicas-1939-comentario-de-texto.html>

Markel.es, *Responsabilidad civil: qué es, definición y tipos.* [en línia] [Consultat: 5 d'octubre de 2022] Disponible a Internet:

<https://markel.com.es/blog/responsabilidad-civil/que-es-responsabilidad-civil-y-tipos/>

Martínez Fuset [Fotografia en línia] [Consultat el 2 d'octubre del 2022]. Disponible a Internet: <http://www.canarizame.com/2013/04/29/la-finca-de-franco/>

Memorial democràtic: *Catalunya Bombardejada* [en línia] [Consultat el 25 de setembre de 2022] Disponible a Internet:

https://memoria.gencat.cat/web/.content/00_exposicions/exposicions_enlinia/catalunya_bombardejada/expo_cat_bomb_cast_web.pdf

Moradiellos, Enrique. “Un Triángulo vital para la República: Gran Bretaña, Francia y la Unión Soviética ante la Guerra Civil española”. *Amnis*, 1, 2001 [en línia] [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<http://journals.openedition.org/amnis/248>; DOI:<https://doi.org/10.4000/amnis.248>

Moreno Sáez, Francisco. "La represión franquista en la provincia de Alicante". Universitat d'Alacant. *Archivo de la Democracia* [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<https://archivodemocracia.ua.es/es/represion-franquista-alicante/documentos/la-represion-franquista-en-la-provincia-de-alicante/consejos-de-guerra.pdf>

Ocio y cultura. *19 de julio de 1936: La batalla de Barcelona*. [en línia] [Consultat el 20 d'agost de 2022] Disponible a Internet:

<https://www.elperiodico.com/es/ocio-y-cultura/20160719/inicio-guerra-civil-espanola-barcelona-video-5274530>

Ofensiva de Catalunya [Fotografia en línia] [Consultat el 12 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Ofensiva_de_Catalu%C3%B1a

Pati de la presó de Girona [Fotografia en línia] [Consultat el 25 de setembre de 2022] Disponible a Internet: <http://pehoc.cat/wp-content/uploads/2013/11/MiSerenidad3.pdf>

Crema de la catedral de Santa Maria del Mar, Barcelona, 1936 [Fotografia en línia] [Consultat l'1 de setembre de 2022] Disponible a Internet:

<https://www.religionenlibertad.com/blog/64572/catedral-del-mar1936-.html>

Refugiats durant la guerra [Fotografia en línia] [Consultat el 10 de setembre de 2022] Disponible a Internet:

https://www.huffingtonpost.es/2018/06/20/cuando-los-refugiados-eramos-nosotros_a_23463472/

Significados.com. *Guerra Civil española* [en línia]. [Consultat: 15 d'agost del 2022]. Disponible a Internet: <https://www.significados.com/guerra-civil-espanola/>

Soldats republicans lluitant al front, 1937 [Fotografia en línia] [Consultat el 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

<https://www.alamy.es/foto-soldados-republicanos-en-espana-durante-la-guerra-civil-espanola-batalla-1937-84974907.html?imageid=3329DC62-5E7C-418C-975B-E7DC02E166B8&p=75935&pn=1&searchId=c83845dc91aa9a2398ceabee07f16ab3&searchtype=0>

Vlex. *Indagatoria* [en línia]. [Consultat: 10 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://vlex.es/vid/-391379482#:~:text=Recibe%20el%20nombre%20de%20indagatoria,le%20atribuyen%20con%20car%C3%A1cter%20indiciario.>

Wikipedia. *Assassinat de Calvo Sotelo* [en línia]. [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Asesinato_de_Calvo_Sotelo

Wikipedia. *Companyia de Jesús* [en línia]. [Consultat: 30 d'agost del 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Compa%C3%B1a_de_Jes%C3%BA

Wikipedia. *Confederació Nacional del Treball* [en línia]. [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Confederaci%C3%B3n_Nacional_del_Trabajo

Wikipedia. *Desembarcament d'Alhucemas* [en línia]. [Consultat: 15 de setembre de 2022] Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Desembarco_de_Alhucemas .

Wikipedia. *Federació Anarquista Ibèrica* [en línia]. [Consultat: 5 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

https://es.wikipedia.org/wiki/Federaci%C3%B3n_Anarquista_Ib%C3%A9rica

Wikipedia. *Guerra Civil-UGT* [en línia]. [Consultat: 3 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: <https://www.ugt.es/guerra-civil>

Wikipedia. *Lorenzo Martínez Fuset*. [en línia] [Consultat: 20 de setembre de 2022] Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Lorenzo_Mart%C3%ADnez_Fuset

Wikipedia, *Manuel Goded* [en línia]. [Consultat: 2 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Manuel_Goded.

Wikipedia. *Partit Obrer d'Unificació Marxista* [en línia]. [Consultat: 5 de setembre de 2022]. Disponible a Internet:

https://es.wikipedia.org/wiki/Partido_Obrero_de_Unificaci%C3%B3n_Marxista

Wikipedia. *Quinta columna* [en línia]. [Consultat: 5 de setembre de 2022]. Disponible a Internet: https://es.wikipedia.org/wiki/Quinta_columna

Wikipedia. *Renovación Española* [en línia]. [Consultat: 30 d'agost de 2022]. Disponible a Internet:

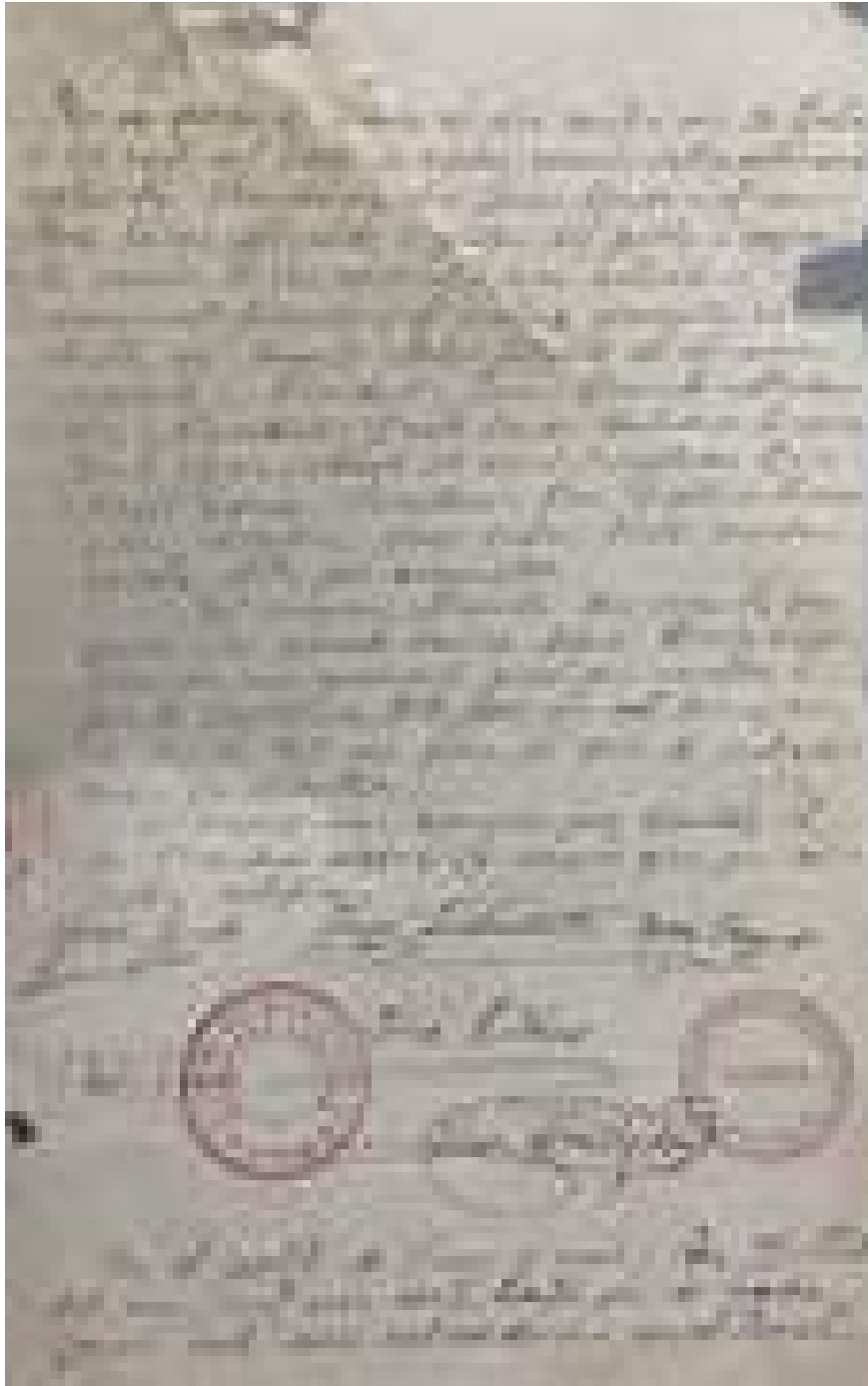
https://es.wikipedia.org/wiki/Renovaci%C3%B3n_Espa%C3%B1ola

7. ANNEXOS

NOTA PRÈVIA: Les fonts dels documents inclosos en aquests annexos mitjançant reproduccions fotogràfiques estan referenciades a l'apartat "6. Bibliografia i fonts consultades".

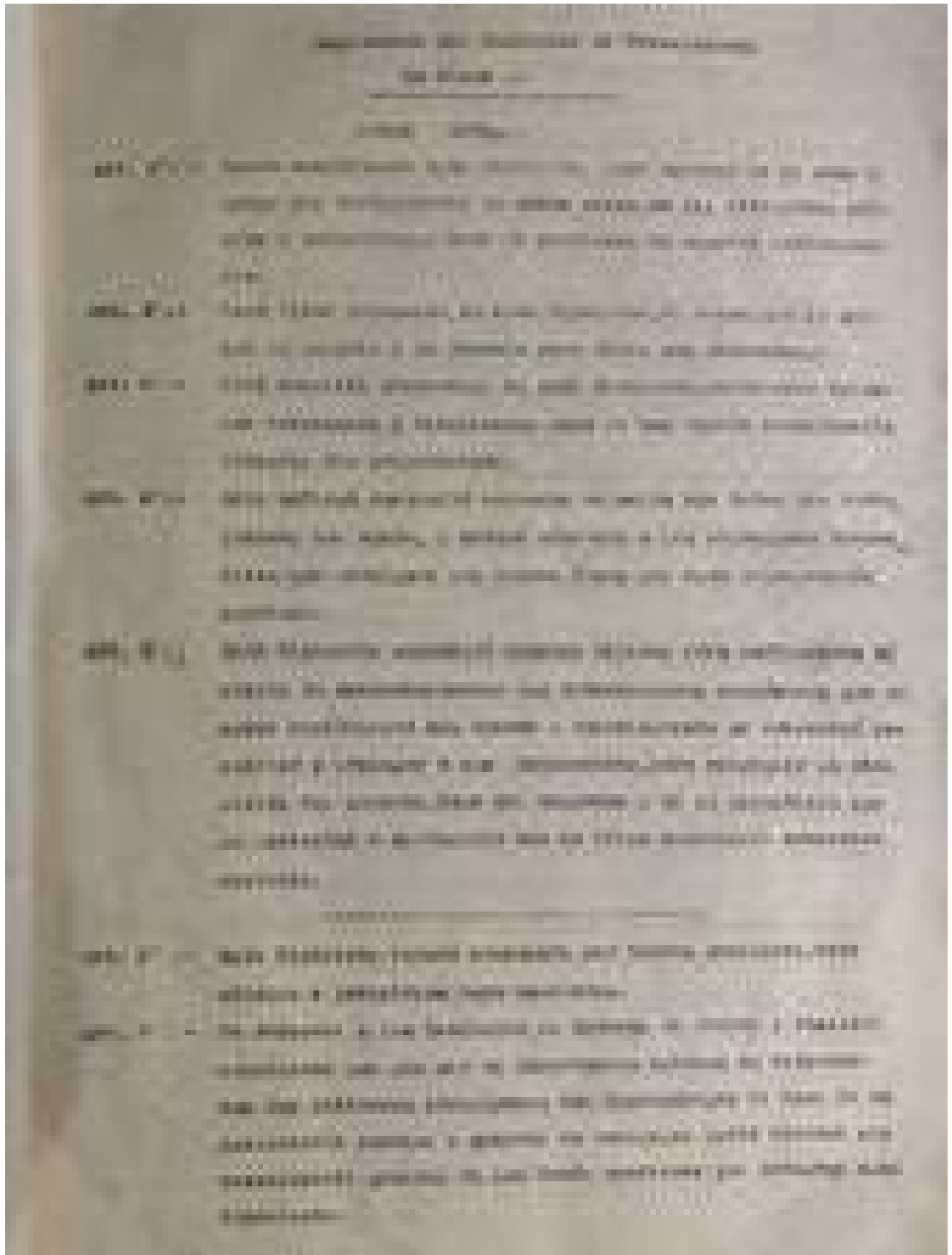
7.1. Documents familiars sobre Biure d'Empordà durant la Guerra Civil

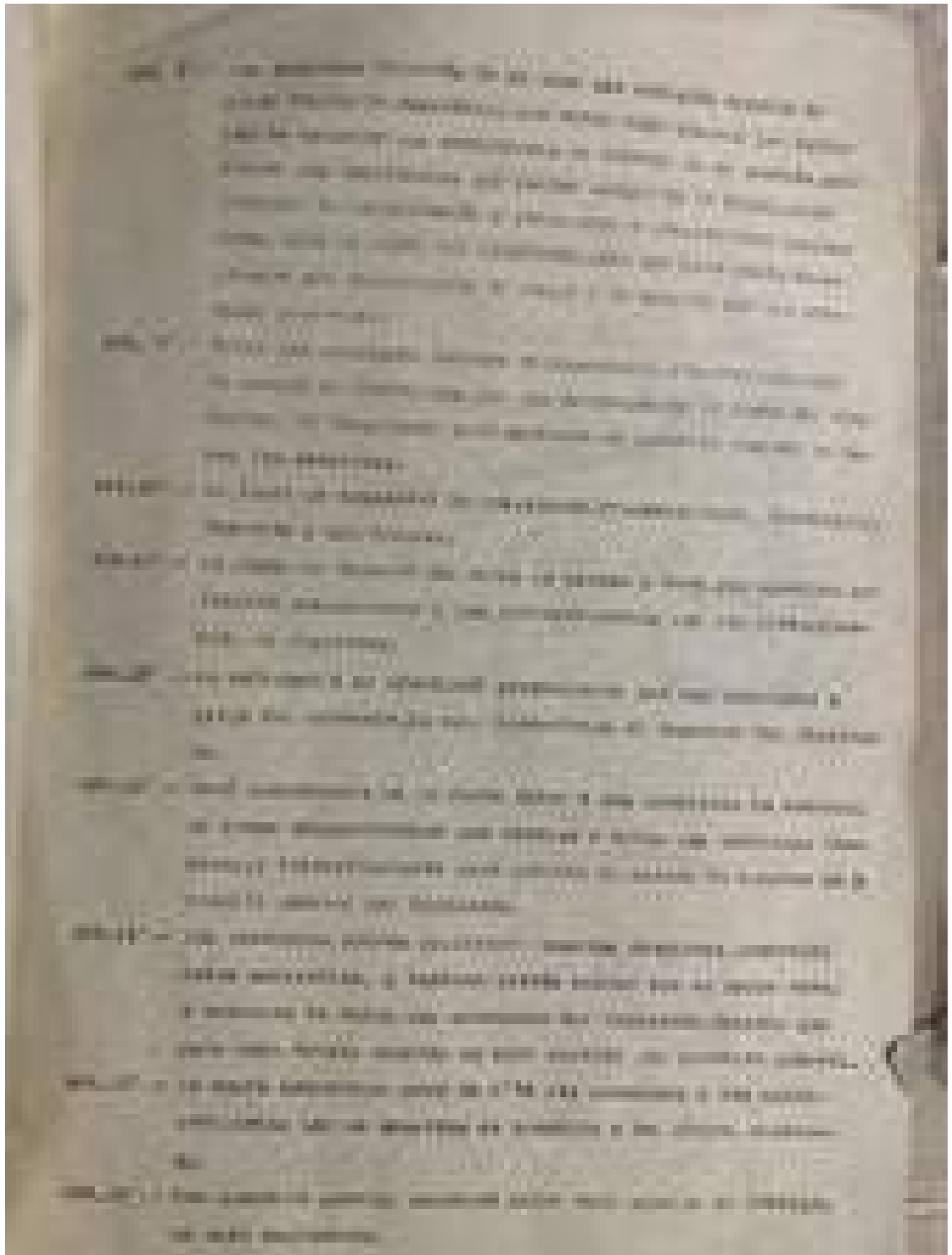
7.1.1. Annex 1: Constitució del comitè de milícies antifeixistes de Biure

7.1.2. Annex 2: Composició i reglament de la CNT de Biure d'Empordà

7.1.3. Annex 3: Luis Pardos Pardos, rector del poble de Biure d'Empordà

7.1.4. Annex 4: Confiscacions realitzades pel comitè de milícies de Biure d'Empordà

7.1.5. Annex 5: Pagaments imposats pel comitè per cobrir els costos de vigilància

7.1.6. Reclutament dels reemplaçaments compresos entre 1915-1941

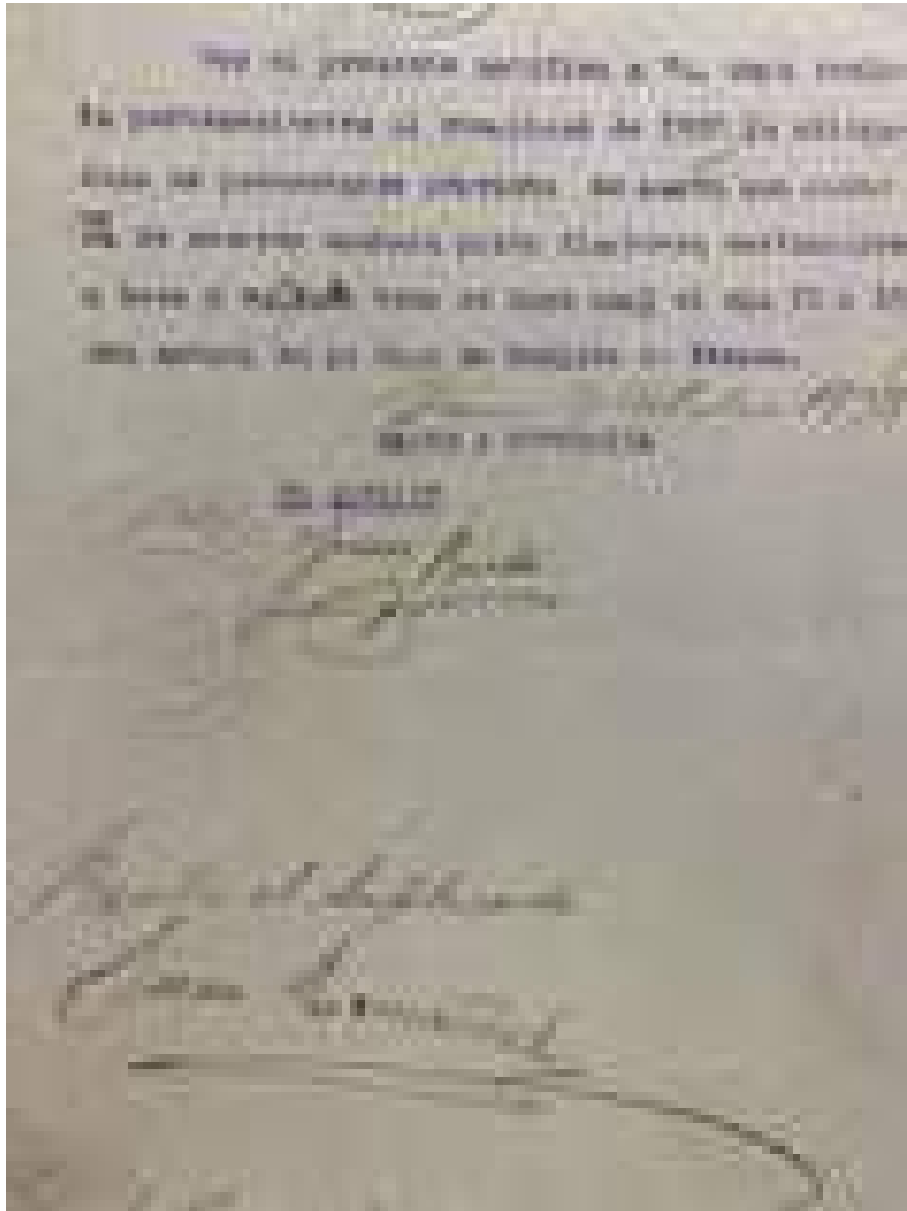
7.1.6.1. Annex 6: Reclutament del reemplaçament de 1915-1916

7.1.6.2. Annex 7: Reclutament del reemplaçament de 1919

7.1.6.3. Annex 8: Reclutament del reemplaçament de 1920

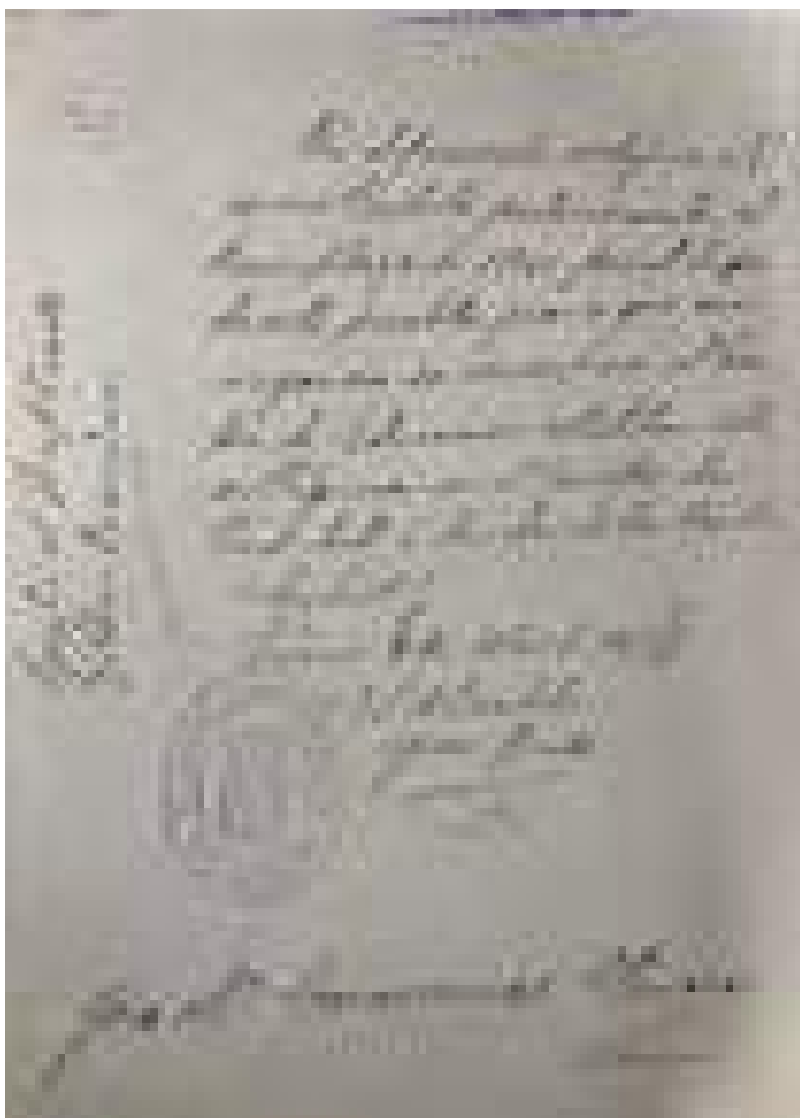
7.1.6.4. Annex 9: Reclutament dels reemplaçaments compresos entre 1922-1926

7.1.6.5. Annex 10: Reclutament del reemplaçament de 1936

The image shows a document with a table structure. The table has several columns and rows. The text is extremely blurry and illegible. The document appears to be a recruitment list or a similar administrative record from 1936.

7.1.6.6. Annex 11: Reclutament del reemplaçament de 1941

7.1.7. Annex 12: Relació de refugiats a Biure

The image shows a document with a table structure, but the text is completely illegible due to extreme blurriness. The table appears to have multiple columns and rows, with some text visible in the top header area, but no specific data can be extracted.

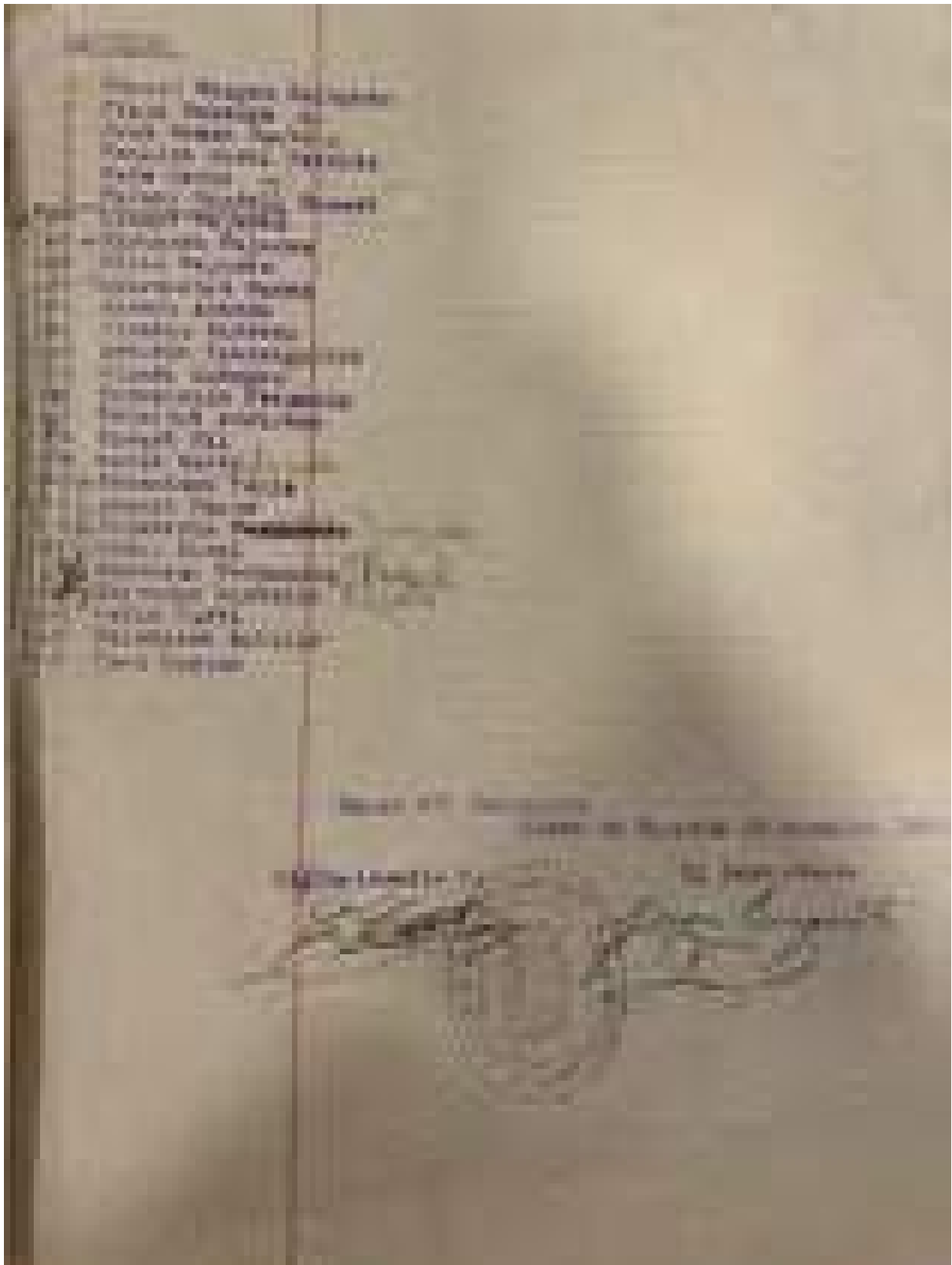
The image shows a document page that is extremely blurry and has low resolution. It appears to contain a table or a list of items, but the text is completely illegible. There are faint vertical lines suggesting columns, but no specific data or text can be discerned.

7.1.8. Annex 13: Aportacions “voluntàries” per al suport dels refugiats

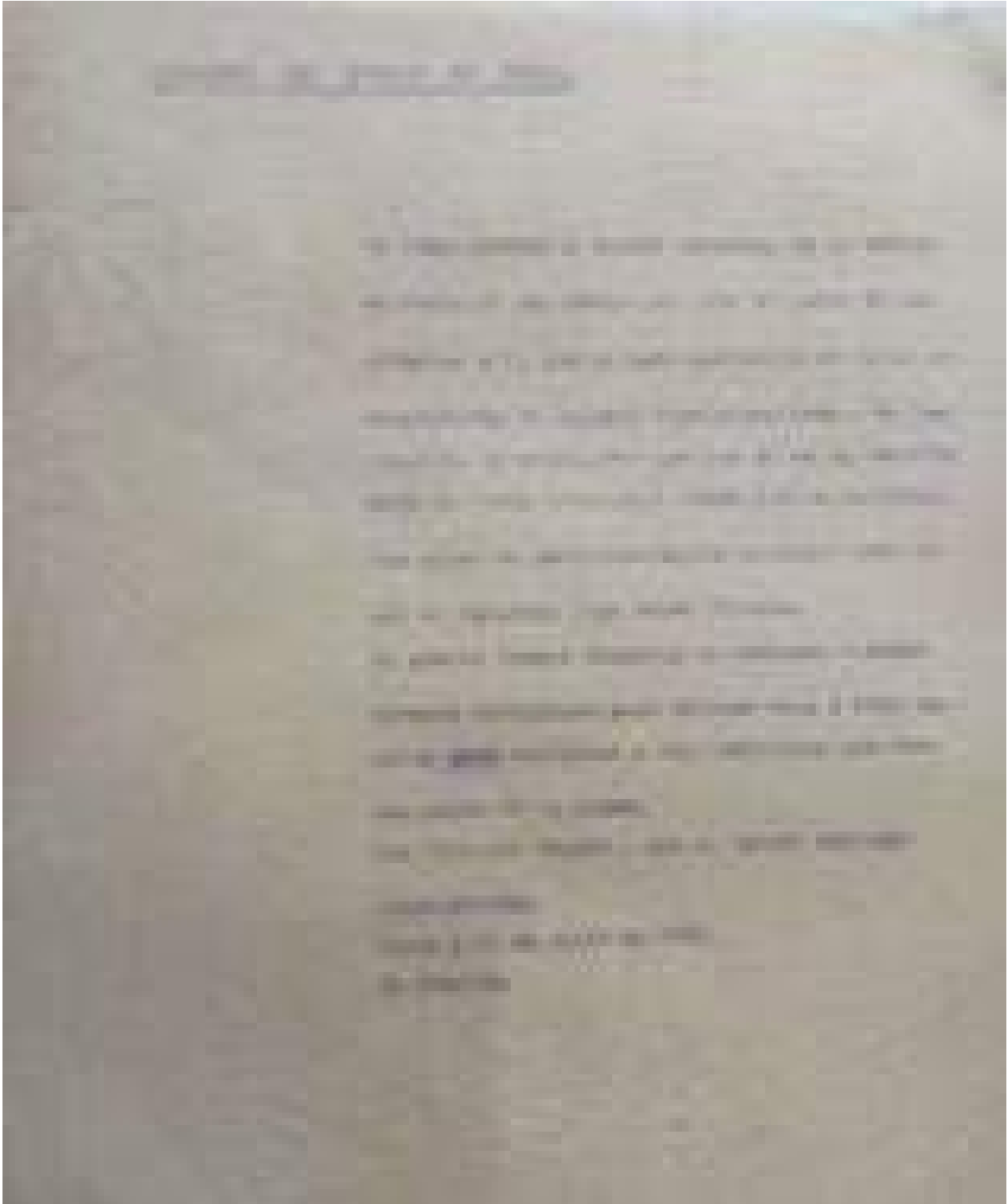
7.1.9. Annex 14: Cartilles de racionament a Biure d'Empordà durant la Guerra Civil

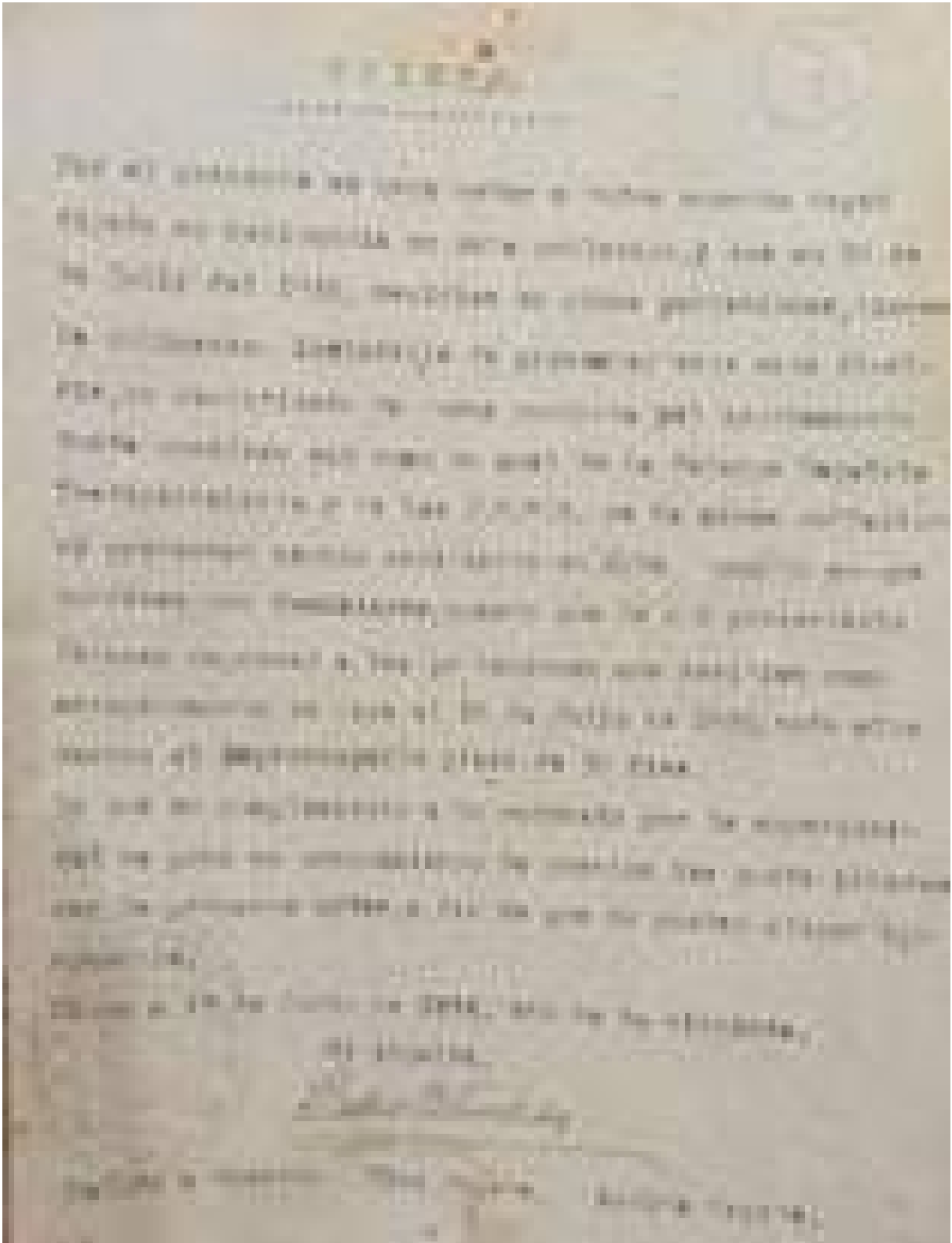

7.2. Documentació familiar sobre Biure d'Empordà un cop acabada la Guerra Civil

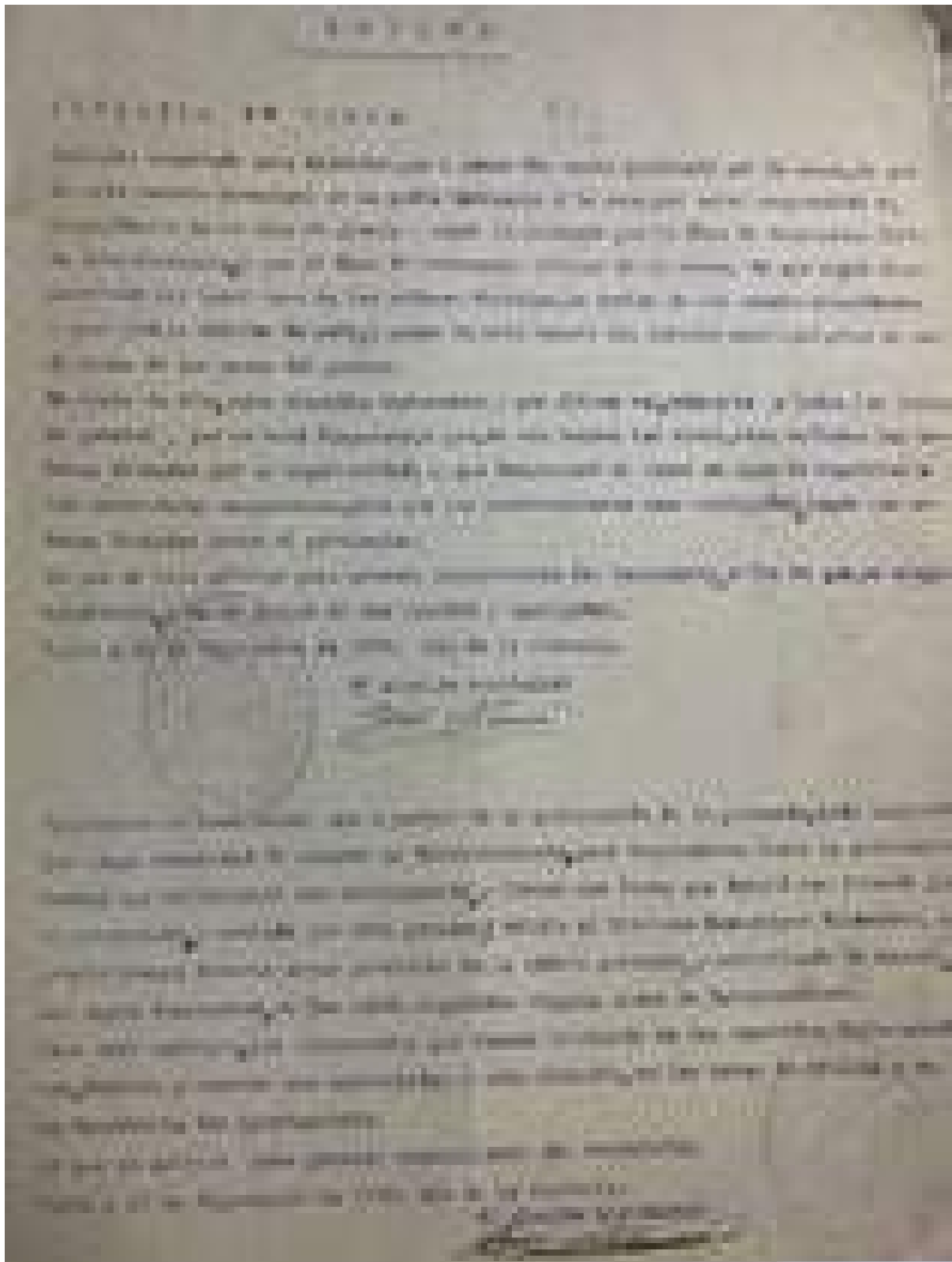
7.2.1. Annex 15: Constitució de la Falange Tradicionalista y de las JONS a Biure

7.2.2. Annex 16: Restricció de la llibertat de canvi de domicili d'un poble a un altre

7.2.3. Annex 17: Restricció de la llibertat de circulació

7.2.4. Annex 18: Cartilles de racionament al nou règim

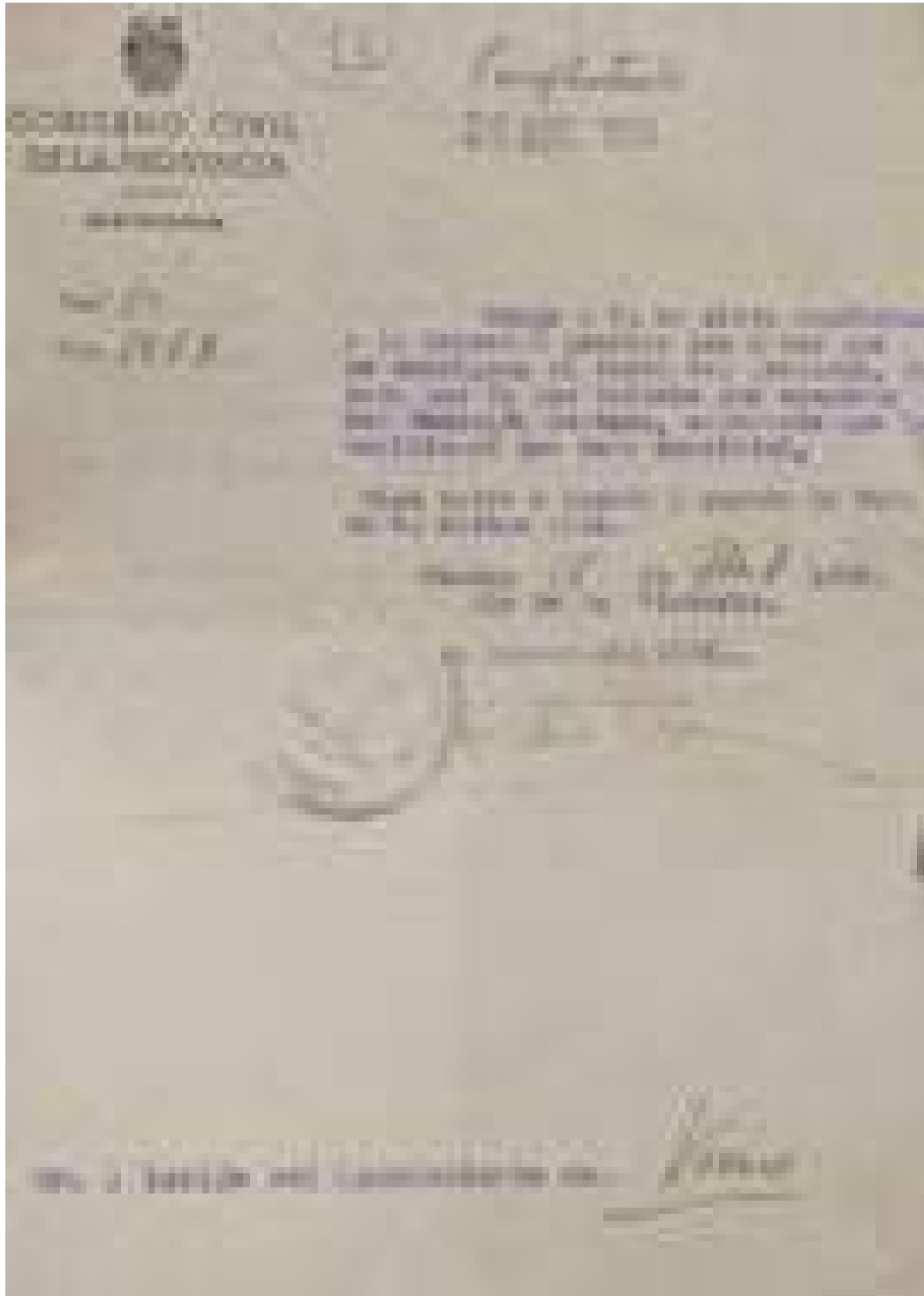
7.2.5. Annex 19: Fitxa de classificació

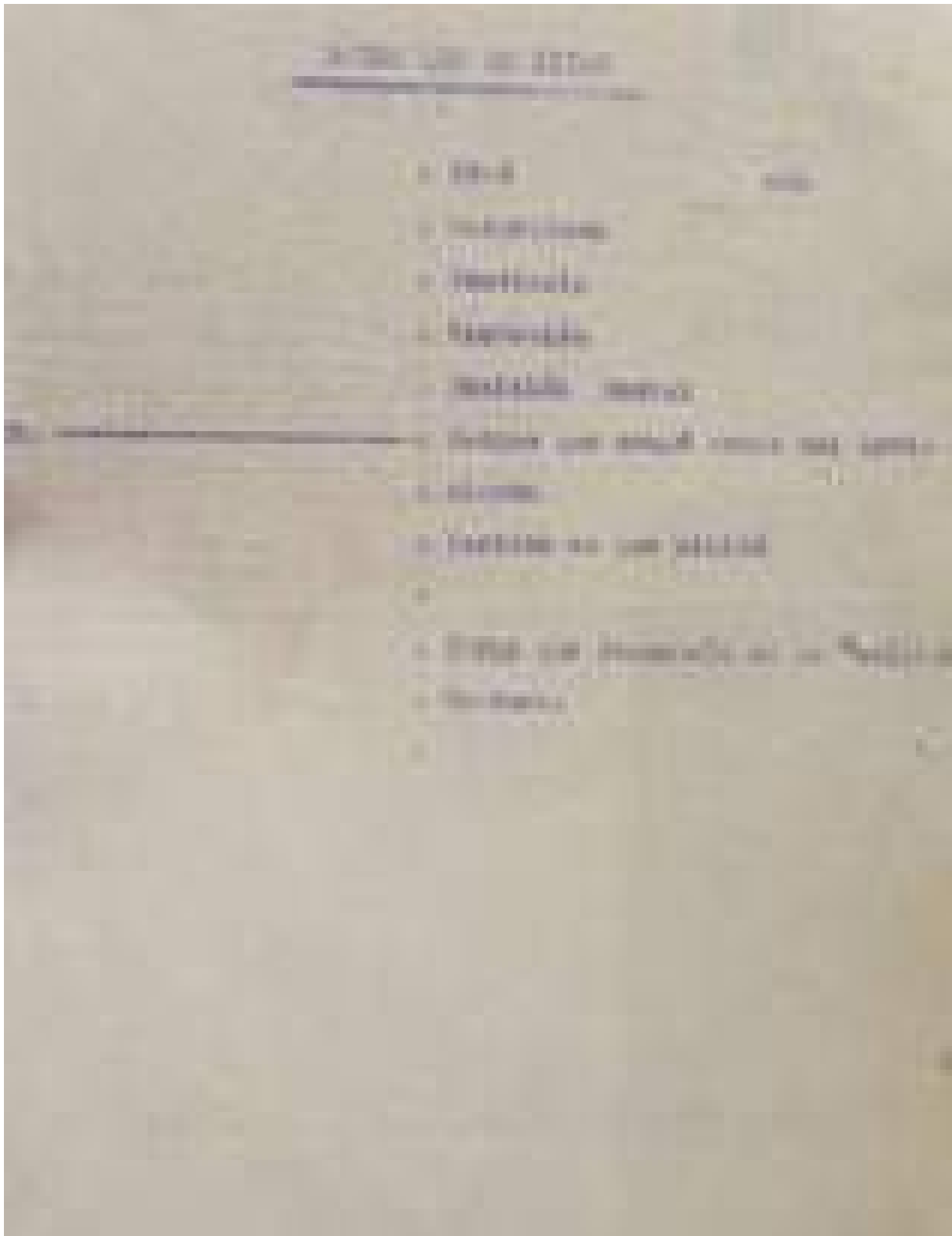

7.2.6. Annex 20: Depuració dels carrabiners del poble

7.2.7. Annex 21: Depuració dels components de la Comissió Gestora del poble

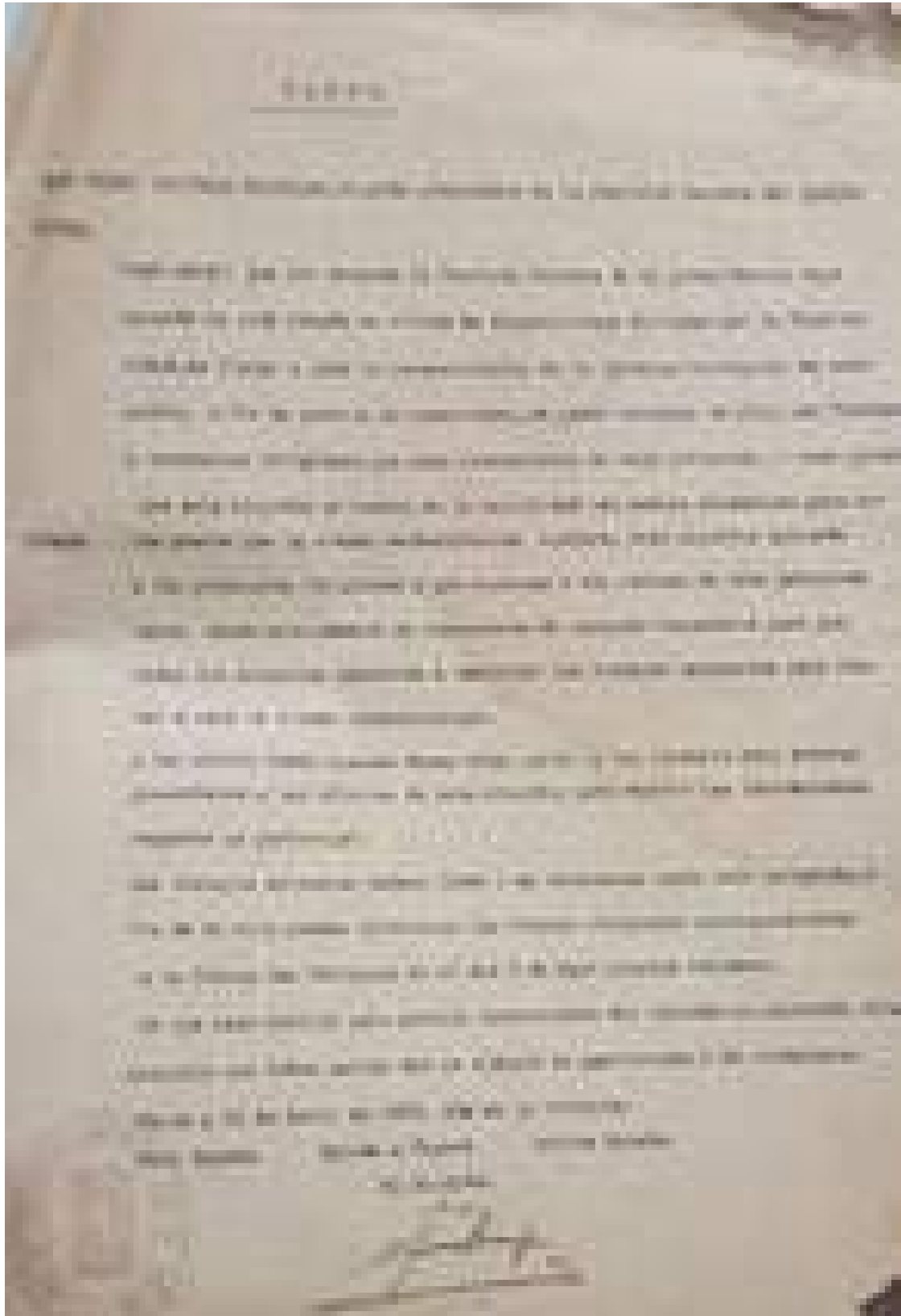

7.2.8. Annex 22: Composició del jutjat municipal de Biure

The image shows a document with a table structure. The text is extremely blurry and illegible. The table appears to have several columns and rows, but the content within the cells cannot be discerned. There is a circular stamp or seal in the bottom left corner, and some text below the table, but all are unreadable due to the quality of the scan.

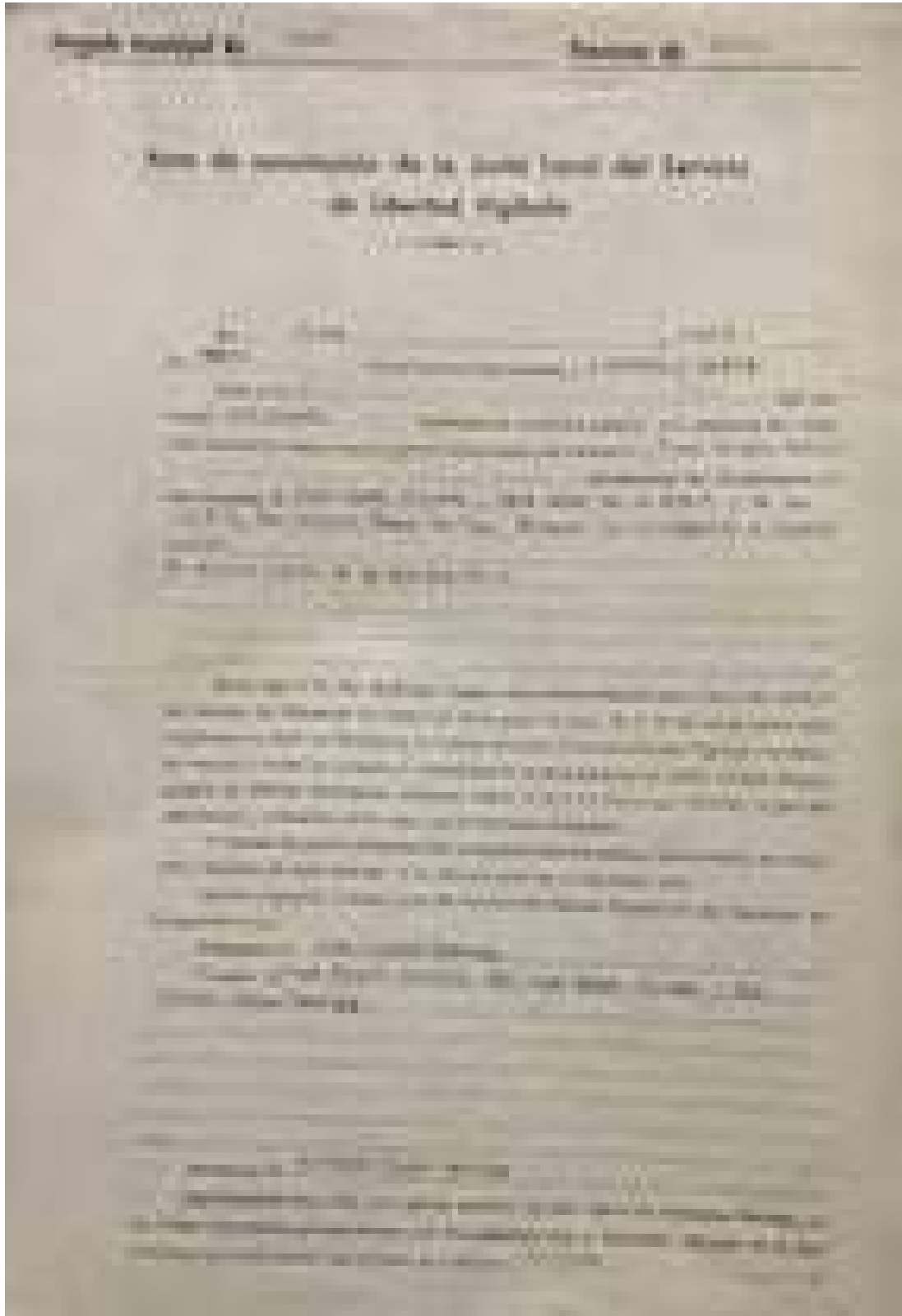
7.2.9. Annex 23: Reconstrucció de l'església parroquial de Biure

7.2.10. Annex 24: Commemoració en honor a “los caídos”

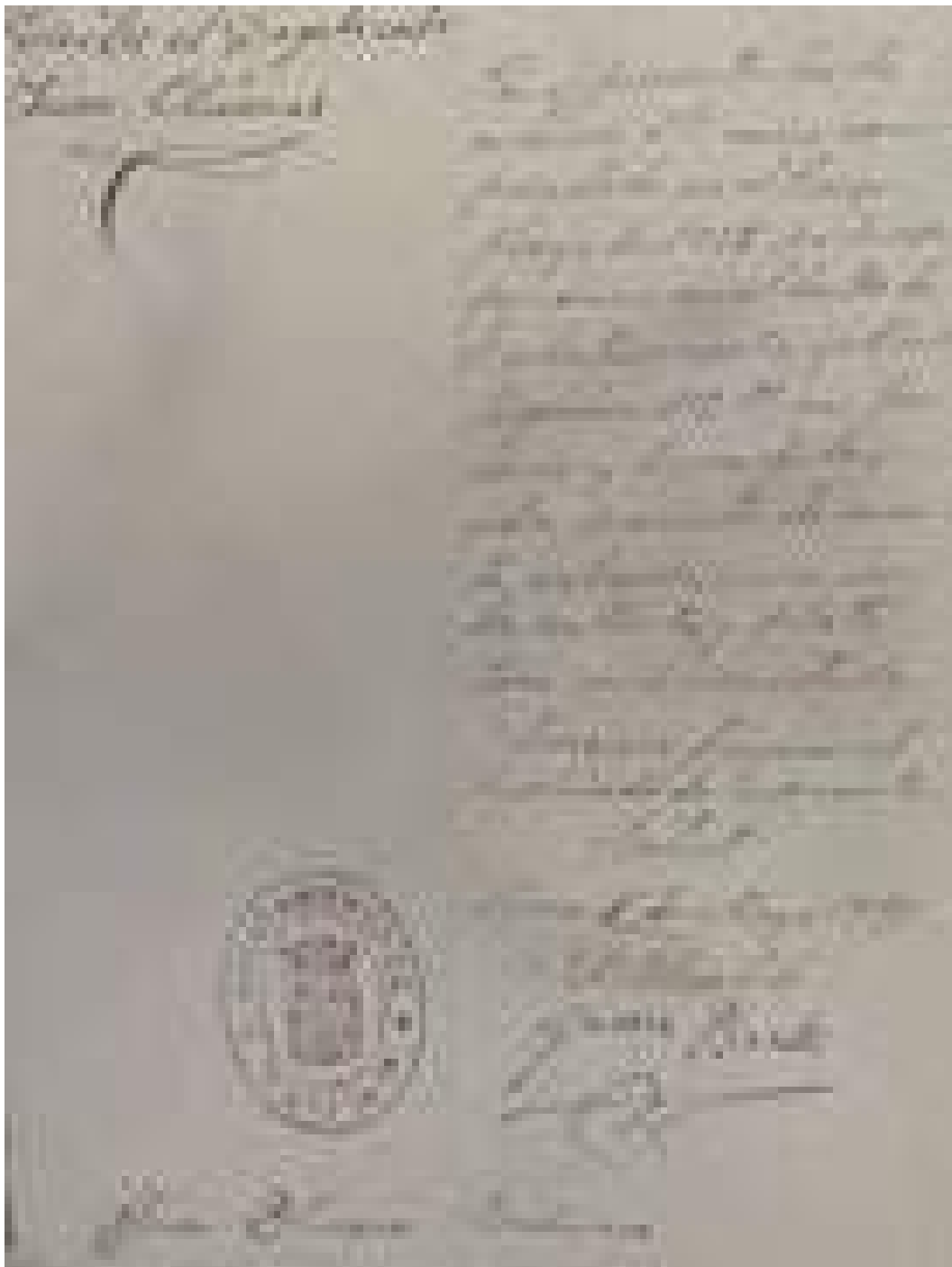
7.2.11. Annex 25: Constitució de la Junta de Llibertat Vigilada a Biure d'Empordà

7.3. Consells de guerra i sentències dels afusellats a Biure

7.3.1. Joan Oliveras Badruna

7.3.1.1. Annex 26: Incorporació de Joan Oliveras Badruna al front

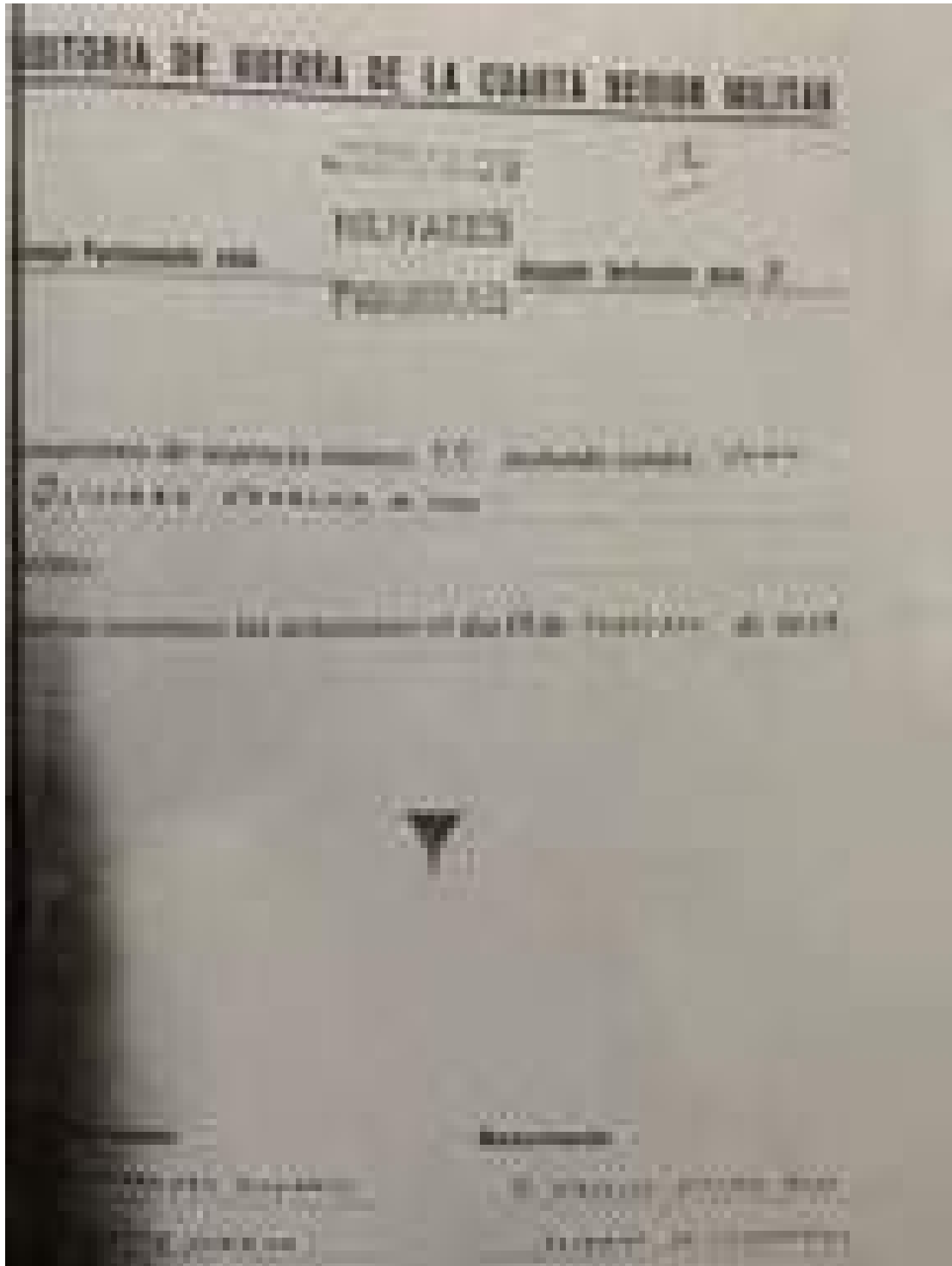

7.3.1.2. Annex 27: Denúncies en contra de Joan Oliveras

7.3.1.3. Annex 28: Inici de les actuacions del consell de guerra contra Joan Oliveras Badruna

7.3.1.4. Annex 29: Informe del comandant de la Guàrdia Civil sobre Joan Oliveras Badruna

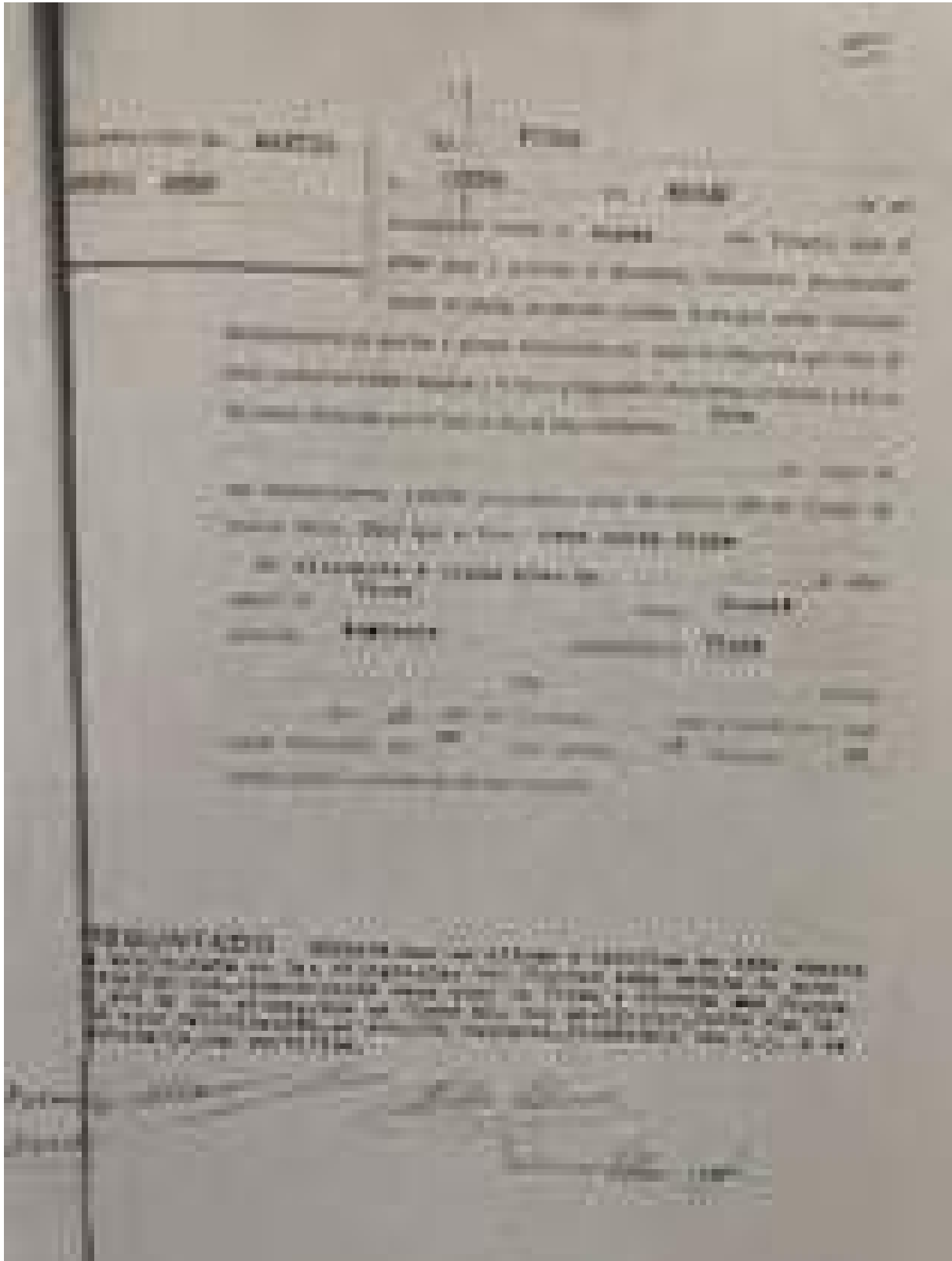

7.3.1.5. Declaracions en contra de Joan Oliveras Badruna

7.3.1.5.1. Annex 30: Declaració realitzada per Pedro Sala Gorgot

7.3.1.5.2. Annex 31: Declaració realitzada per Martín Llorens Budó

7.3.1.5.3. Annex 32: Declaració realitzada per Maria Roig Gratacós

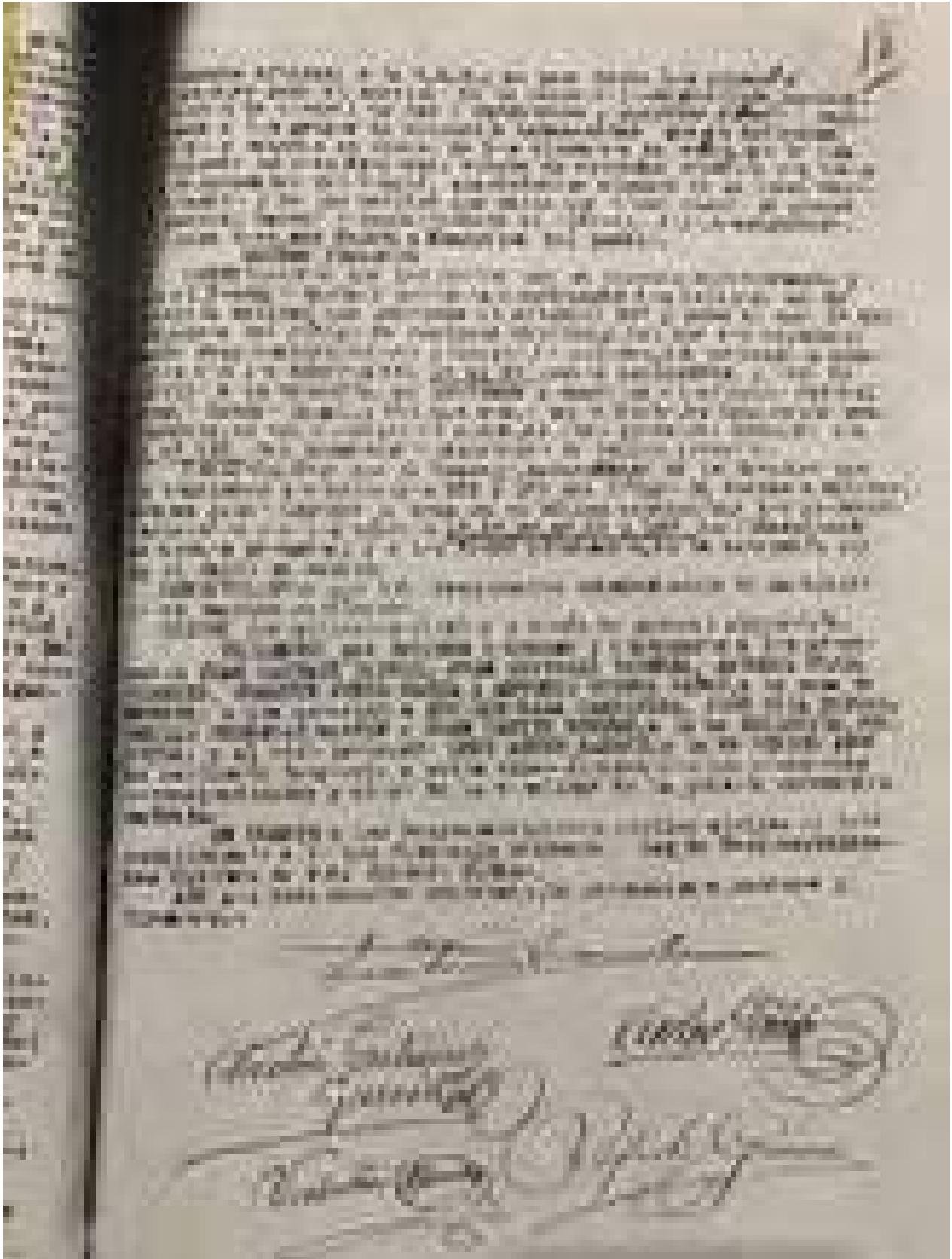
7.3.1.6. Annex 33: Declaració indagatòria de l'enjudiciat, Joan Oliveras Badruna

7.3.1.7. Annex 34: Sentència de Joan Oliveras Badruna

7.3.1.8. Annex 35: Aprovació de la sentència per l'auditor de guerra

7.3.1.9. Annex 36: “Enterado” del general Franco

7.3.1.10. Annex 37: Acta de defunció de Joan Oliveras Badruna

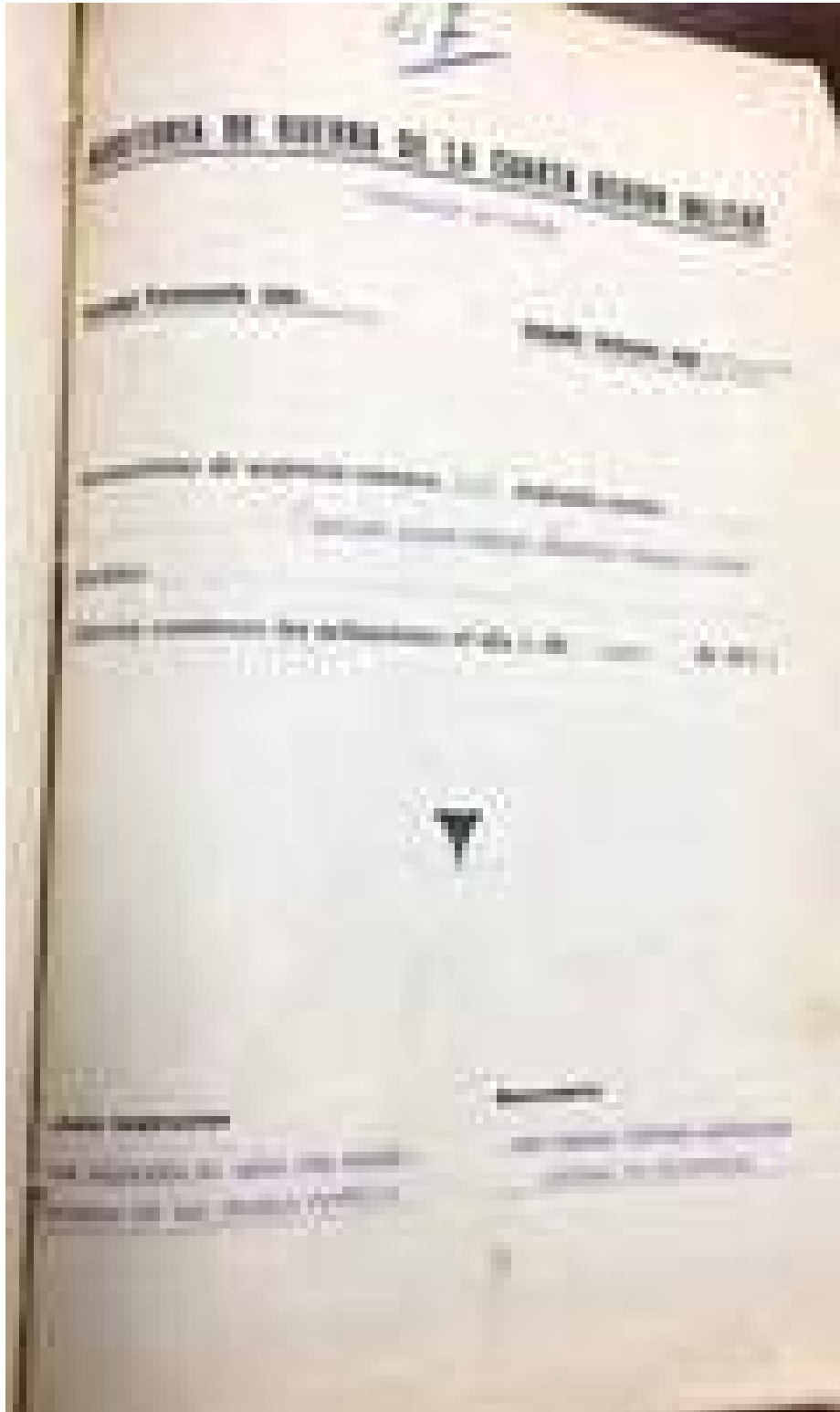

7.3.2. Esteban Bertran Girbal i Mariano Llauro Reynar

7.3.2.1. Annex 38: Denúncia en contra dels acusats

7.3.2.2. Annex 39: Inici de les actuacions

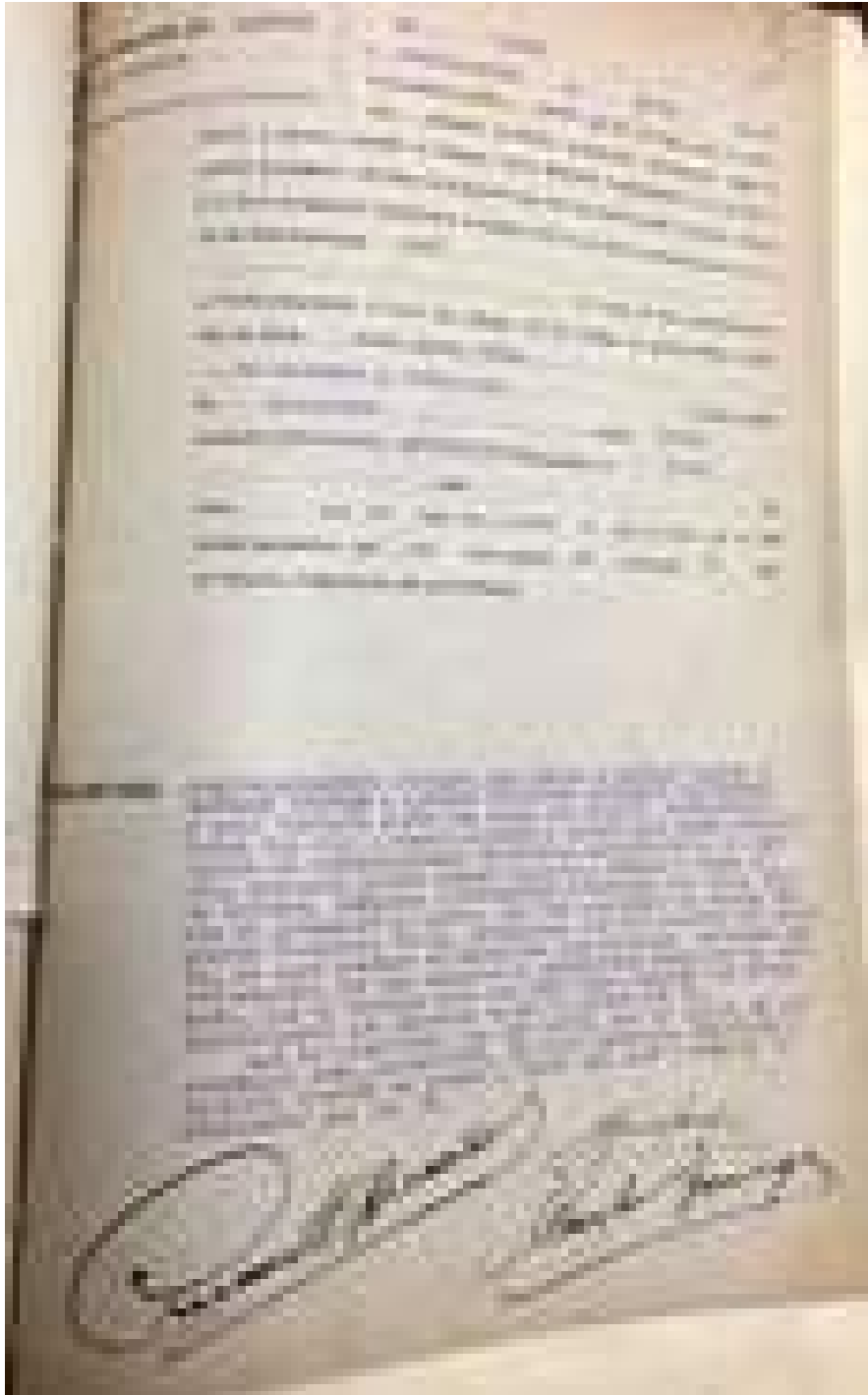

7.3.2.3. Annex 40: Informe politicosocial realitzat per Pedro Oliveras, alcalde de Biure d'Empordà

7.3.2.4. Declaracions en contra dels acusats

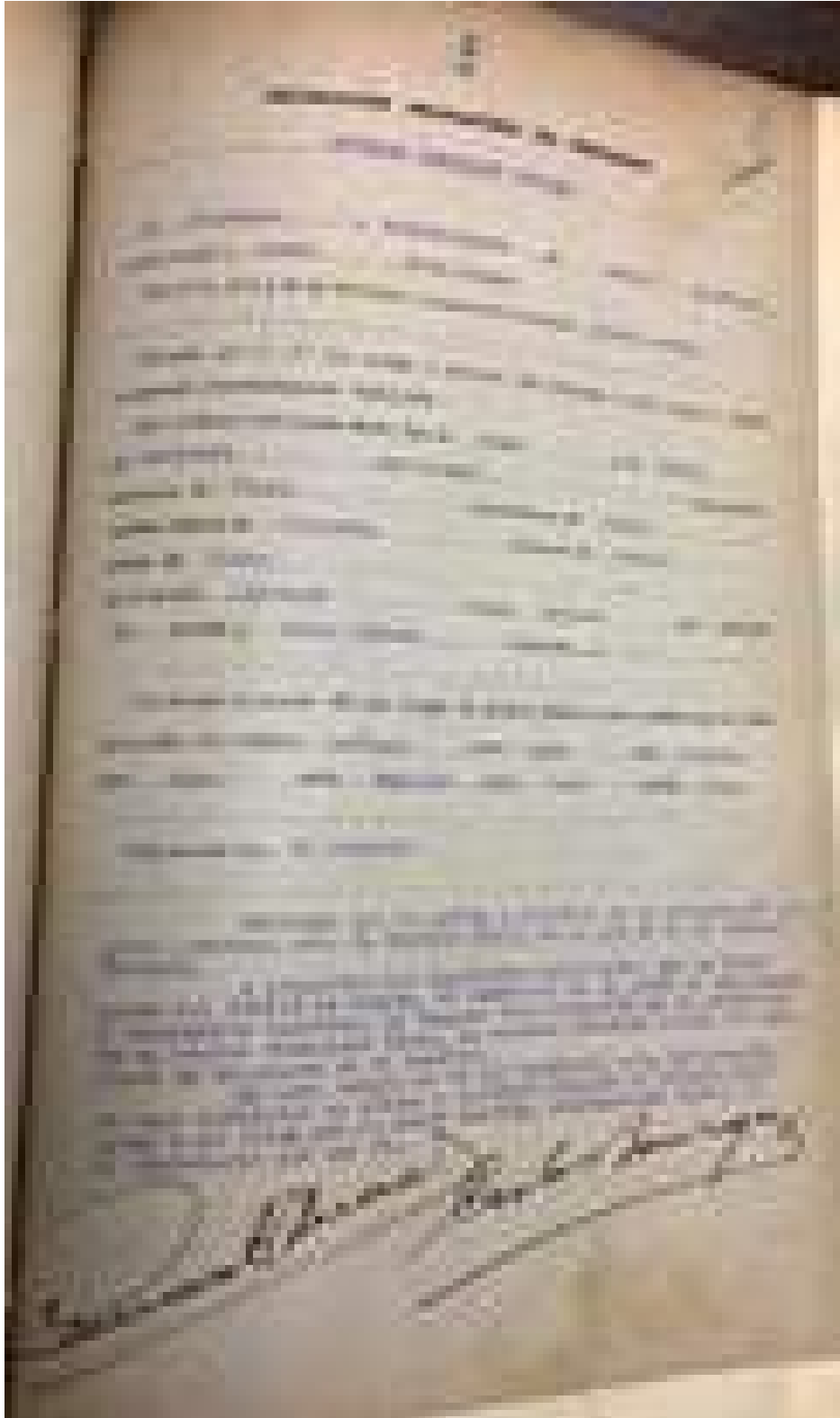
7.3.2.4.1. Annex 41: Declaració realitzada per Alfonso Camps Garriga

7.3.2.4.2. Annex 42: Declaració realitzada per Bartolomé Arrey Tibau

7.3.2.5. Annex 43: Declaracions indagatòries dels processats

7.3.2.6. Annex 44: “Auto resumen”

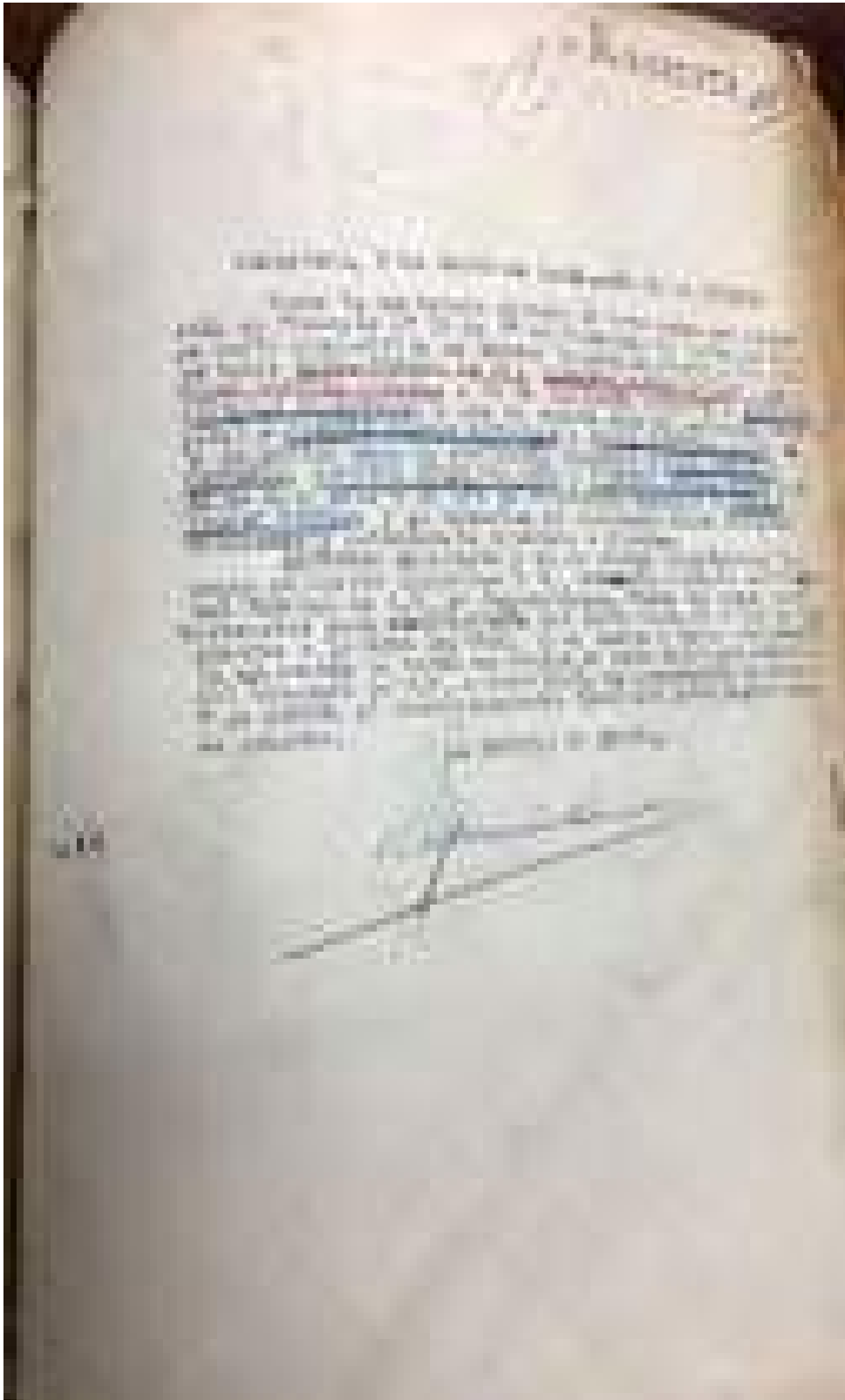
7.3.2.7. Annex 45: Sentència dels acusats

7.3.2.8. Annex 46: Aprovació de la sentència per l'auditor de guerra

7.3.2.9. Annex 47: “Enterado” del general Franco

7.3.2.10. Annex 48: Acta de defunció

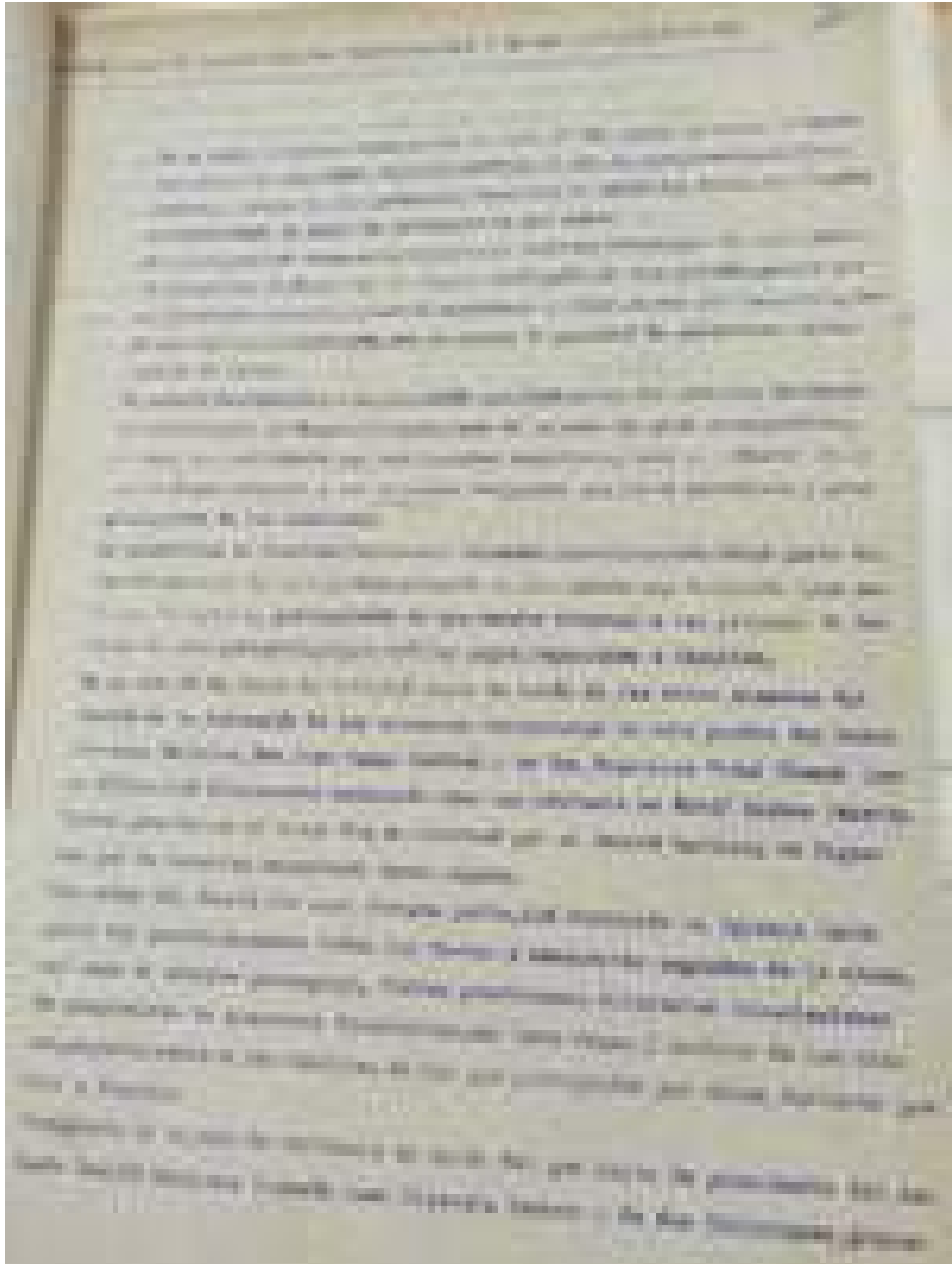

7.3.3. Pedro Gratacós Camps

7.3.3.1. Annex 49: Denúncia d'Alfonso Camps Garriga

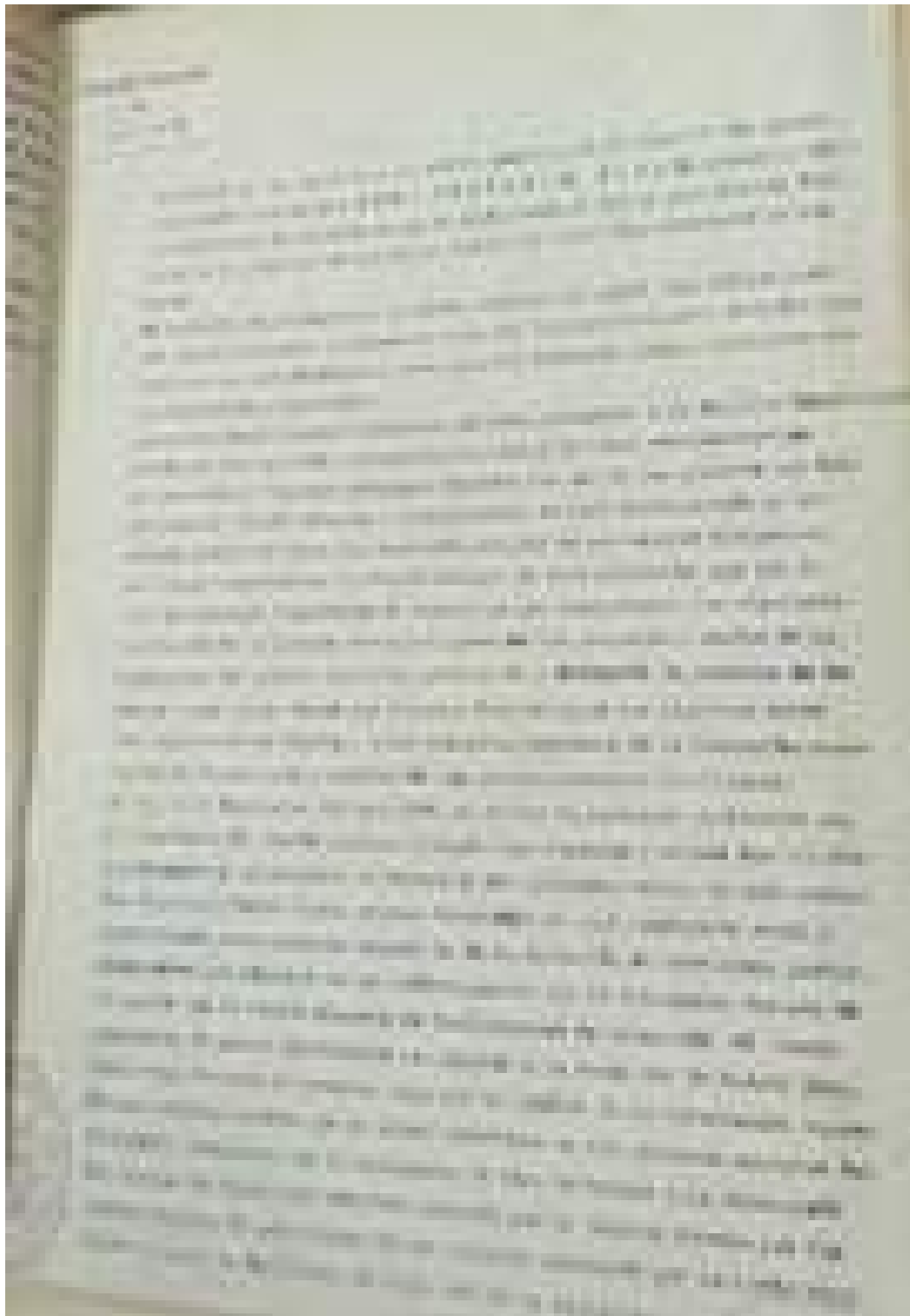

7.3.3.3. Annex 51: Informe de la Falange de Biure

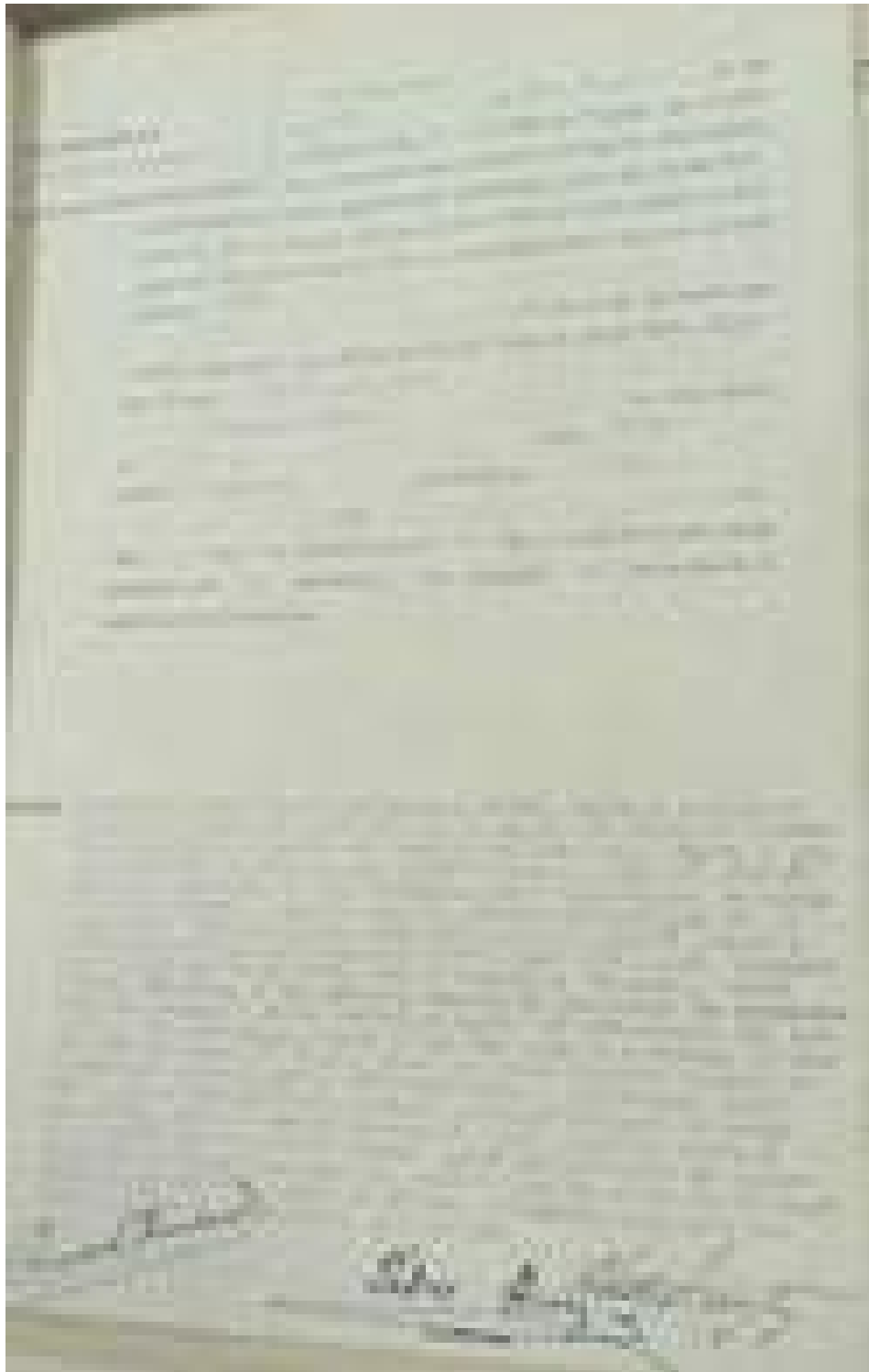

7.3.3.4. Annex 52: Informe de l'alcaldia de Biure

7.3.3.5. Declaracions contra l'acusat

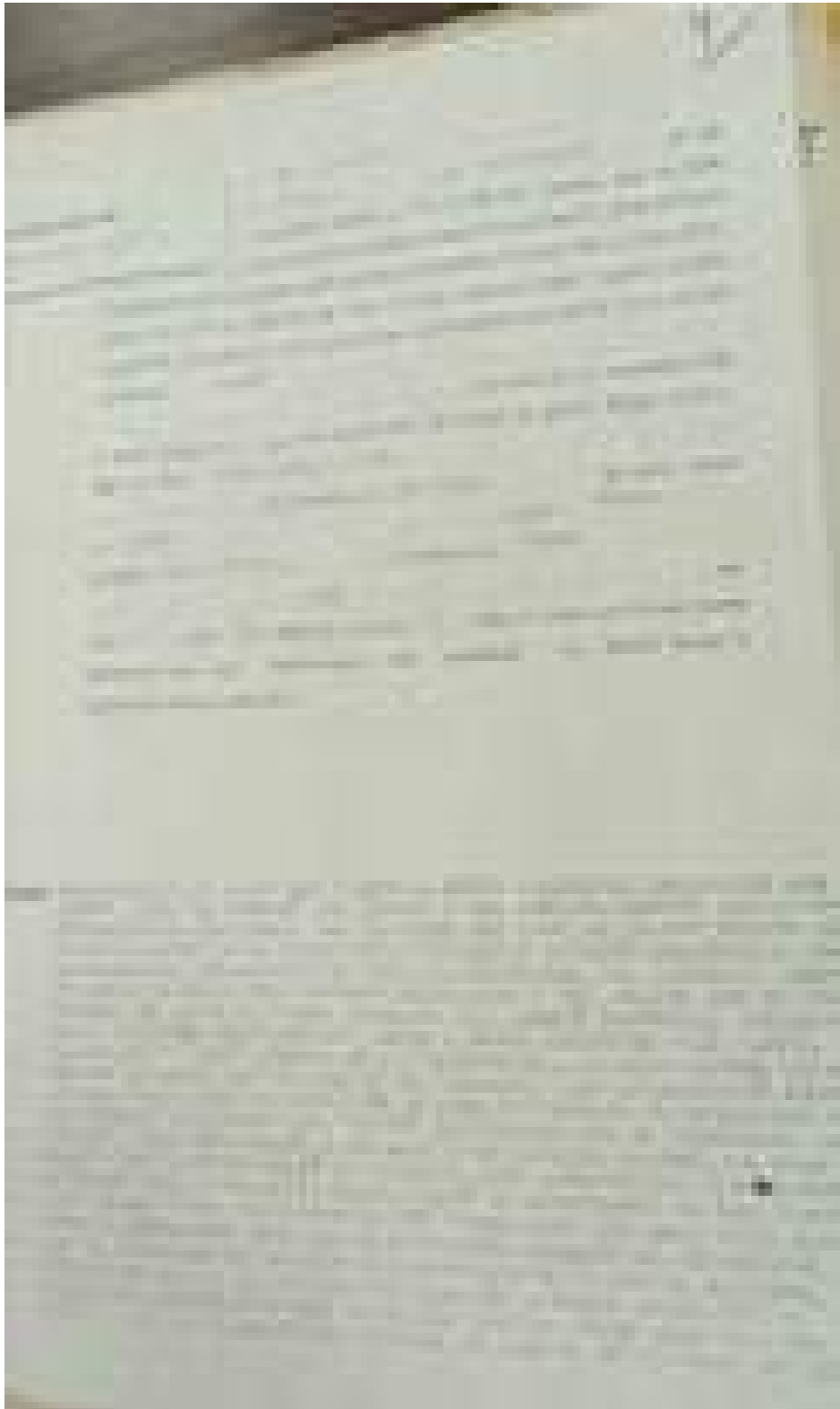
7.3.3.5.1. Annex 53: Declaració de Pedro Roig Gratacós

7.3.3.5.2. Annex 54: Declaració de Juan Giralt Cullell

7.3.3.5.3. Annex 55: Declaració de Maria Roig Gratacós

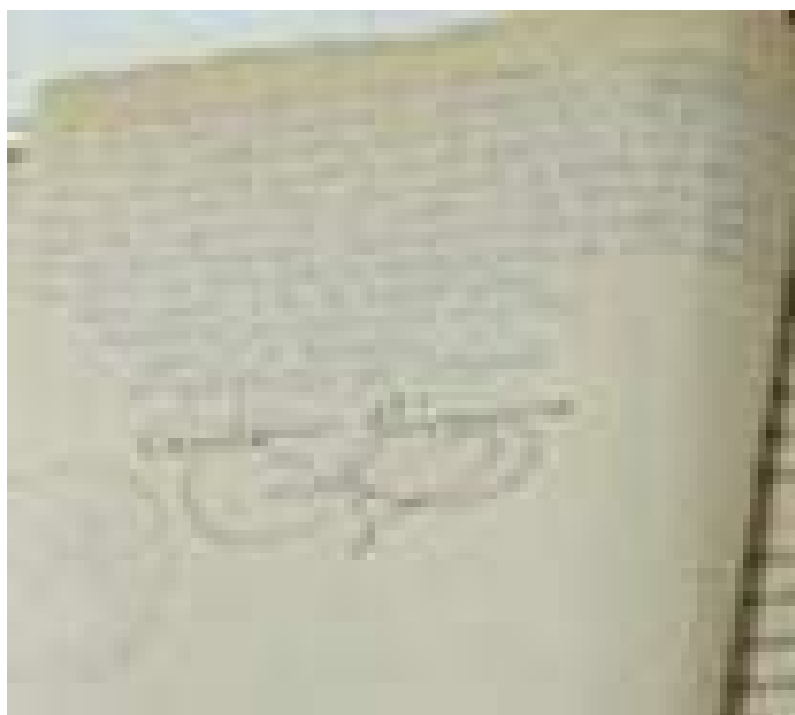

7.3.3.5.4. Annex 56: Declaració de Pedro Sala Gorgot

7.3.3.5.5. Annex 57: Informe del cap del Batalló de treballadors número 147

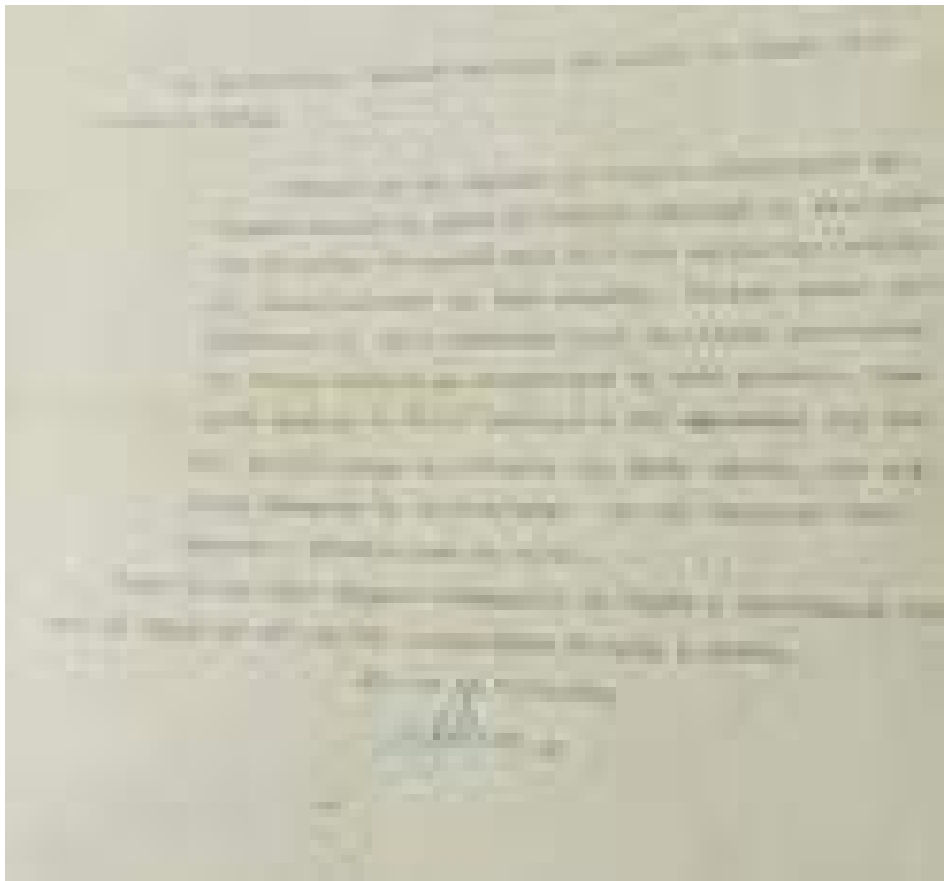

7.3.3.6. Annex 58: Declaració indagatòria del processat

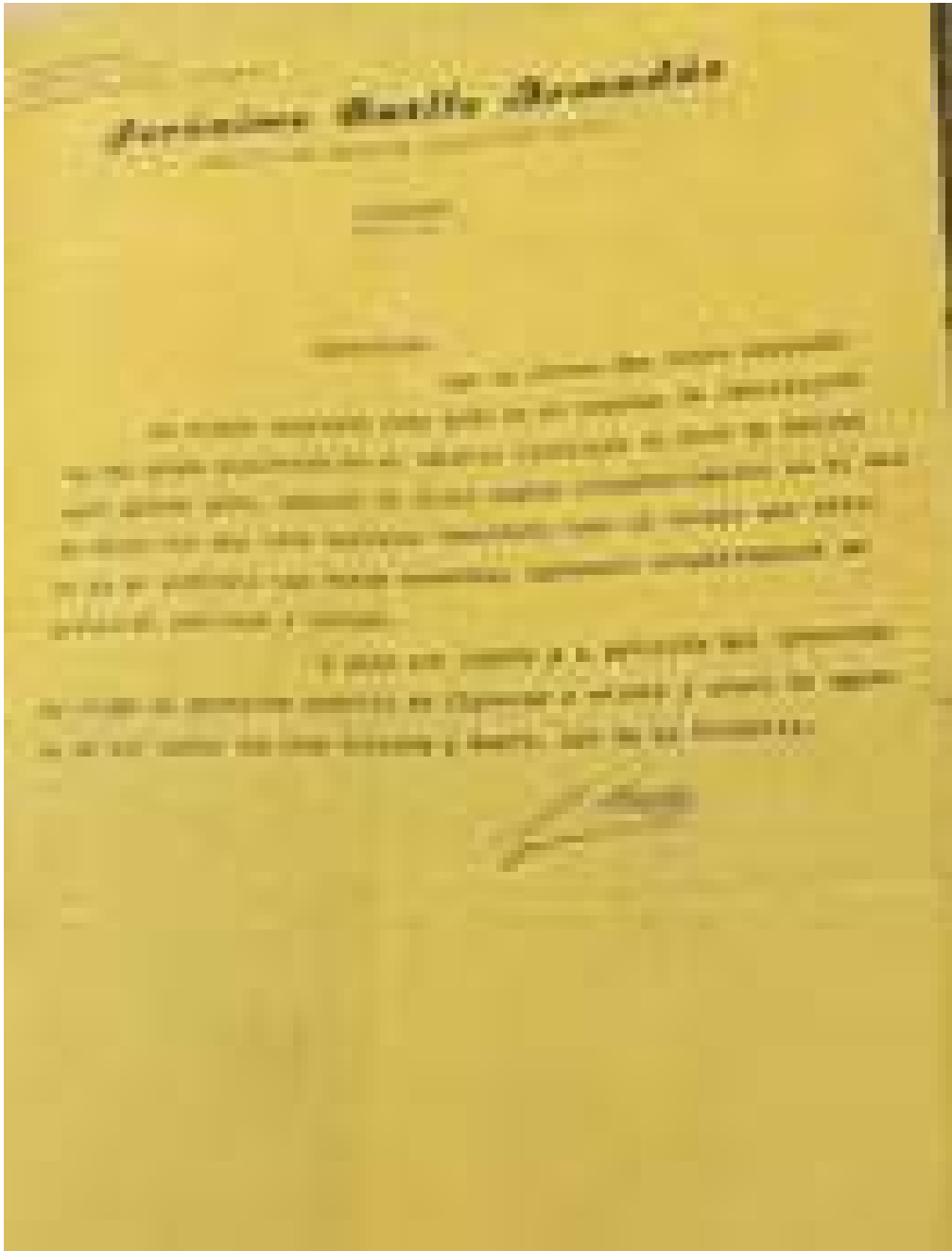

7.3.3.7. Declaracions a favor de l'acusat

7.3.3.7.1. Annex 59: Declaració del mestre nacional del poble

7.3.3.7.2. Annex 60: Declaració de Jerónimo Batlle Armadás

7.3.3.7.3. Annex 61: Declaració del rector Luis Pardos Pardos

7.3.3.8. Annex 62: “Enterado” del general Franco

7.3.3.9. Annex 63: Certificat de l'acta de defunció

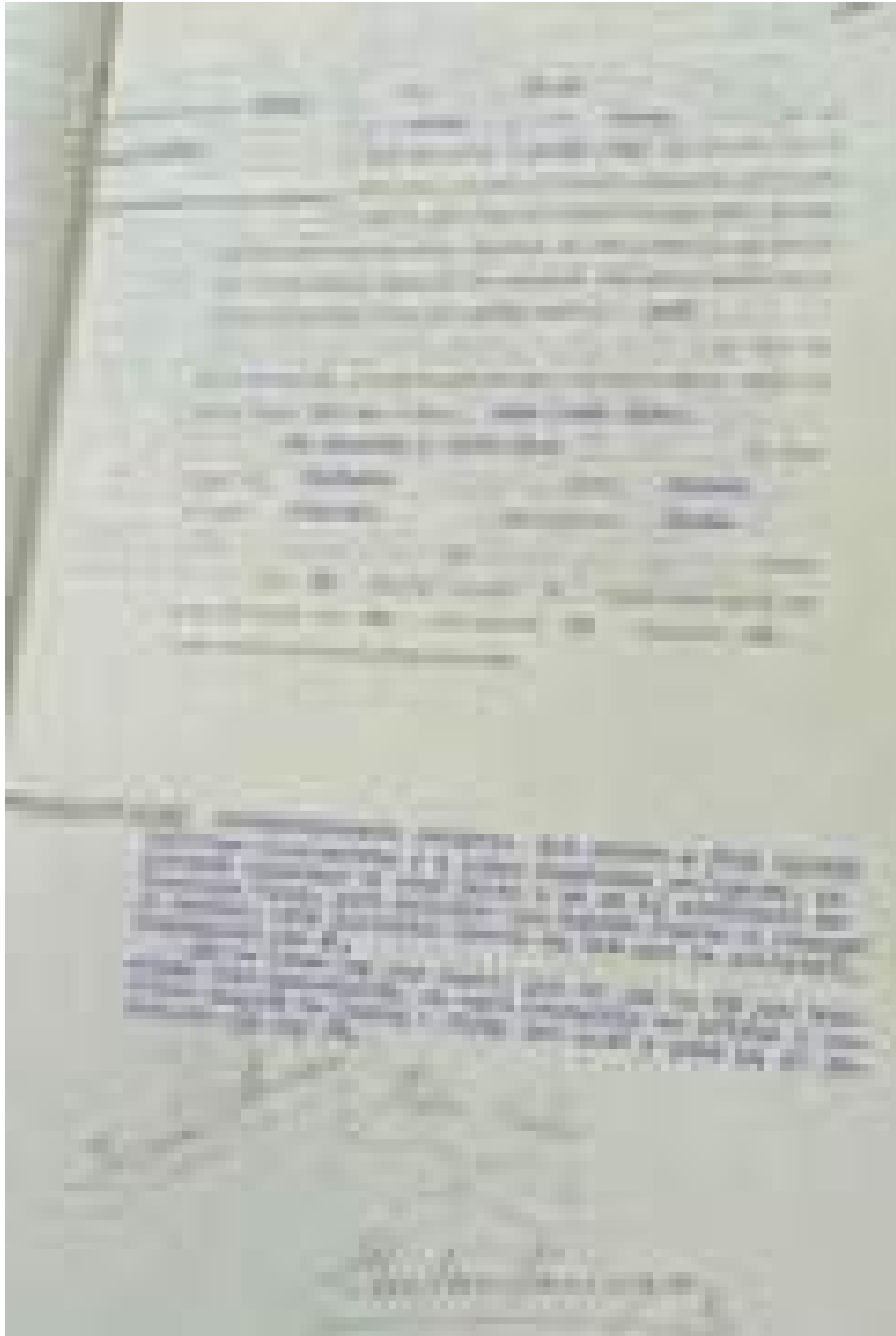
7.3.4. Juan Madern Planas

7.3.4.1. Annex 64: Inici de les actuacions

7.3.4.2. Declaracions en contra de Juan Madern Planas

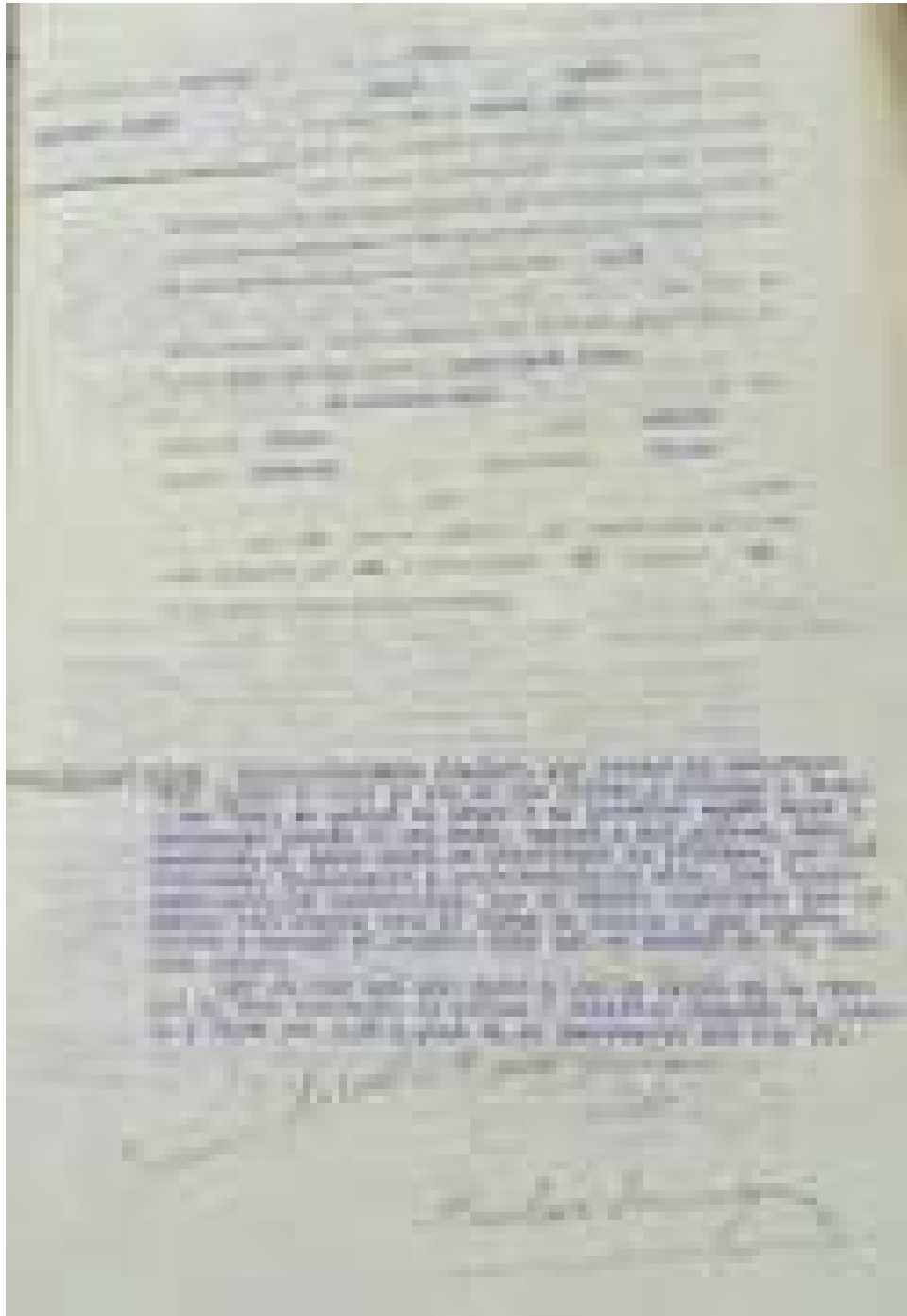
7.3.4.2.1. Annex 65: Declaració de Pedro Sala Gorgot

7.3.4.2.2. Annex 66: Declaració realitzada per Maria Roig Gratacós

7.3.4.2.3. Annex 67: Declaració realitzada per Miguel Gratacós Balló

7.3.4.3. Annex 68: Informe de l'alcaldia de Biure

7.3.4.4. Annex 69: Declaració realitzada per l'enjudiciat

7.3.4.5. Annex 70: Sentència de Juan Madern Planas

7.3.4.6. Annex 71: “Enterado” del general Franco

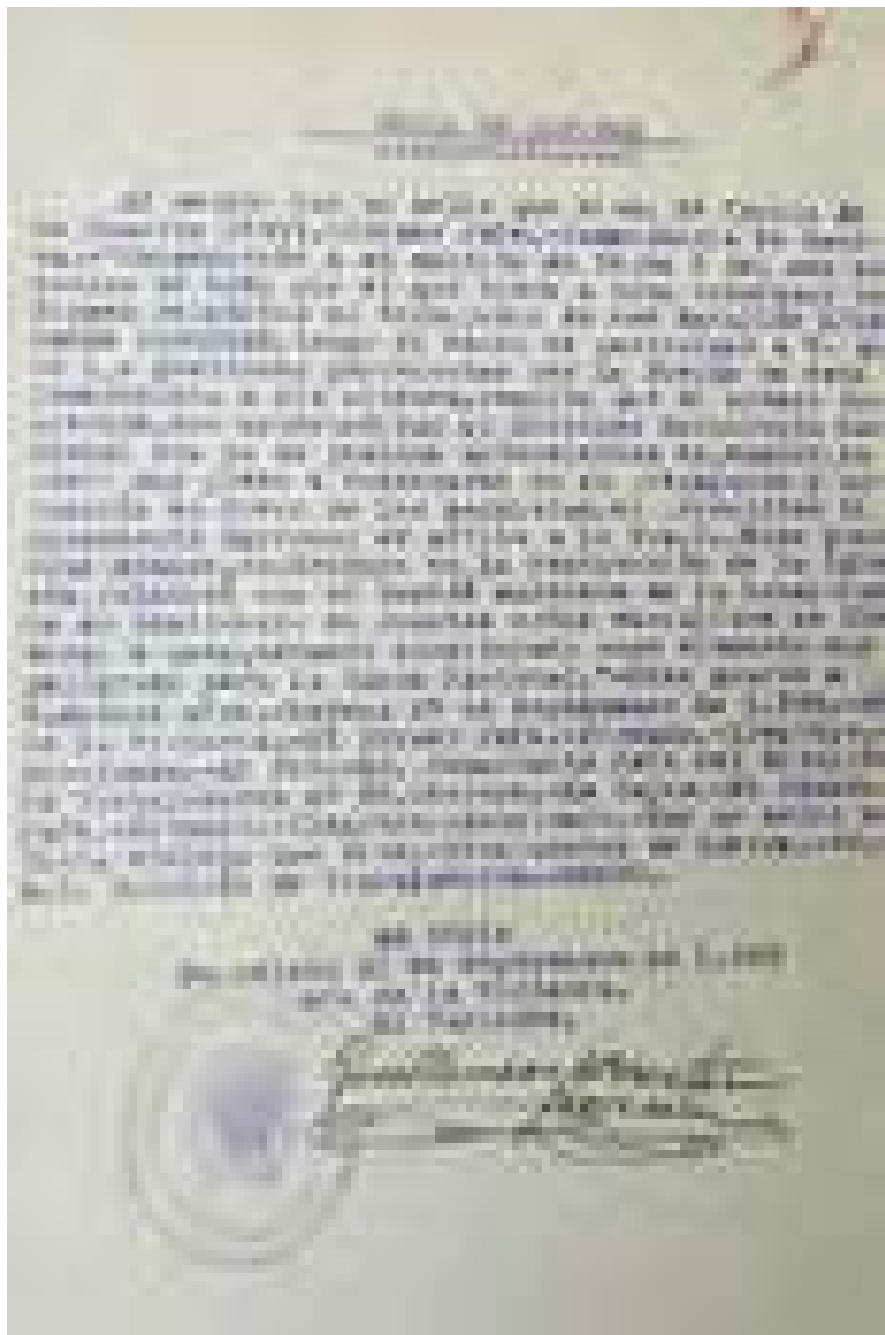

7.3.4.7. Annex 72: Certificat de l'acta de defunció de Juan Madern Planas

7.3.5. Luis Pagès Cardoner

7.3.5.1. Annex 73: Informe del cap del batalló

7.3.5.2. Annex 74: Declaració inicial de l'acusat

7.3.5.3. Annex 75: Inici del consell de guerra

7.3.5.4. Declaracions contra l'acusat

7.3.5.4.1. Annex 76: Declaració de José Roca Subiras

7.3.5.4.2. Annex 77: Declaració de Bartomeu Arrey Tibau

7.3.5.4.3. Annex 78: Informe de l'Alcaldia de Biure

7.3.5.4.4. Annex 79: Informe de la Falange del poble

7.3.5.5. Annex 80: Celebració del consell de guerra

7.3.5.6. Annex 81: Sentència

7.3.5.7. Annex 82: "Auto resumen"

7.3.5.8. Annex 83: Proposta de commutació de la pena

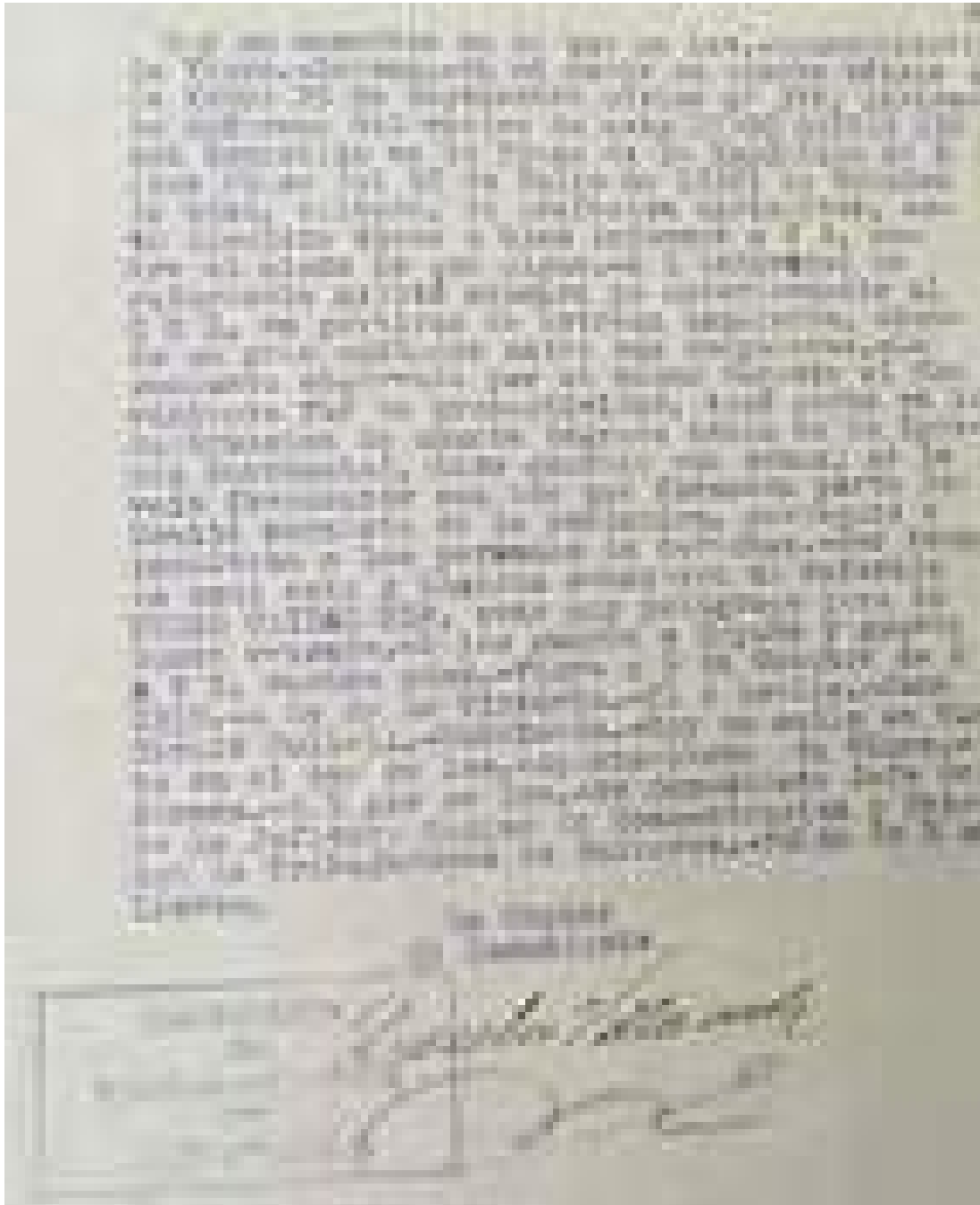

7.3.6. Pedro Caixas Mir

7.3.6.1. Annex 84: Declaració del cap local de la Falange

7.3.6.2. Annex 85: Declaració de l'Alcaldia de Biure d'Empordà

7.3.6.3. Annex 86: Declaració de la comandància de la Guàrdia Civil de Darnius

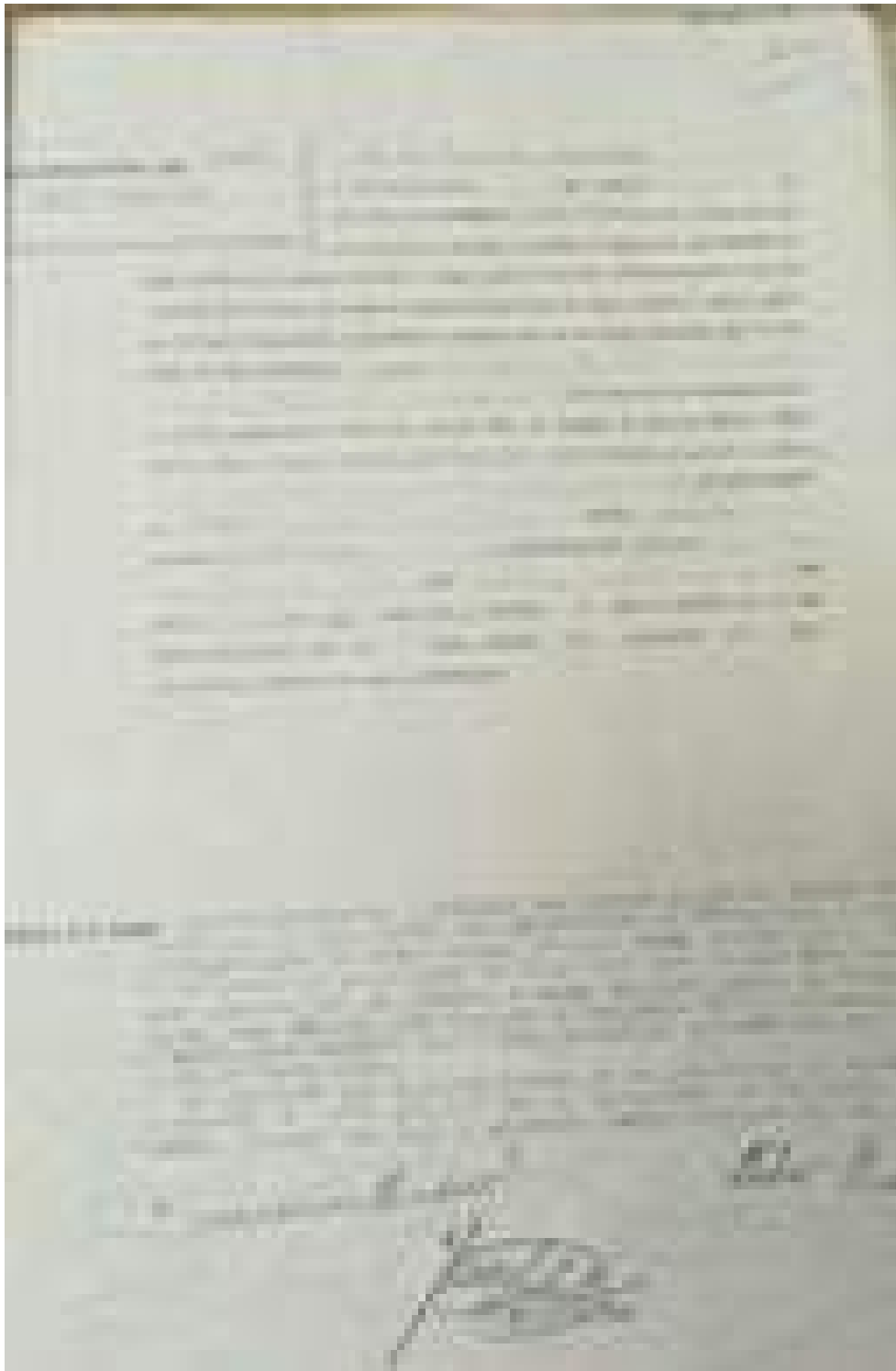

7.3.6.4. Annex 87: Providència del jutge instructor

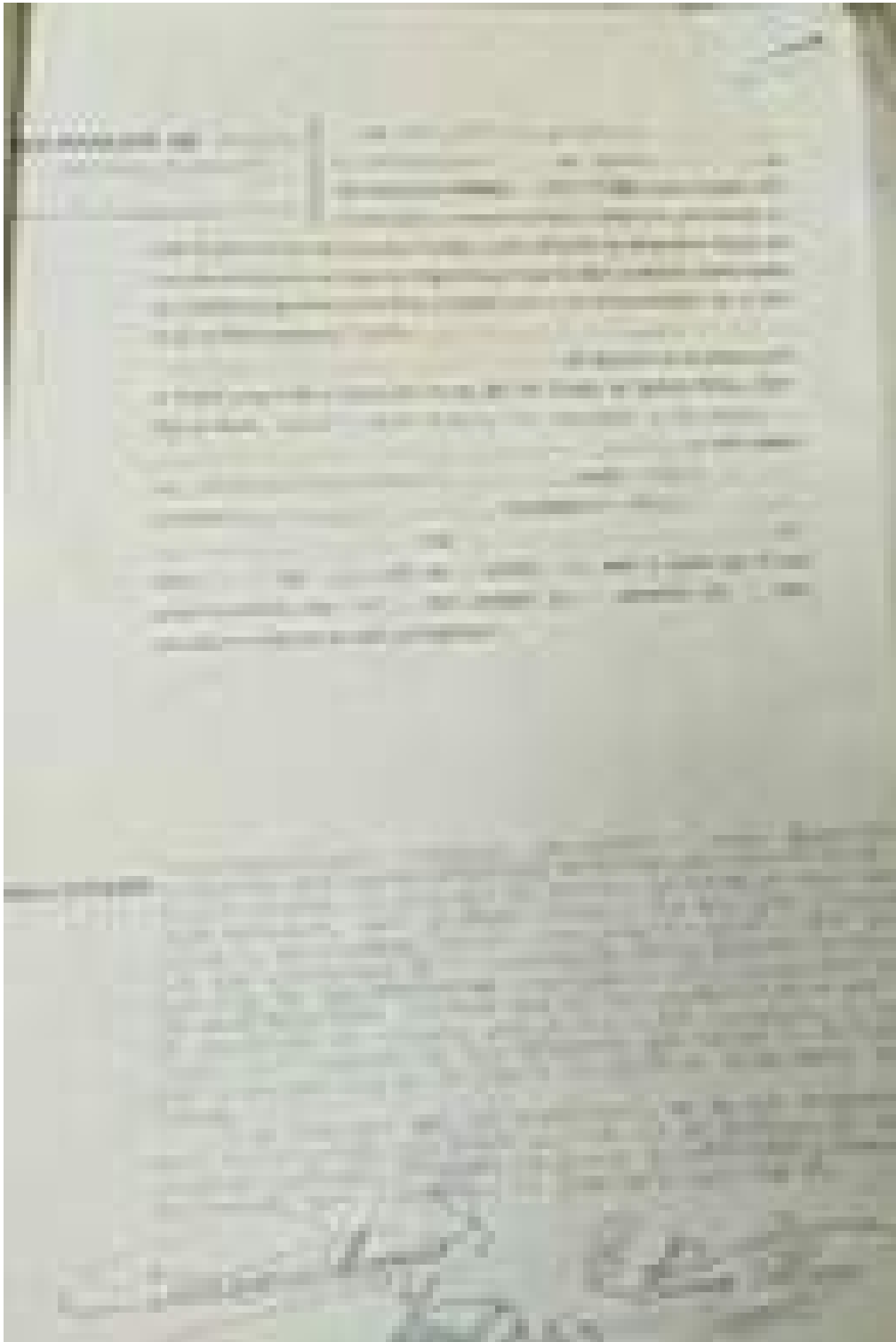

7.3.6.5. Declaracions en contra de Pedro Caixas Mir

7.3.6.5.1. Annex 88: Declaració de Pedro Roig Gratacós

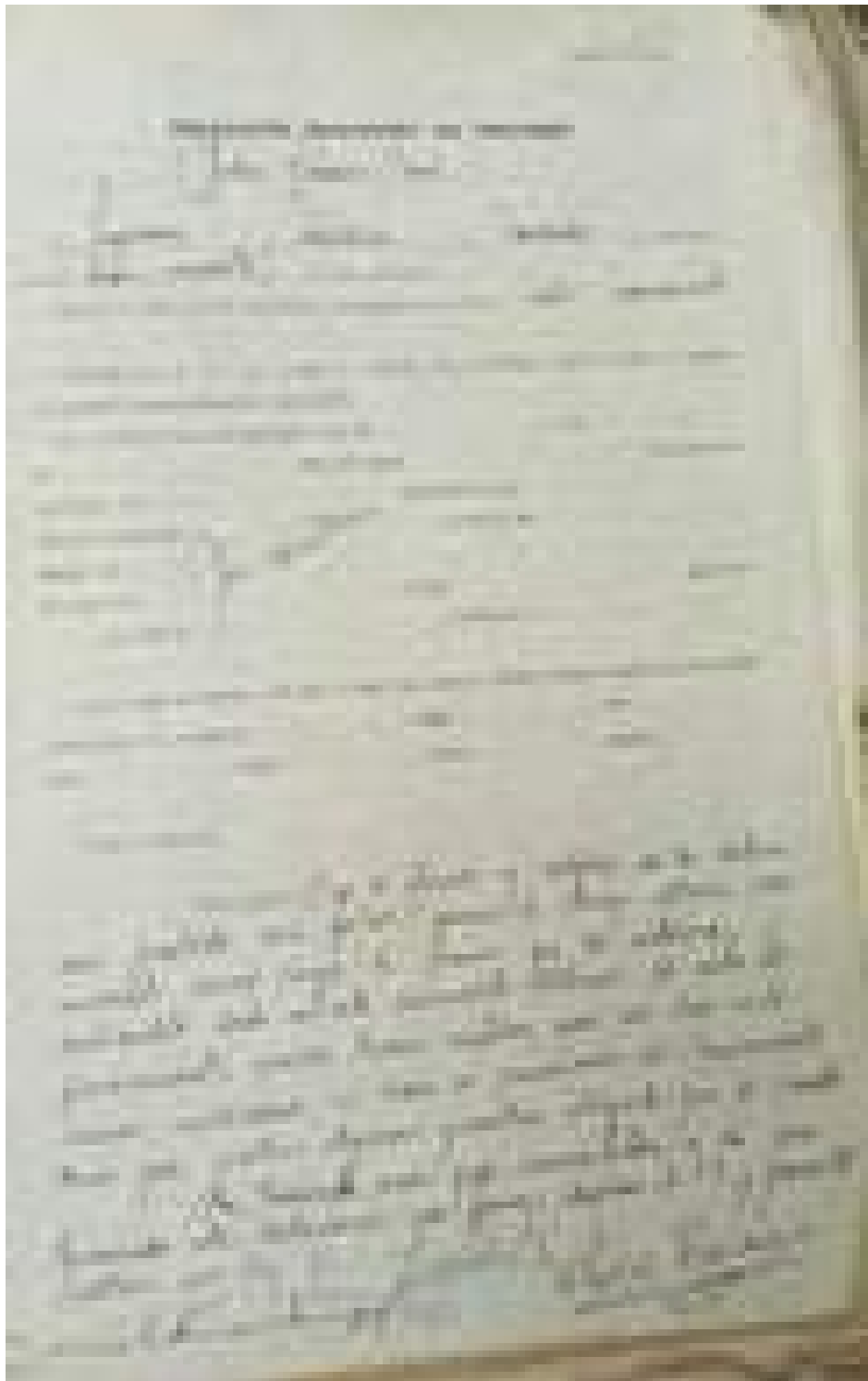

7.3.6.5.2. Annex 89: Declaració de Narcís Álvarez Bordallo

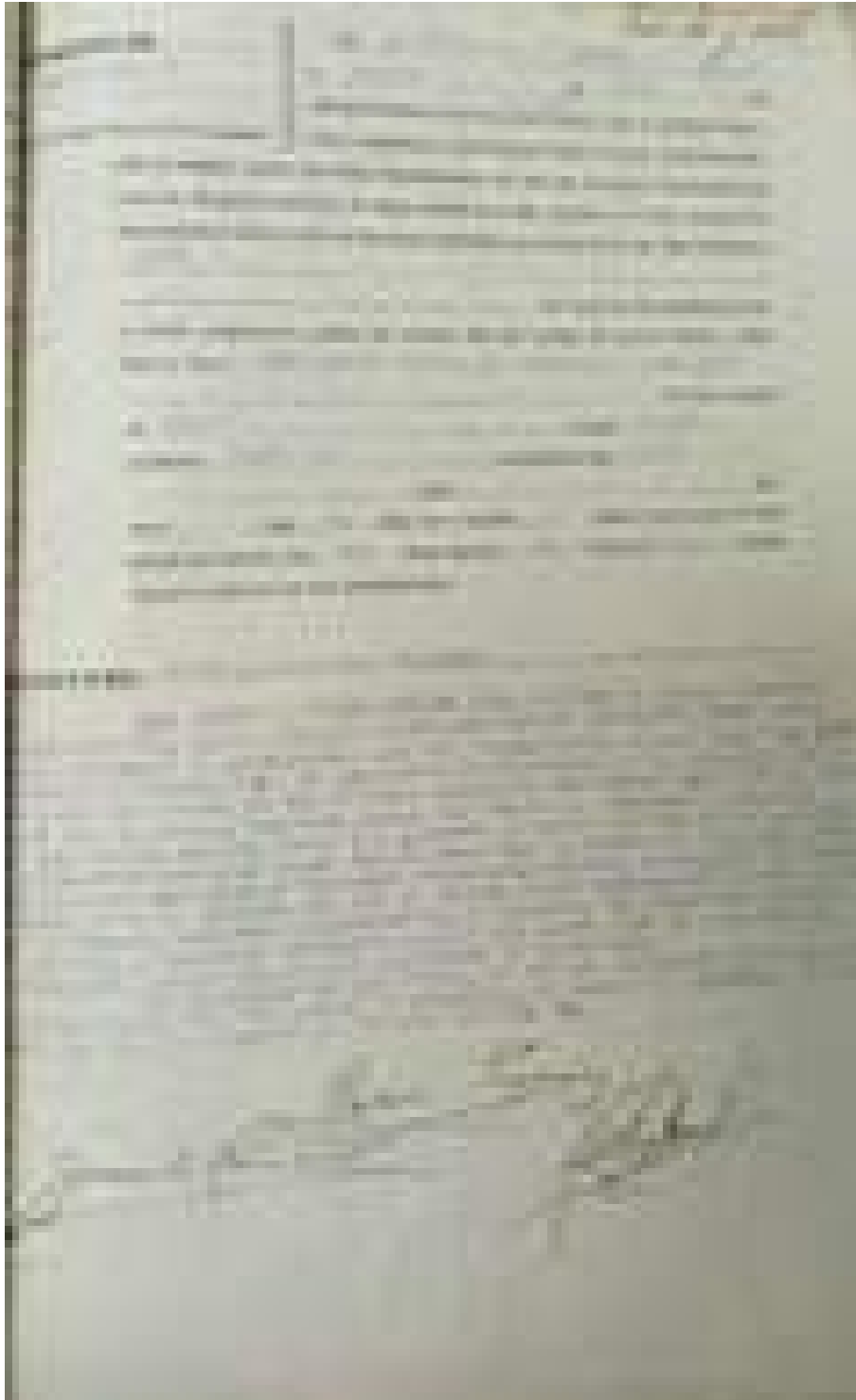
7.3.6.6. Annex 90: Declaració indagatòria de l'acusat

7.3.6.7. Declaracions a favor de l'acusat

7.3.6.7.1. Annex 91: Declaració de Pedro Camps Sarget

7.3.6.7.2. Annex 92: Declaració de Juan Suñer Camps

7.3.6.7.3. Annex 93: Declaració de Martín Suñer Camps

7.3.6.8. Annex 94: Sentència de l'acusat

7.3.6.9. Annex 95: Liquidació de la pena del processat

7.4. Causa General

7.4.1. Annex 96: Informe del cap de la Guàrdia Civil de Darnius

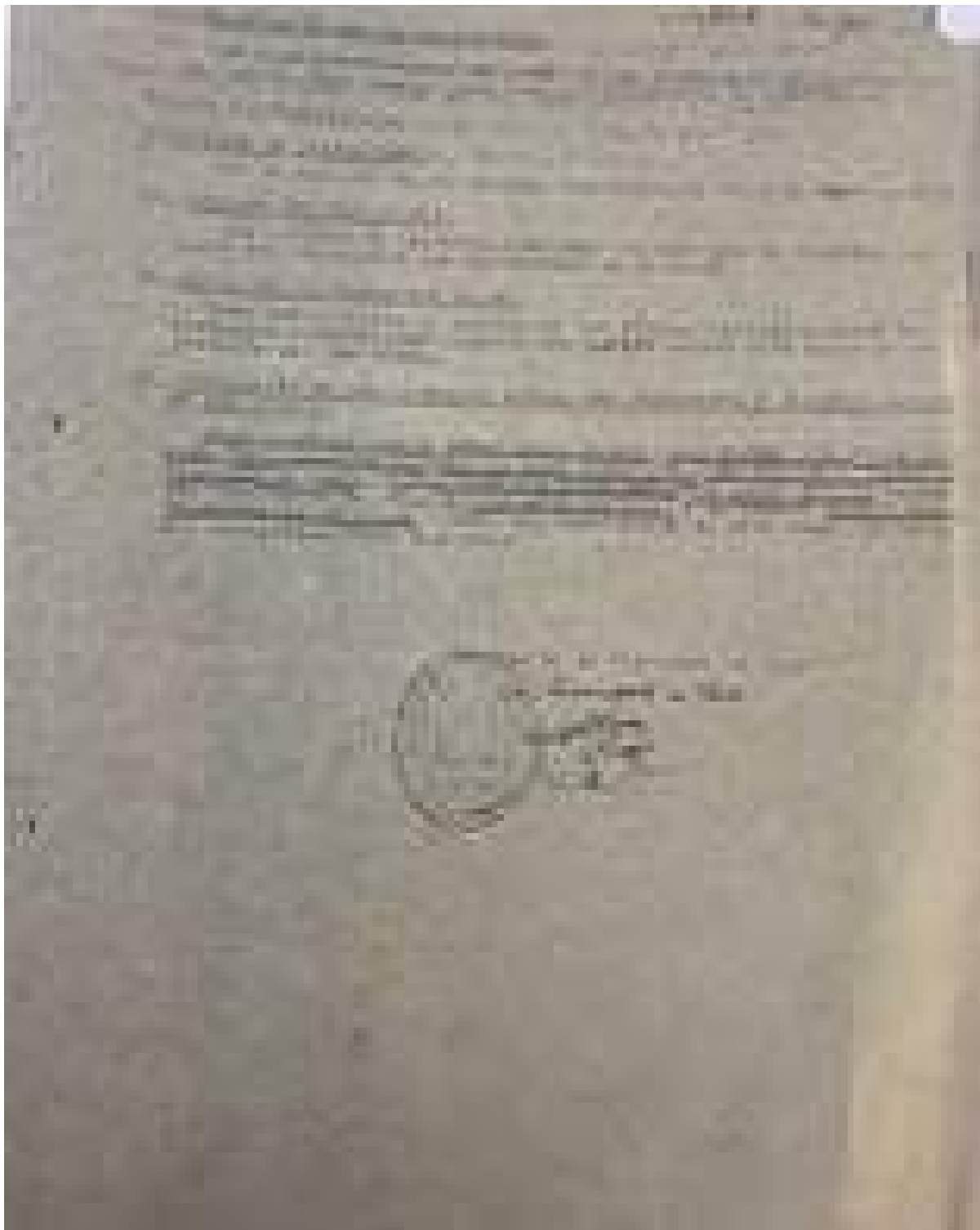

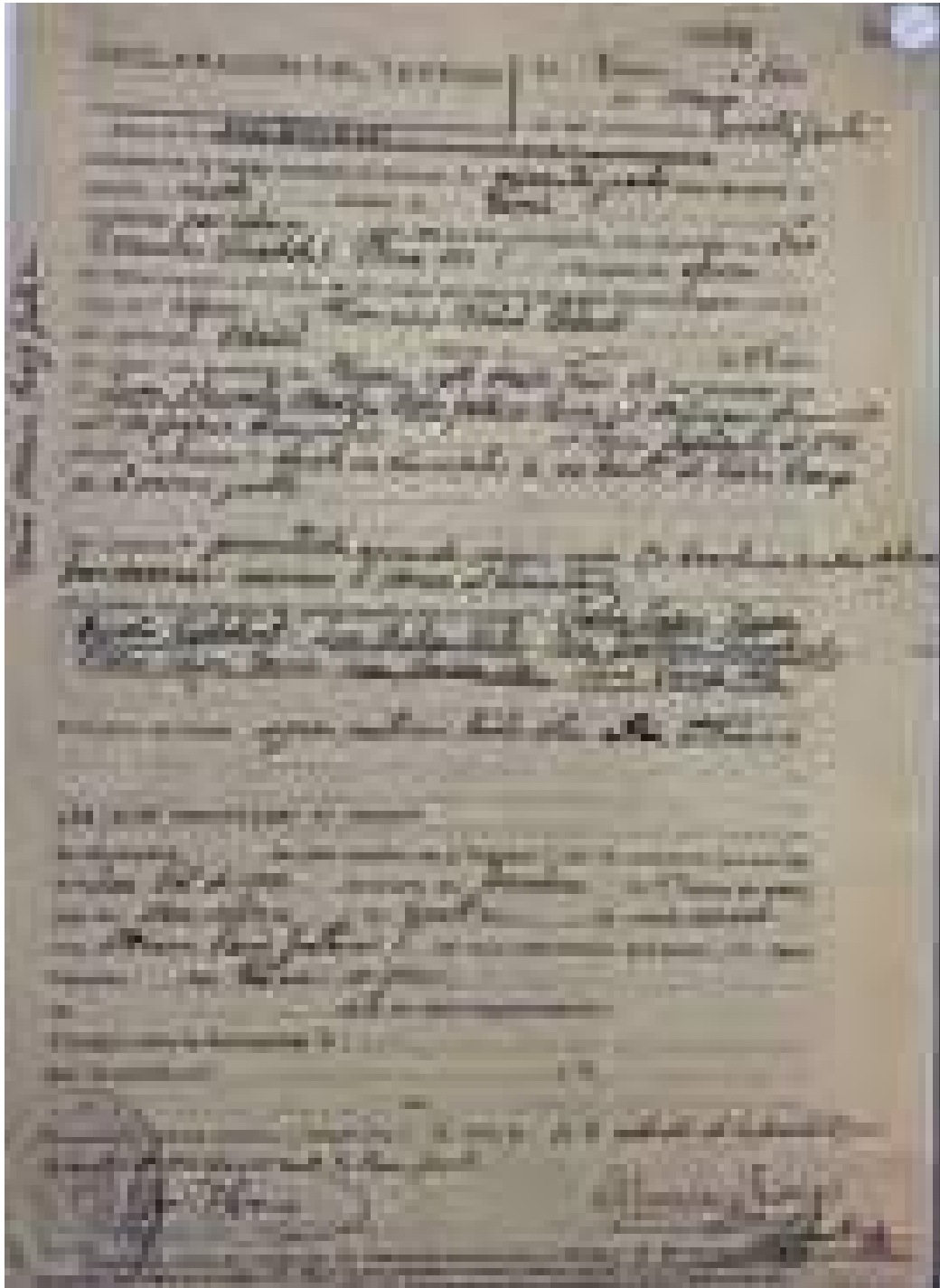

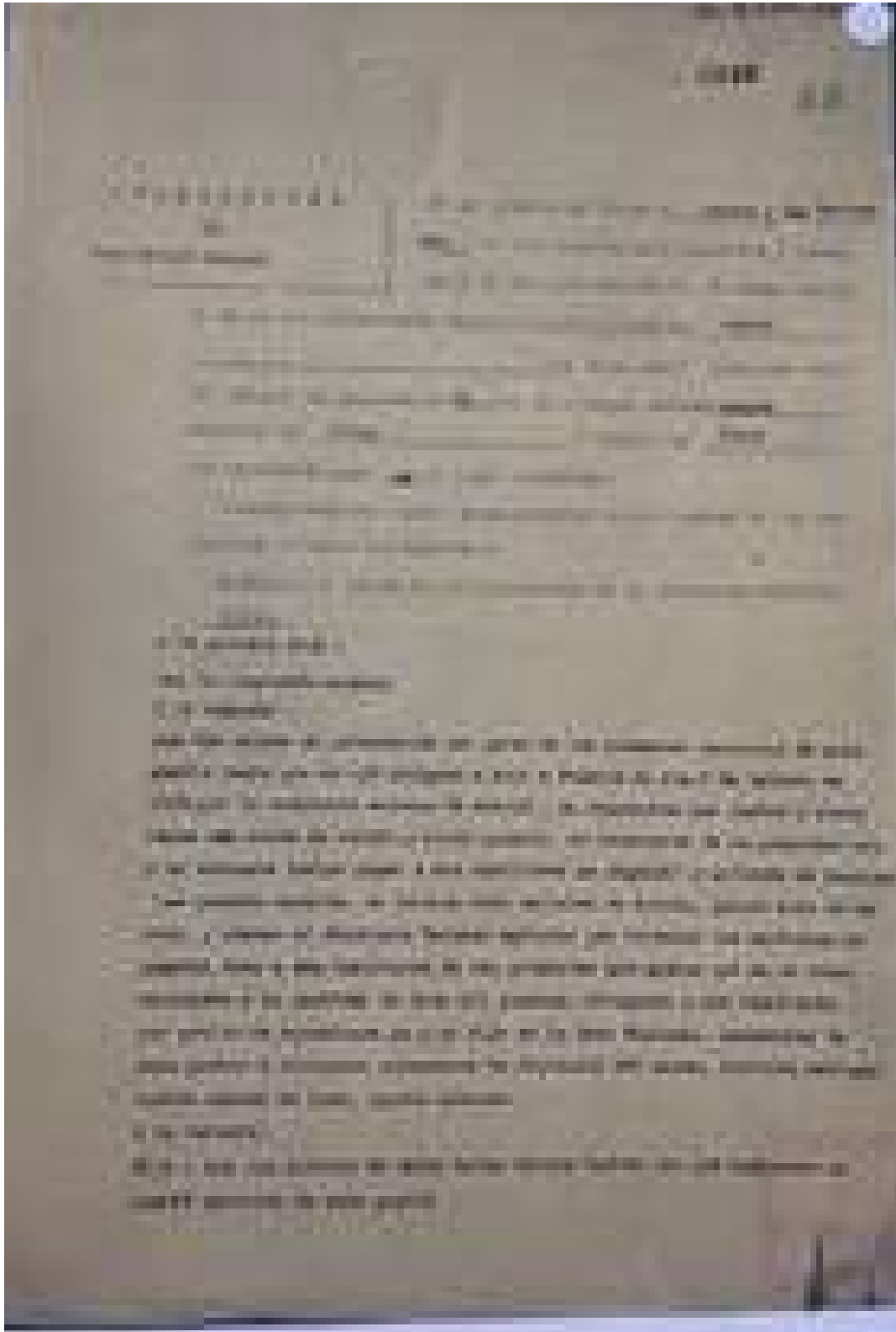

7.4.2. Declaracions

7.4.2.1. Annex 97: Declaració de Maria Roig Gratacós

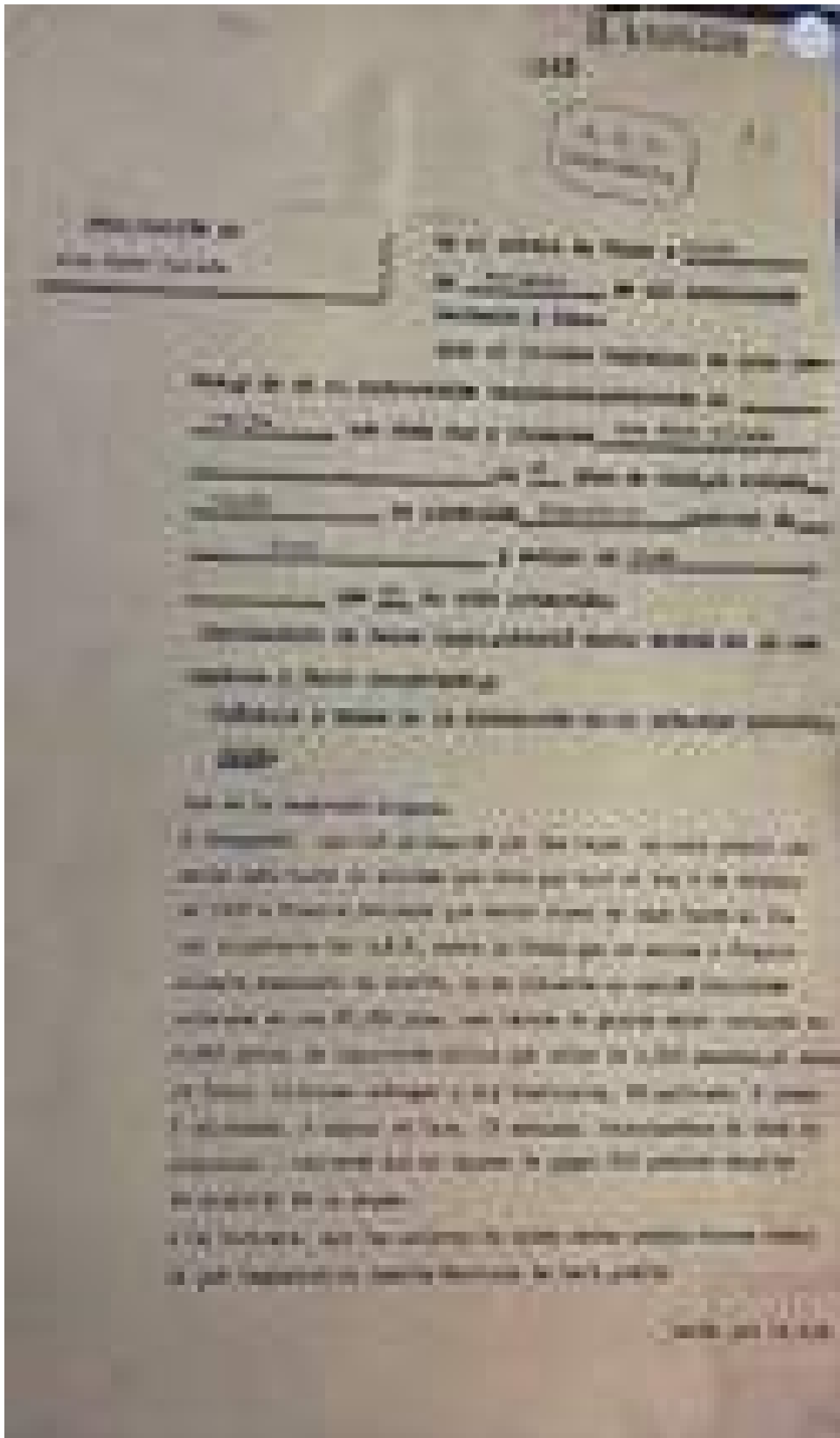

7.4.2.2. Annex 98: Declaració de Juan Giralt Cullell

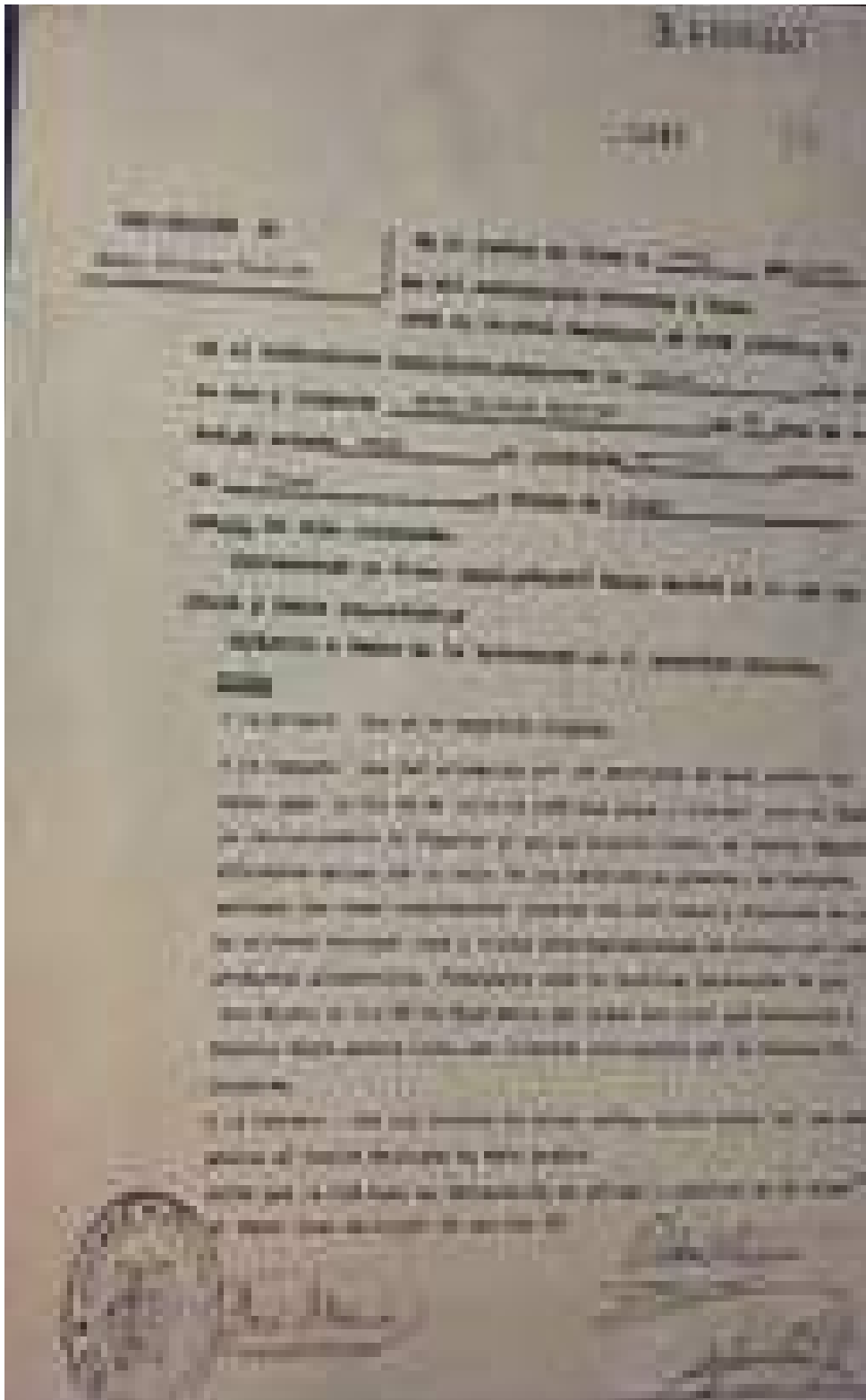

7.4.2.3. Annex 99: Declaració de Juan Suñer Oliveda

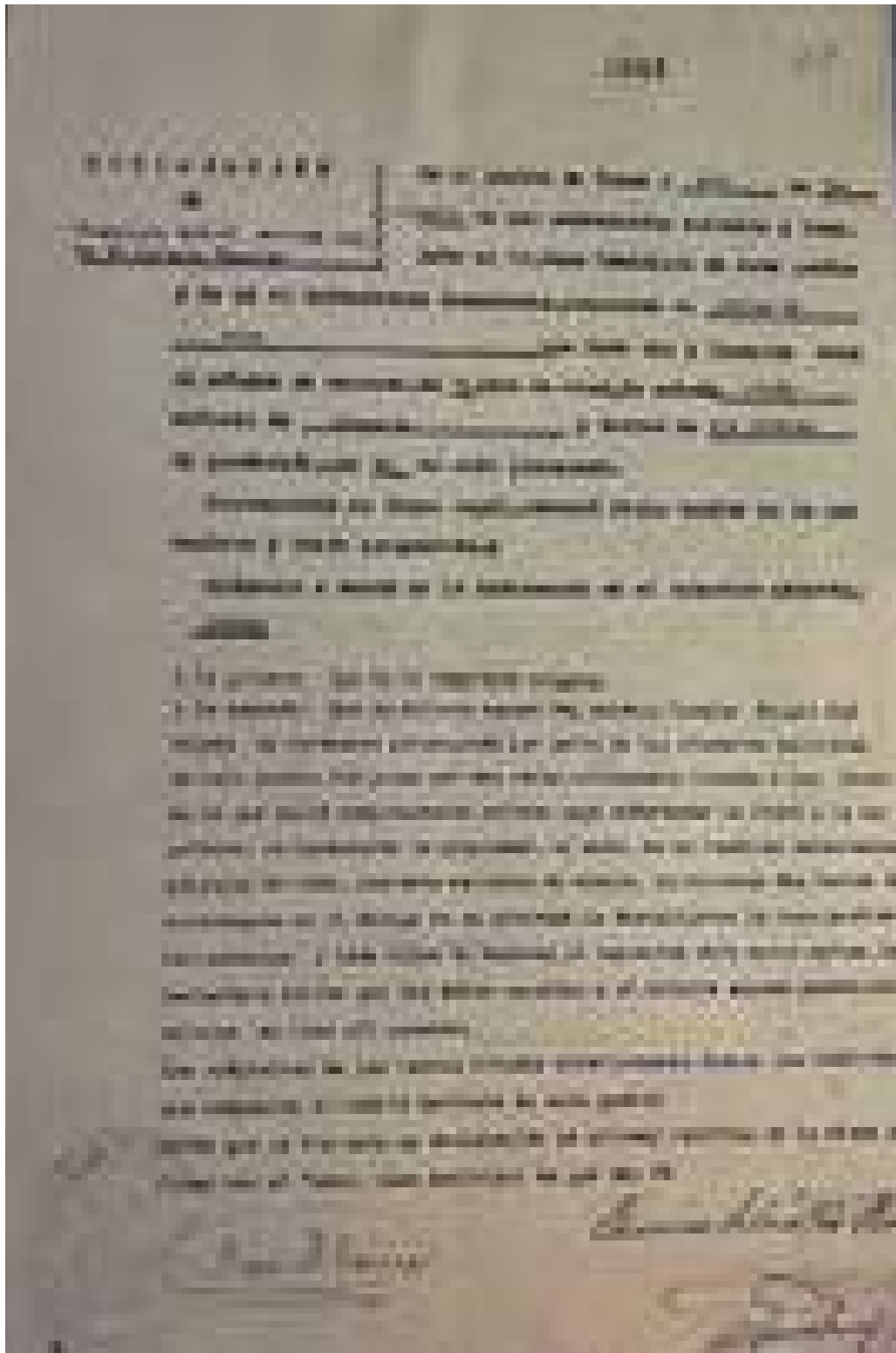

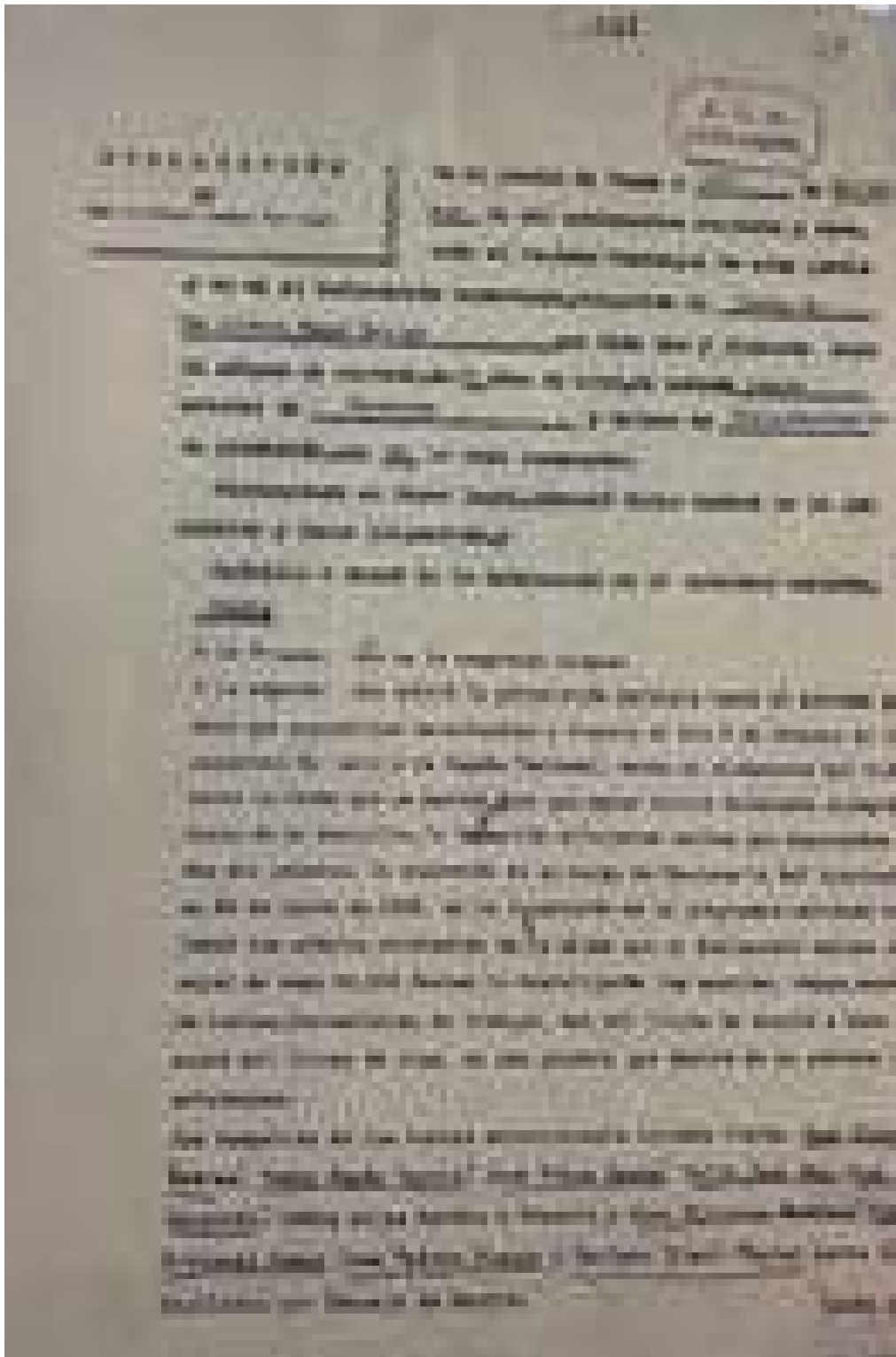
7.4.2.4. Annex 100: Declaració de Pedro Oliveras Salellas

7.4.2.5. Annex 101: Declaració de Francisca Pujarà Subirós

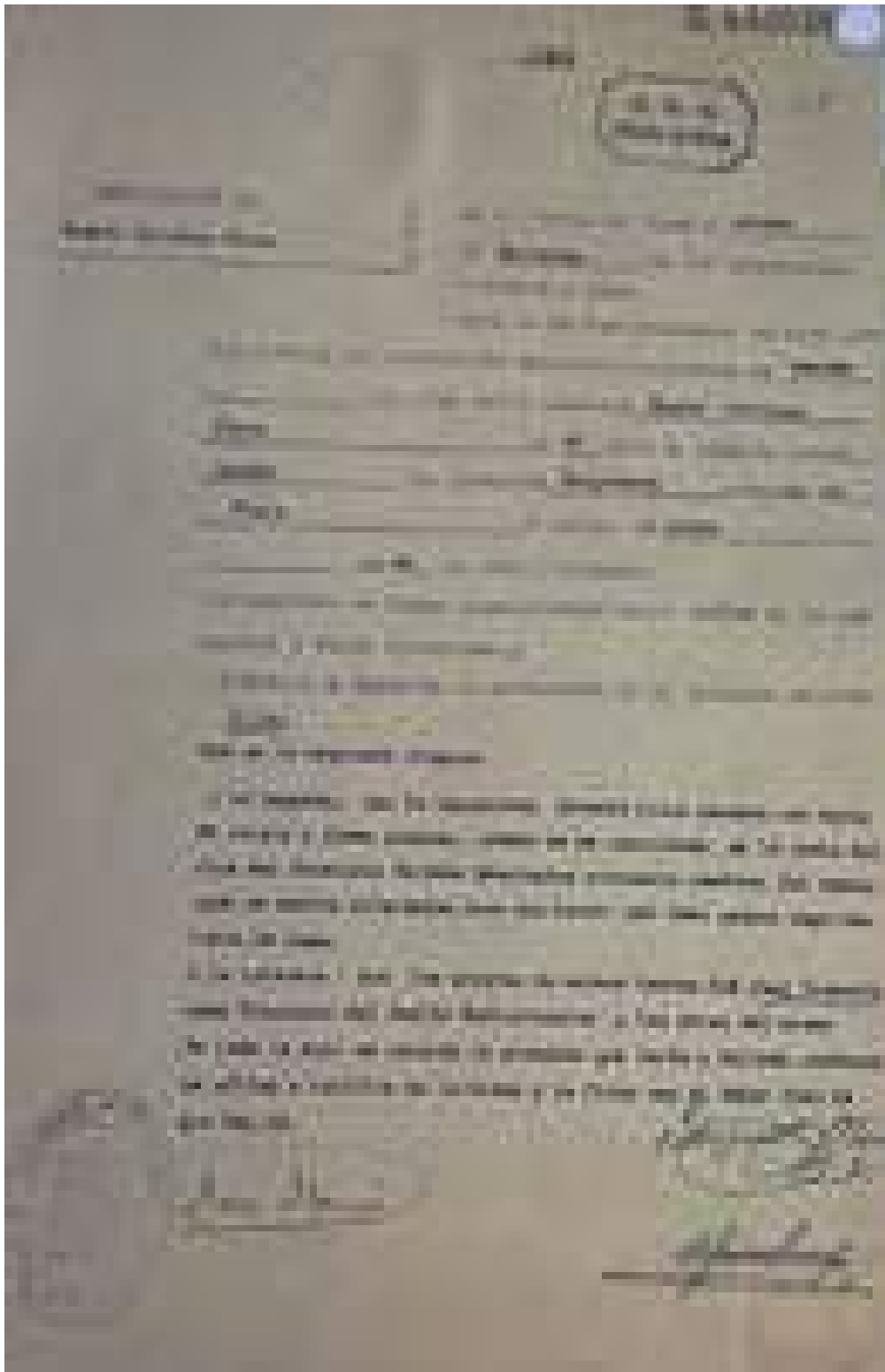

7.4.2.6. Annex 102: Declaració d'Alfonso Camps Garriga

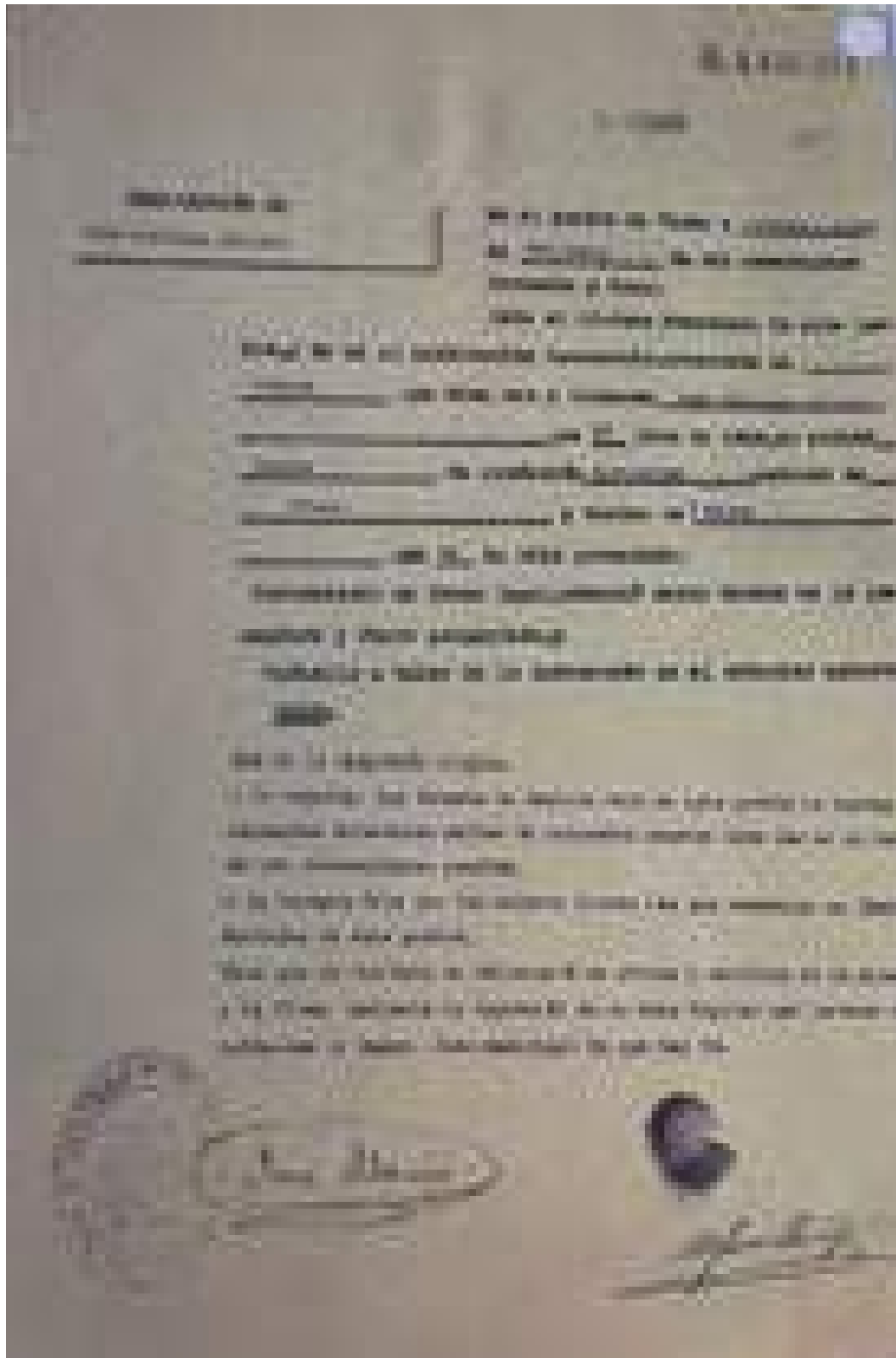
7.4.2.7. Annex 103: Declaració de Miguel Oliveras Riera

7.4.2.8. Annex 104: Declaració de Martín Camps Corominas

7.4.2.9. Annex 105: Declaració de José Oliveras Cullell

7.4.2.10. Annex 106: Declaració de Luis Pardos Pardos

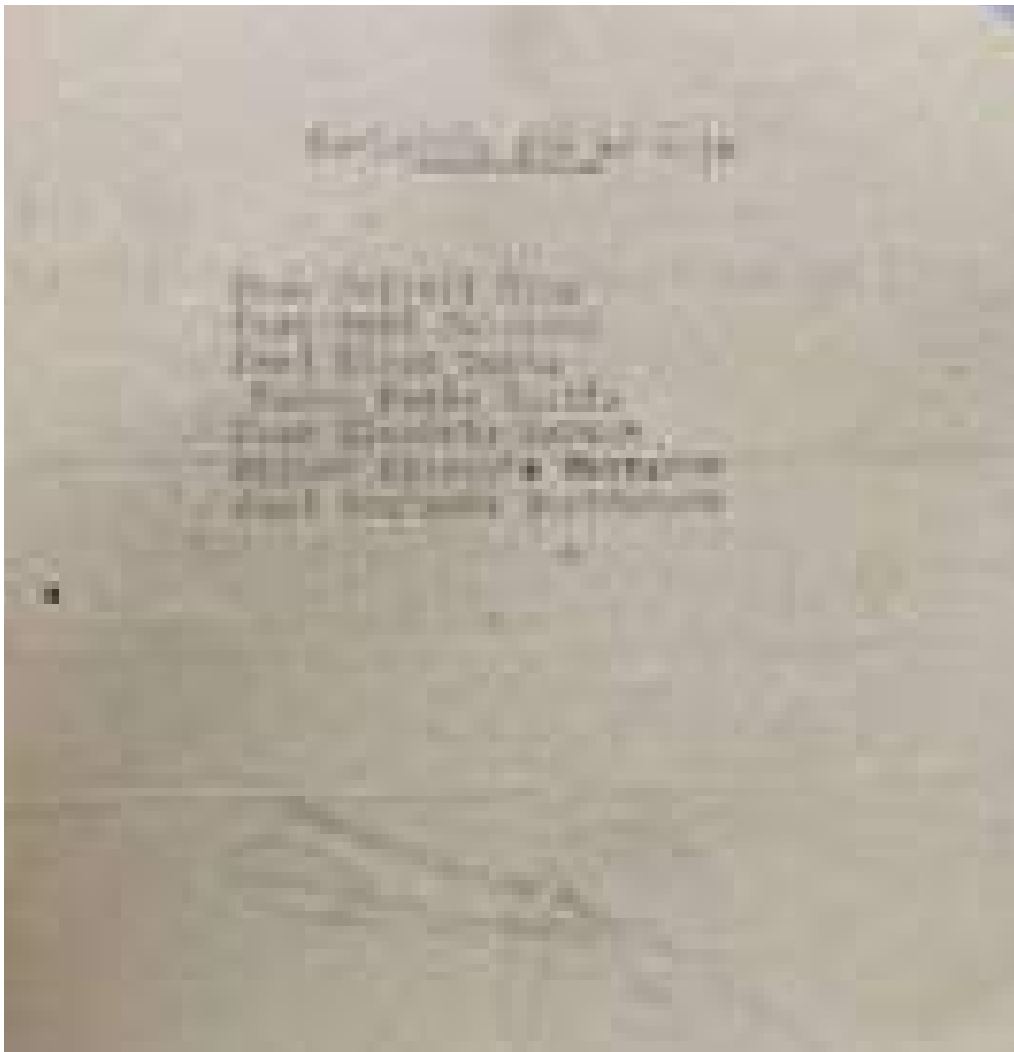

7.4.2.11. Annex 107: Declaració de José Camps Bertran

7.4.3. Annex 108: Informe del Tribunal de Responsabilitats Polítiques

7.5. Entrevistes realitzades

7.5.1. Annex 109: Pere Buixeda Culubret, testimoni d'un veí de Biure

Pere Buixeda Culubret és un veí del poble de Biure de 72 anys. Fou funcionari d'obres públiques; actualment està retirat i es dedica a l'agricultura i la ramaderia de les finques de la seva propietat. Tot i no haver estat testimoni dels fets succeïts a Biure, recorda part de les experiències que els seus pares li van explicar.

Recorda alguns fets que van succeir durant la Guerra Civil al poble de Biure D'Empordà?

Personalment no, ja que vaig néixer anys després de la guerra. L'únic que conec és per les històries que m'havia explicat el meu pare, que sí que va viure aquesta etapa.

Qui era el seu pare?

El meu pare es deia Juan Buxeda Giralt i era el tercer d'una família de quatre germans. Es dedicava a l'agricultura com la majoria de la gent del poble.

Quants anys tenia a l'inici del conflicte?

Tenia 16 anys, de manera que en aquella època no tenia cap ideologia definida.

Com va viure aquells primers moments de la guerra? Va formar part del comitè del poble o de l'ajuntament? Va estar afiliat a algun partit polític o sindicat?

Que jo en tingui constància, el meu pare no pertanyia a cap partit ni sindicat. Davant la constitució dels comitès i de la seva actuació revolucionària, es va mantenir inicialment al marge, i com que temia per la seva vida i no volia ser obligat a allistar-se per anar al front, va decidir fugir del poble. Va ser detingut i empresonat durant diversos dies a la presó de Figueres. Un cop alliberat, es va poder amagar a casa d'un familiar a Barcelona i, quan en va tenir l'oportunitat, va passar la frontera, entrant per Irun i incorporant-se a les tropes nacionals.

Va lluitar amb el general Franco durant la resta de la guerra?

Sí, però a causa de l'edat que tenia va estar-hi poc temps. Quan la divisió de l'exèrcit de Navarra va entrar a Catalunya, ell va venir amb les tropes com a soldat.

Un cop acabada la guerra, va continuar vivint al poble?

Sí, un cop acabada la guerra, es va casar amb Alexandria Culubret Oliveras i, posteriorment, em van tenir a mi i a la meva germana Pilar.

Com va ser la seva vida durant la postguerra?

El meu pare, per sort, va tenir una vida tranquil·la i sense cap conflicte polític. Es va dedicar a l'agricultura i va estar tota la seva vida al poble amb la meva mare.

La seva mare li va explicar alguna cosa sobre la Guerra Civil a Biure? Va estar afiliada a algun sindicat?

La meva mare no va estar afiliada a cap sindicat ni va participar al front. Però, segons ella m'ha explicat, el seu oncle, Joan Oliveras Badruna, va ser jutjat i posteriorment afusellat en un consell de guerra. Joan Oliveras era molt amic de Francisco Vidal Blanch, que va ser assassinat pels membres del comitè del poble. Pel que sembla, Joan Oliveras, que formava part de l'ajuntament en aquells moments, va intentar defensar-lo de les amenaces que rebia, dient-li que no es preocupés, que mentre ell estigués al poble, no li passaria res de dolent. Però un dia, mentre Joan estava fora del poble, alguns membres del comitè, juntament amb altres persones de pobles veïns, van anar a buscar-lo i el van matar. El seu oncle Joan va saber què havia passat quan va tornar al poble. La meva mare el va veure enfurismat i plorant desconsoladament per no haver pogut salvar-ho.

Saps alguna cosa més sobre aquesta història?

La meva mare també em va explicar que s'havia assabentat que una de les que havia denunciat el seu oncle era la Vidala, la dona de Francisco Vidal. Aleshores es va encarar amb ella, i la "Vidala" es va quedar sorpresa per com se n'havia assabentat.

Els pares li van comentar alguna cosa més sobre la postguerra?

L'única cosa que em van explicar són aspectes generals sobre aquests anys, com ara que es controlava el trànsit d'un poble a un altre i que es va canviar el govern de l'ajuntament.

7.5.2. Annex 110: Miquel Serrano Jiménez

Miquel Serrano Jiménez és historiador, conservador i secretari del Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera (MUME). El museu ha realitzat estudis i col·laboracions amb altres entitats per difondre la memòria de l'exili, molt poc coneguda fins fa uns anys.

Quina és la funció principal del Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera?

Els nostres objectius principals són difondre la memòria de l'exili, que fins fa pocs anys no era gaire coneguda, gràcies a les polítiques engegades des de fa quinze o vint anys no només a Catalunya, sinó també a la resta d'Espanya.

Teniu algun objectiu plantejat per a un futur?

La idea és continuar amb la tasca de difusió i de col·laboració amb altres entitats de la memòria democràtica, amb les quals treballem conjuntament. D'altra banda, també tenim relació amb les associacions de familiars de represaliats pel franquisme i exiliats que hi ha tant a Catalunya com a Espanya i França. A més, portem a terme projectes educatius, ja que la part pedagògica i d'ensenyament és molt important per a nosaltres, ja que ens permet l'accés a un públic jove que no coneix profundament aquest període històric.

Podria explicar-me alguna cosa sobre l'exili o la Guerra Civil a Figueres o a la zona de l'Alt Empordà?

Per aquesta zona passa la carretera Nacional II, que era una de les vies terrestres més importants que duia a França. Molts dels que anaven a peu passaven per aquí, encara que no va ser l'únic lloc per on passava la gent, sinó que també ho feien per la zona de la Garrotxa, Ripoll o la Cerdanya. A més, la zona de Figueres i de la Jonquera era important perquè no sols hi passava molta població civil, sinó també militar, que es va exiliar a mesura que l'exèrcit franquista s'aproximava. Això va provocar que les poblacions d'aquesta zona esdevinguessin objectius militars: l'aviació va atacar tota aquesta marea humana i, com que Figueres era una ciutat petita i concentrada, es van produir moltes morts a causa d'això. Es tracta d'una estratègia que tenia com a objectiu impedir que l'exèrcit republicà es pogués reorganitzar. De fet, l'Exèrcit Popular de la República estava en retirada i ja no podia existir una resistència militar efectiva.

Aquells exiliats que passaven per Biure, quina ruta feien habitualment?

Les persones que a la seva ruta de l'exili passaven per Biure era perquè feien una parada al camí entre Figueres i la Jonquera. També hi ha la gent que vivia a Biure i que va marxar directament des d'allà, com va passar a tots els altres pobles on la gent tenia una certa responsabilitat a l'administració republicana o als partits polítics del moment. Van veure que si es quedaven al país podien ser jutjats o fins i tot podrien acabar morts. Se'n van anar per la por a les represàlies i la repressió dels primers moments, encara que alguns tenien la idea de tornar en un futur. De fet,

molts ho van acabar fent, i pocs mesos després d'haver passat la frontera van tornar a Espanya, on molts van ser represaliats. No obstant, hi ha una part de la gent que sí que es va quedar a l'exili.

Un cop passada la frontera, amb quines situacions es trobaven? A quins camps de concentració els portaven més freqüentment?

En general, hi va haver una divisió per col·lectius. La població civil, que estava formada per grups força petits, de cent o dues-centes persones, i fins i tot menys, va ser refugiada a diferents pobles de França. La població militar va ser controlada i reclosa a centres de concentració per a refugiats, en llocs apartats de la població. Arribaven a petits centres d'acollida inicials i posteriorment eren redirigits a camps de concentració més grans per la zona del Rosselló, Argelers i Sant Cebrià. Amb el pas de les setmanes es van anar habilitant altres camps de concentració al Barnet, Agda o Bram, a causa de l'augment considerable de persones (concretament, a Argelers es van concentrar fins a cinc mil persones). Aquests últims eren camps de concentració una mica més allunyats de la frontera que van arribar a albergar entre 20.000 i 25.000 persones, amb una organització més estable, serveis militars mínims i barraques de fusta en els darrers temps. Al principi, quan no tenien sostre per dormir, els soldats que estaven en aquests camps s'organitzaven una mica com podien, amb les seves mantes o construint les seves pròpies barraques amb la fusta que trobaven pels voltants.

Quan es va iniciar la Segona Guerra Mundial, molts van haver d'anar a lluitar?

Abans de l'inici de la Segona Guerra Mundial, una de les alternatives que tenien els refugiats dels camps de concentració per poder sortir-ne, era vincular-se a les companyies de treballadors o enrolar-se directament a l'Exèrcit francès, en unes unitats militars anomenades "regiments de marxa". Això va comportar que alguns dels refugiats participessin a la Segona Guerra Mundial. En el moment en què l'exèrcit alemany va entrar a França, molts van ser detinguts i portats a camps de concentració a Alemanya i Àustria. Els que es trobaven exiliats a França, d'una manera o altra van estar implicats en aquesta lluita contra l'ocupació alemanya, ja fos de manera directa, mitjançant acció militar, o indirecta, fent d'enllaç.

7.5.3. Annex 111: Juan Pineda

Juan Pineda és un home de 91 anys, natural de la Jonquera. Pineda es va dedicar tota la vida a la fusteria i a la venda de mobles. Va ser testimoni dels fets succeïts durant la Guerra Civil i la posterior repressió franquista. Tenia només cinc anys a l'inici de la guerra i vuit al moment de la seva fi; no obstant, malgrat la seva curta edat en aquells moments, encara és capaç de recordar algunes de les vivències per les quals va passar en aquella època.

Va viure la Guerra Civil?

Sí, jo vaig viure la guerra. Vaig néixer l'any 1931; quan es va iniciar el conflicte tenia cinc anys i, quan va acabar, vuit.

Recorda alguna vivència d'aquells anys?

Els records que tinc són vagues. Recordo que durant la guerra anàvem a escola i nosaltres, els nens, continuàvem jugant al carrer. Tot i això, la situació econòmica del moment era complicada. Recordo que a casa, quan tornava de jugar al carrer, estava afamat. Moltes vegades no teníem prou aliments per passar el dia, i els meus pares havien d'anar-se'n a altres pobles a la recerca de menjar. També recordo que es practicava molt l'estraperlo al poble, mitjançant el qual la gent bescanviava productes: com que la Jonquera era un poble fronterer, el que feia molta gent era portar aliments i tot tipus de coses cap a França i intercanviar-los per altres coses. Recordo que els meus pares canviaven all per tota mena d'aliments; no recordo gaire bé què és el que portaven, però sé que sí que ho feien. A més, aquest intercanvi, segons em van explicar els meus pares, no era fàcil perquè moltes vegades la frontera estava controlada, i els meus pares havien d'utilitzar altres camins. Fins i tot hi havia guies que els portaven d'un camí a l'altre a canvi d'una mica de diners.

Recorda alguna cosa de l'exili?

Sobretot que, durant els darrers mesos, hi havia molts exiliats al poble disposats a traspasar la frontera. Recordo que es formava una gran aglomeració de gent, ancians, soldats tollits i mutilats, nens i dones, gent que anava carregada amb maletes i carros... Moltes vegades, en arribar a la frontera, havien de lliurar totes les armes i els pocs objectes que tenien, per ser després traslladats a un centre de concentració al sud de França. Recordo poca cosa més sobre aquests moments, ja que només era un nen i hi havia molts detalls que se m'escapaven i que no comprenia.

Podria dir-me si al poble de la Jonquera es van constituir comitès de milícies antifeixistes?

No recordo la formació de cap comitè ni la seva actuació. Era petit i tampoc sabia què eren en aquells moments. Tampoc recordo sentir als meus pares res sobre això, encara que no sé si era perquè no en parlaven davant meu, o si més aviat era perquè realment no se'n va formar cap.

La família i vostè es van veure obligats a exiliar-se?

No, nosaltres hem viscut tota la vida al poble. Afortunadament, no ens vam haver d'exiliar i vam poder continuar la nostra vida aquí.

La Jonquera o algun poble de la zona, com Biure d'Empordà o Les Escaules, van patir algun bombardeig?

La veritat és que a La Jonquera no vam patir cap bombardeig, i a Biure d'Empordà tampoc recordo que n'hi hagués cap. No obstant, sí que recordo que a Figueres n'hi va haver diversos, igual que a Roses i rodalies, però aquí no.

Un cop acabada la guerra, com va viure els primers mesos? Hi va haver repressió cultural i de la llengua catalana? O podien parlar lliurement català?

A la meva família sempre hem parlat català, fins i tot després de la guerra, igual que amb els meus amics i la resta de veïns del poble. Tot i això, sí que és veritat que a l'escola les classes es feien en castellà i ens obligaven a escriure-ho tot en castellà. La justícia i administració també eren en castellà; per tant, sí que hi va haver una repressió especial cap a la nostra llengua, encara que en l'àmbit familiar i quotidià la continuéssim utilitzant.

7.5.4. Annex 112: Joana Oliveras Guisset

Joana Oliveras Guisset va néixer el 13 de setembre del 1938. És filla de Joan Oliveras Badruna, veí de Biure d'Empordà que va ser represaliat i afusellat com a conseqüència d'un consell de guerra. Joana Oliveras només va poder veure el seu pare una vegada abans de la seva execució. Poc després, la seva mare i ella es van veure obligades a abandonar el poble cap a Figueres a causa dels insults i les vexacions que rebien de manera constant.

Joana Oliveras tenia pocs mesos al final de la guerra. Tot i això, recorda amb nostàlgia i tristesa les difícils experiències que la seva mare li va explicar sobre l'època, així com l'empresonament i afusellament del seu pare, del qual només pot saber les històries que li han explicat familiars i veïns.

Recorda alguna experiència de Biure d'Empordà del període de la guerra o de la repressió franquista?

Jo no recordo res de la guerra, ja que vaig néixer el 1938 i tenia pocs mesos quan va finalitzar. No obstant, quan era petita la meva mare em va explicar les seves vivències i experiències al poble, entre elles l'afusellament del meu pare per Franco, el qual només em va veure una vegada, ja que va haver de marxar al front i, poc després, va ser afusellat.

A més, ma mare va rebre insults i multes per haver estat "mujer de un rojo"; per això, va haver de marxar a Figueres i abandonar el bar i les terres que tenia al poble. Per exemple, en una de les festes en honor als morts pel bàndol franquista, la meva mare va posar un crespó negre al balcó de casa seva, com a reivindicació per la mort del seu marit. Per això, els mateixos veïns amb qui sempre havia conviscut, la van obligar a netejar i fregar l'ajuntament i li van imposar una multa. Fins i tot quan ja vivíem a Figueres, li feien freqüents controls al bar que regentava i li imposaven multes.

Què recorda sobre el pare?

Segons m'han explicat, era un home seriós, pèl-roig, alt i maco. Pertanyia a Esquerra Republicana de Catalunya i fou regidor de l'ajuntament del poble. Posteriorment, es va afiliar a la CNT, ja que en aquell moment era obligatori afiliar-se a un sindicat per poder treballar-hi. Sé que pertanyia al reemplaçament del 1926 i que va realitzar el servei militar a Larache. Va fer el servei poc temps després de la pacificació del Protectorat del Marroc, després del desembarcament d'Alhucemas, i va lluitar al front d'Aragó, encara que no recordo exactament la data.

La meva mare em va explicar que es va exiliar diverses vegades, però que sempre, al cap de pocs dies, tornava perquè no volia abandonar-nos i perquè considerava que no havia comès cap delictes i que no li passaria res, malgrat que ella li deia que se n'anés, que nosaltres aniríem a buscar-lo quan s'acabés la guerra.

Sap qui van ser els denunciants?

Sé que el comitè del poble va assassinar un veí de dretes, del qual no en recordo el nom, que era molt amic del meu pare. Com que el meu pare formava part de l'ajuntament, li va prometre que no li passaria res, que ell el protegiria. Tot i això, un dia que se'n va anar a caçar, els del comitè van aprofitar per anar a buscar aquest senyor a casa seva i matar-lo. Deien que l'havien mort "com si fos un conill" i la seva dona, coneguda com "la Vidala", ressentida, va acusar i va denunciar el meu pare, fent-lo còmplice de l'assassinat. A més, sé que, mentre el meu pare era a la presó, veïns del poble van realitzar un aval per intentar salvar-lo. Un veí, Pedro Sala Gorgot, conegut com a "Servera", es va oferir voluntari per portar-lo a Girona, però en realitat va aprofitar el moment per trencar-lo. Després va confessar que havia estat ell.

A més, sé que a les sis del matí del dia de la seva mort, quan ja l'havien afusellat, els guàrdies de la presó van cridar: "¡Joan Oliveras Badruna, indultado!", per riure's d'ell i fer creure els seus companys de cel·la que l'havien alliberat. Així mateix, la meva mare, dies després, va anar a la presó a portar-li roba, perquè encara no s'havia assabentat que l'havien assassinat, però un guàrdia que hi havia allà li va dir: "Si quieres verlo, será en fotografía".

Sap alguna cosa més sobre el pare?

Sí, sé que va escriure una carta durant la seva estada a la presó que li va donar a la meva mare, aprofitant el moment d'intercanvi de la roba bruta i neta, mitjançant la qual es va acomiadar de nosaltres i li va demanar a la meva mare que em cuidés i que es portés bé amb mi, i que no es casés més.

Per altra banda, sé que l'havien obligat a ser xofer per al comitè, perquè era dels únics del poble que tenia cotxe, motiu pel qual el van acusar.

7.5.5. Annex 113: Juan Manuel Alfaro Gil

Juan Manuel Alfaro Gil és el conservador del castell de Sant Ferran de Figueres. És llicenciat en Filosofia i en Història de l'Art per la Universitat de Barcelona, i és autor de nombroses publicacions relacionades amb la fortalesa de Sant Ferran. Actualment és el vicepresident i el cap del departament de gestió i coordinació de la fundació Les Fortaleses Catalanes. També és el director de diverses intervencions arqueològiques dutes a terme al monument.

Em sabria explicar quins van ser els fets que van passar a Figueres després de l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936?

El 18 de juliol de 1936 les notícies de la revolta van arribar a Sant Ferran de manera contradictòria. La guarnició va quedar a l'expectativa dels esdeveniments i, l'endemà al matí, el comandant militar de Figueres i la seva fortalesa, el tinent Coronel Agustín Monasterio, va ordenar a una companyia del batalló Chiclana núm. 1, de guarnició al castell, que es dirigís a la ciutat per llegir el bàndol de declaració de l'estat de guerra.

Al llarg de la jornada, els ànims de la població van anar escalfant-se, per la qual cosa aquella mateixa tarda es va enviar un destacament per restablir l'ordre. La mala acollida dispensada per part de la població i la possibilitat de veure's obligats a utilitzar les armes van provocar que el destacament decidís retirar-se cap a la fortalesa. Després de reunir-se l'alcalde i representants de partits i organitzacions locals amb el comandant militar, aquest va aixecar l'estat de guerra. El dia 20, els oficials del batalló, després d'una votació, van decidir reafirmar la seva lleialtat a la República, i per això una comissió es va dirigir a l'ajuntament per fer-ho públic. Tot i això, els esdeveniments es van precipitar. L'endemà, milicians arribats de Barcelona es van disposar a ocupar la fortalesa, tot i que finalment van desistir de l'intent. El dia 22 es van lliurar a l'Ajuntament armes i municions i l'endemà Monestir i els oficials que provocaven desconfiances van ser destituïts. El comandament del batalló va quedar a les mans del capità, Luis Jubert.

Sabeu alguna cosa sobre l'actuació dels comitès de milícies a Figueres i comarca?

El 22 de juliol del 1936 es va crear el Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, que realitzava funcions militars i policials a través de milícies obreres i patrulles de control. El 30 de juliol, el batalló Chiclana va abandonar la fortalesa en direcció al front d'Aragó. L'espai deixat per la seva partida va ser ocupat per les milícies, que van convertir la fortalesa, durant uns mesos, en lloc d'arrest. Aquestes milícies van dur a terme nombroses detencions de ciutadans de Figueres i tota la comarca, entre elles de diversos religiosos, i van establir diversos tribunals populars que els van jutjar. A San Fernando es va constituir el de les Calaveres, i les seves nombroses condemnes a mort van ser executades en la pròpia fortalesa.

Què em pot explicar sobre els bombardejos a la zona de Figueres?

Al llarg de la contesa la situació geogràfica de Figueres va convertir Sant Ferran en un centre idoni de recepció i distribució de material de guerra. Els enviaments, majoritàriament procedents de la

Unió Soviètica, arribaven per carretera o ferrocarril, en trànsit a través de França o bé directament als ports empordanesos, principalment a Port de la Selva i Roses.

A l'inici del conflicte, el material procedent d'aquests enviaments era emmagatzemat a diferents llocs de la ciutat. Figueres va tenir un paper actiu destacat en el conflicte. S'hi van habilitar locals per a l'emmagatzematge de material de guerra i allotjament de tropes. Diversos tallers es van dedicar al muntatge d'espoletes i una foneria fabricava bombes de mà. A l'edifici de l'Institut Muntaner es va instal·lar una escola per a la formació personal gestionada per la DCA (Defensa Contra Aeronaves) i a l'hospital es va destinar un pavelló a ferits de guerra. Paral·lelament, a San Fernando, s'instruïen les Brigades Internacionals des de finals de 1936. Es va assignar a la fortalesa el COPA (Centre d'Organització Permanent d'Artilleria) núm. 2, dedicat a la recepció, reparació i distribució de peces d'artilleria. Des de la seva creació fins al 27 d'abril del 1938 van arribar a moure prop de dues-centes peces, la major part de grans calibres. Per això, a principis de 1938, la freqüència dels bombardejos va aconsellar traslladar els dipòsits de material de guerra al lloc que es va considerar més segur, Sant Ferran. L'elecció va ser encertada ja que, tot i que Figueres i la seva fortalesa van ser objectius predilectes dels bombardejos, el material de guerra guardat als seus magatzems i caval·lerisses no va patir cap mal.

La importància de la capital empordanesa com a centre logístic va comportar també l'adopció d'un paper important en el sistema de defensa antiaèria republicana. Es va crear l'Agrupació de Defensa de la Zona de Figueres, amb armes a Figueres, Portbou, Puigcerdà, Roses, Port de la Selva, Fígols i els aeròdroms de Celrà i Vilajuïga. La creació de l'Escola de la DCA a l'institut figuerenc va estar directament dirigida a formar els servidors d'aquestes armes. Hi va haver, almenys, setze bateries fixes i una de mòbil. Pel que fa a la ciutat, es té constància documental de l'emplaçament d'almenys tres canons antiaeris. A la plaça de l'institut, on es trobava l'escola, probablement n'hi havia dos, i el tercer es trobava a Les Escolàpies. Pel que fa a Sant Ferran, es té notícia de la instal·lació de dos canons antiaeris i tres metralladores antiaèries.

Quins van ser els fets més rellevants durant la Guerra Civil al castell de Figueres?

Com a resultat de l'alçament, l'exèrcit va quedar totalment dissolt a Barcelona, mentre que a la resta de províncies es va mantenir, marxant al cap de poc temps cap al front. Es van crear noves unitats, com les Milícies Pirinenques, el segon batalló de les quals va passar a guarnir Sant Ferran a finals d'octubre de 1936. A mitjans d'aquell mes van arribar a la fortalesa cinc-cents voluntaris de les Brigades Internacionals. Aquesta va ser la primera de diverses remeses que van venir al llarg dels mesos següents. Molts no tenien formació, i allà van ser ensinistrats en l'ús de les armes, per passar després al front.

Després de la creació de l'Exèrcit de Catalunya el 21 de novembre del 1936, estructurat en tres regiments d'infanteria, es va iniciar la formació de les unitats. A principis de 1937, el Segon Regiment d'Infanteria de la 2a Divisió havia de formar-se a Sant Ferran. També va tornar el Chiclana, que es va incorporar a la nova unitat. Aquesta organització era diferent a la de la resta de l'exèrcit republicà, per la qual cosa el mes d'abril es va procedir a unificar-la. En conseqüència, l'1 de juliol es va dissoldre el regiment que guarnia la fortalesa i es va crear la 137a Brigada Mixta de la 32a Divisió. Al cap de poc, la Brigada va partir cap al front d'Aragó.

Al llarg de la guerra, el govern de la República va dur a terme una important operació de trasllat d'obres d'art per tal de mantenir-les fora de perill dels avatars bèl·lics. Hi va tenir un important paper la fortalesa figuerenca. Poc després del pronunciament (el 23 de juliol de 1936), es va crear la "Junta de Incautación y Protección del Tesoro Artístico Español" per tal de salvaguardar les obres d'art d'edificis públics, palaus i esglésies ocupats per milícies i sindicats armats. Dotada d'àmplies facultats, aquesta Junta podia confiscar obres i traslladar-les a llocs segurs per evitar-ne el robatori o la destrucció.

Però la proximitat del conflicte a la capital espanyola, especialment entre el 7 i el 18 de novembre, va fer necessàries mesures més contundents. El perill es va multiplicar pels efectes dels bombardejos sobre el centre de Madrid que van afectar edificis com el de la Biblioteca Nacional, la Reial Acadèmia de Belles Arts, el Museu Arqueològic, el Museu Antropològic i el Museu del Prado, entre d'altres. A l'abril de 1937, la Junta va ser substituïda per la "Junta Central del Tesoro Artístico". El 5 de novembre es va ordenar el trasllat de les obres més importants del Prado a València, lloc on s'havia instal·lat el Govern. Entre aquell dia i el 5 de febrer de 1938, es van realitzar vint-i-dues expedicions a aquesta ciutat amb tres-centes noranta-una pintures, cent vuitanta-un dibuixos i el Tresor del Dofí, conjunt de gots preciosos que va pertànyer a Felip V. Davant l'avenç de les tropes nacionals el març del 1938, que feia previsible el tall de comunicacions entre València i Catalunya, es va ordenar el trasllat de les obres al Principat.

Per fer aquest trasllat, es van organitzar set expedicions de trenta-sis camions. Es van buscar tres dipòsits propers a la frontera que poguessin estar fora de perill dels bombardejos. L'elecció va anar a càrrec de Timoteu Pérez Rubio, president de la Junta Central del Patrimoni Artístic, que va escollir la fortalesa de Sant Ferran de Figueres, el castell de Peralada i les mines de talc de la Vajol. L'elecció figuerenca es va considerar adequada; tot i ser un objectiu de l'aviació per trobar-s'hi un dipòsit important de municions, la seva sòlida estructura donava garanties de resistència. Tot i això, les obres més importants es van emmagatzemar a Peralada. En aquest cas, es va imaginar que la titularitat de l'edifici, propietat de Miguel Mateu, que havia donat suport a l'alçament des dels seus inicis, el posaria fora de perill dels bombardejos. A Sant Ferran van anar a parar caixes que contenien objectes preciosos com peces d'ivori, monedes, miniatures, rellotges, tapissos, estàtues, armes antigues, orfebreria, creus, relíquies, imatgeria religiosa, calzes, llibres i quadres provinents del Prado i d'altres col·leccions. Aquests béns van ser dipositats a les caverisses de la fortalesa i es va designar per a la seva custòdia Juan Adsuara, escultor, catedràtic de l'Acadèmia de Belles Arts de San Fernando i membre de la Junta Central. A Peralada van anar a parar les caixes amb les obres del Prado, de l'Escorial, de l'Acadèmia de Sant Ferran i del Palau de Llíria. Finalment, a la mina de la Vajol es van conduir algunes caixes del Prado i les darreres reserves d'efectiu de la República en diners, or i joies.

Després de la derrota republicana a la batalla de l'Ebre es va iniciar l'ofensiva sobre Catalunya. El ràpid avenç de les tropes nacionals cap a Barcelona va obligar a traslladar l'aparell governamental cap a Figueres. Sant Ferran es convertiria en l'últim reducte de la República des d'on organitzar la retirada cap a França. El president de la República, Manuel Azaña, es va instal·lar al castell de Peralada; el cap de l'estat major central de l'Exèrcit, el general Vicente Rojo, ho va fer a Agullana; i el president del Govern de la República, Juan Negrín, en una masia entre la Vajol i Agullana. Però la seu del Govern i la major part dels ministeris, incloent-hi la sotssecretaria de la Presidència, es van instal·lar a Sant Ferran.

Durant uns dies, polítics i militars van deambular pels despatxos dels diferents ministeris ubicats a la fortalesa, entre ells el de Defensa Nacional, i cada dia es reunia el gabinet ministerial. Aquesta situació va durar poc, ja que la nit de dimecres 1 de febrer de 1939 es va celebrar l'última reunió de les Corts de la República, a la qual van assistir-hi tan sols seixanta-set diputats. Però encara quedava per resoldre el destí de les obres custodiades als tres dipòsits empordanesos. La negativa d'acceptar en el seu moment un acord formal amb la Societat de Nacions havia deixat la República sense un document diplomàtic que emparés la destinació del Tresor artístic espanyol a l'estranger. Per això, la decisió estava entre abandonar-lo a l'enemic o evacuar-lo fora d'Espanya en les millors condicions possibles. Aquesta darrera va ser l'opció escollida. L'únic interlocutor amb què va comptar el govern republicà en aquest procés va ser el "Comité Internacional para el Salvamento de los Tesoros de Arte Españoles". Aquesta entitat estava formada per les direccions dels museus europeus més importants i, de manera oficiosa, comptava amb l'aprovació de la Societat de Nacions i del Govern francès. Les negociacions s'havien iniciat a finals de gener, i es van dur a terme una sèrie de pactes que, amb l'acord previ del Consell de Ministres, van culminar en l'anomenat "Conveni de Figueres". La signatura d'aquest document va tenir lloc al capvespre del dia 3 de febrer de 1939, al pati d'armes de la fortalesa de Sant Ferran i sota la llum dels fars d'un automòbil.

Durant els dies següents, els membres del govern que encara eren a l'Empordà, així com el president de la República, van marxar cap al país veí, mentre que entre el 4 i el 9 de febrer es va dur a terme l'evacuació de les obres d'art dins de setanta-un camions. Un cop a França, aquestes es van carregar en vagons de tren que van partir de Perpinyà cap a Suïssa el 12 de febrer, i van arribar cinc dies després a la seu de la Societat de Nacions a Ginebra, on havien de romandre fins que finalitzés la guerra.

La notícia de la fugida dels membres del Govern cap a França es va estendre ràpidament per la ciutat, on hi havia gran quantitat de refugiats. Aquest fet va produir una alarma general que va provocar una desbandada cap a la frontera i va deixar Figueres gairebé deserta. En aquest estat la va trobar el cap de l'Exèrcit de l'Ebre en arribar el 5 de febrer. A la fortalesa es trobaven encara emmagatzemats, d'una banda, part del tresor artístic i dels béns confiscats per la República que no havien pogut evacuar-se; i, de l'altra, una important quantitat de munició. Quan arribava el vespre del dia 7 de febrer, i amb les tropes nacionals a pocs quilòmetres de la ciutat, es va posar en marxa el pla de demolicions prèviament establert. Aquest consistia, en general, en la voladura de ponts del sud de Figueres i la destrucció de dipòsits de municions i material que no pogués ser traslladat a França. Aquí s'inclouia, evidentment, Sant Ferran.

Els artificiers republicans van col·locar les càrregues, que van detonar a les set de la tarda i van provocar la voladura dels dipòsits de munició. Els efectes de l'explosió van ser desastrosos per a la fortalesa, ja que van desaparèixer importants llenços de muralla, com el de la porta principal a la gola del baluard de Sant Dalmau i el corresponent a la meitat nord de cavallerisses. A més, van ser afectats de manera important edificis com el polvorí del baluard de Sant Narcís, l'hospital, l'arsenal i la fleca, i també hi va haver efectes de menor consideració a la resta de l'edificació. Una hora més tard, arribaven a Figueres els primers soldats nacionals, i al llarg de les hores següents les forces de la Tercera Agrupació de la 5a Divisió de Navarra. L'endemà, aquesta unitat va prosseguir l'avenç cap a la frontera, on va arribar a les dues de la tarda. Amb això es posava fi a la guerra a Catalunya.

Com a mostra de l'interès del nou govern per recuperar les obres d'art desplaçades per la República, es va crear el "Servicio de Recuperación del Patrimonio Artístico Nacional". Aquest va ser l'encarregat d'inventariar i transportar els béns que s'havien quedat a Sant Ferran, ja que les voladures havien afectat tan sols la meitat de les cavallerisses on s'hi havia emmagatzemat la munició i no la seva totalitat. Segons els catàlegs, s'hi van trobar peces d'or, ivori i plata, petites però de gran valor, així com manuscrits, tapissos, vidre, pergamins, figures, quadres enrotllats i objectes d'art religiós com retaules i escultures de petit format. Entre ells destaquen el Sant Joan del Greco i el Crist de Lepant. També es van trobar bons de deute públic i béns confiscats per la República a particulars i bancs valorats en milions de pessetes. Tot plegat va ser empaquetat i traslladat a Barcelona, entre el 19 de febrer i el 10 de juny, en quatre expedicions.

7.5.6. Annex 114: Juan Giralt Oliveras

Juan Giralt Oliveras va néixer a Biure d'Empordà poc després de l'esclat de la Guerra Civil. Tot i això, recorda les experiències que els seus familiars li van explicar quan era petit, així com la mort del seu pare, Josep Giralt Aimà, a causa d'un bombardeig mentre lluitava al front d'Aragó.

Va viure la guerra?

Vaig néixer el 1936 i em vaig quedar orfe de pare molt petit, perquè ell va morir al front d'Aragó a causa d'un bombardeig durant el mes de setembre del 1938, lluitant al costat dels nacionals. Primer el van enterrar en una fossa comuna i, després, al "Valle de los Caídos". De fet, li van concedir un diploma pel seu honor.

Qui era el seu pare?

El meu pare es deia Josep Giralt Aimà, i només tenia 26 anys quan va morir. Tinc unes cartes seves on dia a dia explicava on es trobava durant el conflicte i com va ser la seva vivència.

Algun familiar seu li va explicar més esdeveniments de la guerra?

El meu avi, que es deia Juan Giralt Cullell, va ser alcalde del poble un cop acabat el conflicte. Ell era de dretes i em va explicar que durant la guerra hi va haver un comitè de milícies que es dedicava a confiscar propietats i béns dels veïns de dretes. A nosaltres ens van precintat tot allò que teníem. Sobretot feien aquestes retencions a aquells que tenien càrrecs polítics. A més, el meu avi em va explicar que aquest mateix comitè va cometre l'assassinat d'un amic seu, Francisco Vidal Blanch. Tota aquesta gent que va marxar exiliada després, amb Franco, va tornar.

Després de la guerra va continuar vivint al poble?

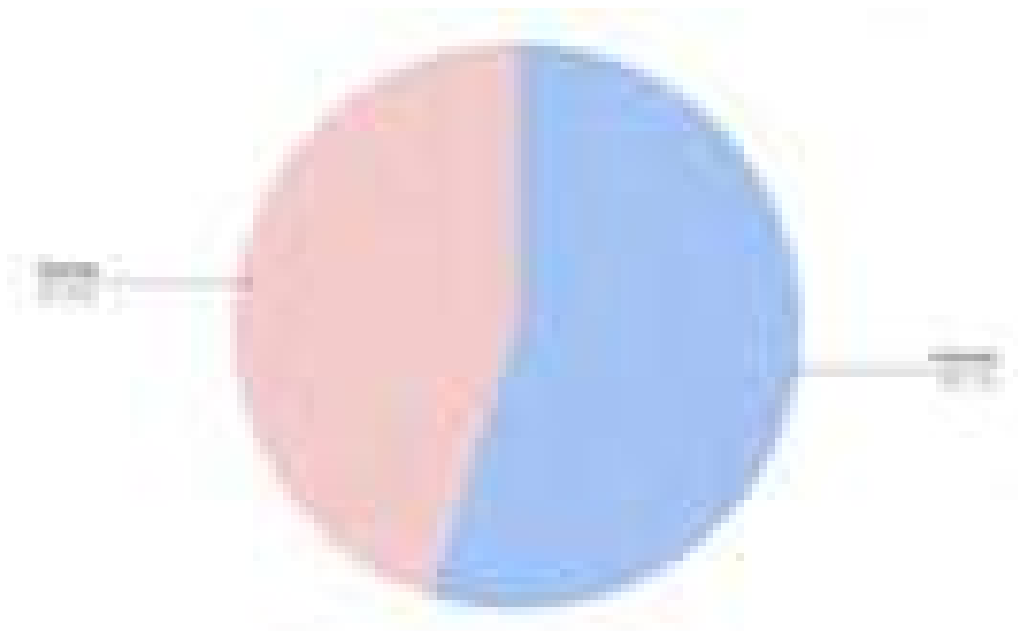
Sí, de fet anava a l'escola i recordo que les classes es feien en castellà. Recordo que qui volgués aprendre català havia de rebre classes d'algun veí o familiar, encara que públicament tots parlàvem en català entre nosaltres.

Des del conflicte, he notat un ambient de venjança i odi entre veïns al poble. La rancúnia s'hi ha quedat, present entre les famílies de diferents bàndols, i fins avui dia segueix havent-hi. Fins i tot recordo que, quan jo era jove, hi havia banys públics diferenciats pels de dretes i pels d'esquerres. Recordo també que hi havia una economia de subsistència, que vivíem de l'agricultura i d'allò que cultivàvem. Hi havia situacions molt precàries.

7.6.4. Annex 118: Percentatge d'afusellats respecte del seu estat civil²⁰⁰

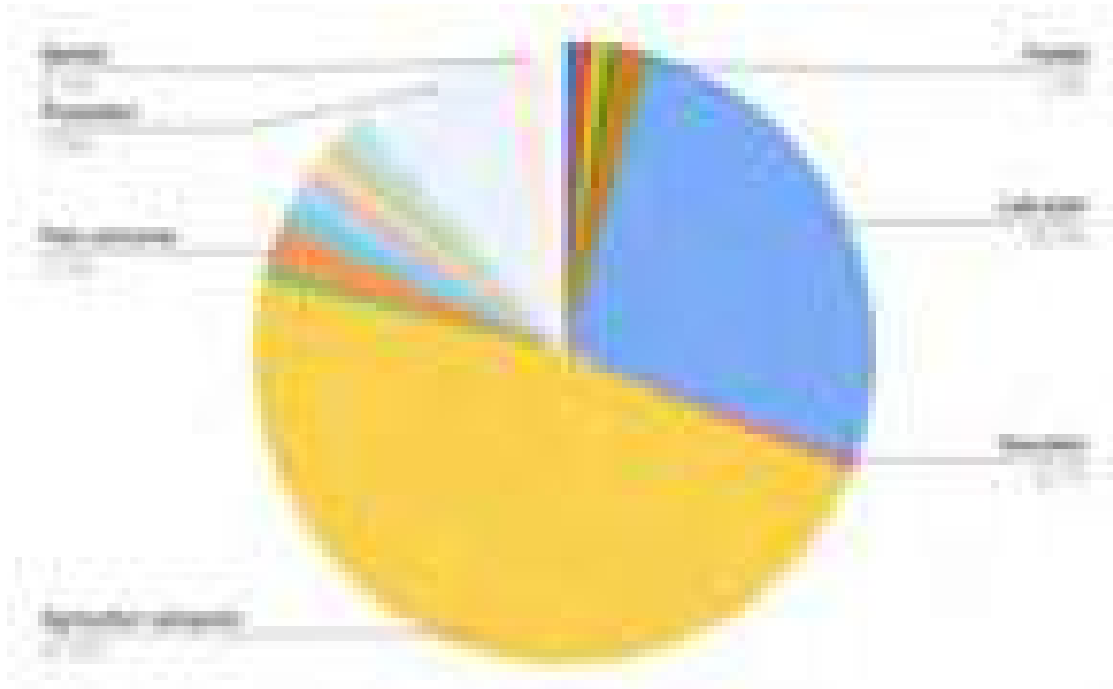
7.6.5. Annex 119: Nombre d'homes i dones a Biure d'Empordà abans de l'inici de la guerra (març de 1936)²⁰¹

²⁰⁰ Solé i Sabaté, Josep Maria, *La repressió franquista a Catalunya*, *ibid.*

²⁰¹ Ajuntament de Biure d'Empordà, *Padró General d'Habitants*, 1936. Arxiu familiar.

7.6.6. Annex 120: Professions més habituals a Biure d'Empordà abans de l'inici de la Guerra Civil

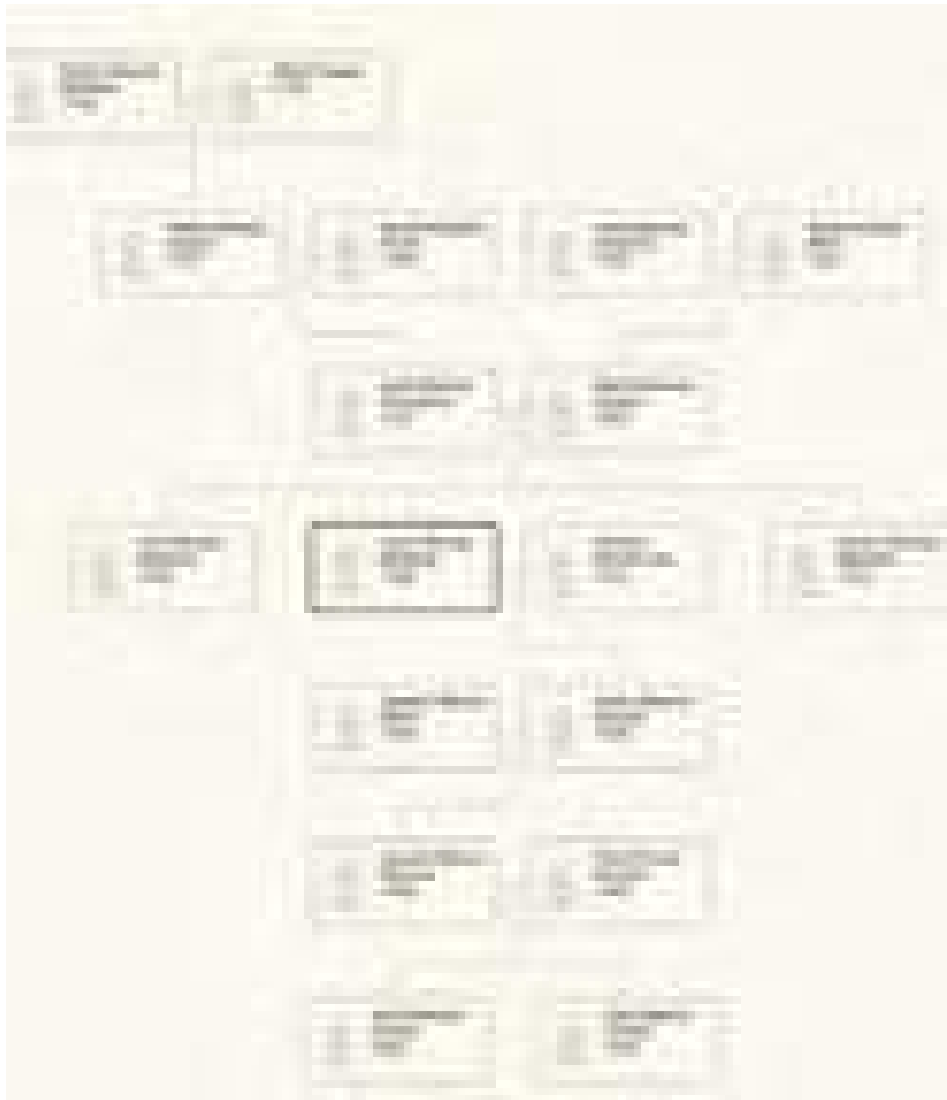
7.7. Annex 121: Composició de l'Ajuntament de Biure (1932-1939)²⁰²

	Any	Alcalde	Regidor	Secretari
Composició:	1932	Lorenzo Llaona Pagès	Pere Pagès García	Rosendo Agudó
			Juan Llaoneta Madern	
			Juan Camps Bertran	
			Pedro Oliveras Salellas	
			Gerónimo Badruna Ferreras	
Composició:	1/2/1934	Juan Budó Culubret	Jaime Romañach Corominas	Alfons Camps Garriga
			Juan Oliveras Badruna	
			Baldiri Cardoner Sot	
			Josep Gironella Ferraros	
Composició:	31/10/1934	Juan Suñer Oliveda	-	Alfons Camps Garriga
Composició:	4/5/1935	Juan Suñer Oliveda		Alfons Camps Garriga
		Miguel Gratacós Balló		
Composició:	30/7/1935	Juan Camps Bertran	Juan Suñer Oliveda	Alfons Camps Garriga
		Miguel Gratacós Balló	Martí Camps Corominas	
			Pedro Oliveras Salella	
Composició	19/2/1936	Juan Budo Culubret	Juan Oliveras Badruna	
			Pedro Gratacós Camps	
			Baldiri Cardoner Sot	
Composició:	6/6/1936	Juan Budo Culubret	Pedro Gratacós Camps	Juan Busquets
			Juan Oliveras Badruna	
Composició:	17/2/1939	Pedro Oliveras Salella	Pedro Sala Gorgot	Alfons Camps Garriga
			José Llauró Padrosa	
			Martí Camps Corominas	

²⁰² Ajuntament de Biure d'Empordà. *Llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament 1932-1939*. Figueres: Arxiu Comarcal. [en línia] [Consultat el 3 d'octubre de 2022] Disponible a Internet: <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-19> <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-20> <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-17> <https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallunitat/ACAE112-13-T1-18>

Composició:	1/10/1939	Juan Giralt Cullell	Antonio Rocalba Giralt	Alfonso Camps Garriga
			Martí Camps Corominas	
			Pedro Oliveras Salellas	
			Esteban Moll Ribas	
			Juan Suñer Oliveda	

7.8. Annex 122: Arbre genealògic de la família Oliveras

Arbre genealògic de la família Oliveras [Gràfic] Font: pròpia.